

LA REVISTA DEL FOMENT
ESTIU 2016 — NÚM. 2148

Dossier
SOBREVIURE
A L'ANY 2100
—A. Nuño, I. Vidal-Folch
i I. Peyró

Temes de demà
L'EVOLUCIÓ
DE LES TRES D
—Alfredo Pastor

Arts&Co.
RUIZ ZAFÓN:
DESPRÉS DE
'L'OMBRA DEL VENT'
—Sergi Doria

Mirades globals
NIALL FERGUSON
I MOISÈS NAÍM
ANALITZEN PRESENT
I FUTUR
—Lluís Bassets i Luis Torras

ANY 2100
BENVINGUTS
AL SEGLE XXII

 Compte
1|2|3
Pimes

Volem que la història del teu negoci sigui una llarga història.

Per això, si en compleixes les condicions*, t'ajudem mes a mes amb les teves despeses, **bonificant-te en:**

1% Nòmines i Assegurances socials.

2% Impostos estatals: IVA, IRPF, Societats...

3% Subministraments, seguretat privada i assegurances de protecció.

també per a
AUTÒNOMS

I, a més, accediràs al Món 1123 Pimes, amb el que obtindràs:

- ▶ Condicions avantatjoses en productes de finançament.
- ▶ TPV 1123 Pimes en condicions preferents.
- ▶ Gestor especialista en comerç exterior i molt més.

 Santander

www.bancosantander.es - 900 123 900

Senzill | Personal | Just | Com hauria de ser un banc

* Bonificació de rebuts per a Pimes i Autònoms amb residència fiscal a Espanya que contractin el Compte 1123 Pimes i en compleixin les condicions: 1) Ingressar almenys 9.000 euros en el Compte 1123 Pimes o en un compte de crèdit amb la mateixa titularitat els darrers 3 mesos. 2) Realitzar els pagaments de nòmines mensuals als empleats i pagaments d'Assegurances Socials. 3) Fer un mínim de 6 moviments els darrers 3 mesos amb targetes Santander associades al Compte 1123 Pimes o a un compte de crèdit amb la mateixa titularitat. 4) Comissió de manteniment de 9 €/mes (si no se'n compleixen les condicions durant 3 liquidacions: 18 €/mes). L'import dels sobre el qual es calcula la bonificació es limita a un màxim de 3.000 € mensuals per cadascun dels grups següents: remeses de nòmines i Assegurances socials; impostos estatals relacionats amb l'activitat econòmica; subministraments (aigua, gas, electricitat i telecomunicacions d'emissors espanyols) i empreses de seguretat privada espanyoles; assegurances de protecció de prima periòdica mitjançades o distribuïdes pel Grupo Santander. Més informació a www.bancosantander.es

— Els moviments euròfobs proliferen per tot el continent. El *Brexit* del 23 de juny manté en suspens una Europa que vigila, al seu torn, el procés de primàries dels demòcrates i republicans davant les presidencials de novembre als EUA. Moisès Naím sosté en l'entrevista que publiquen aquestes pàgines que si surt el *Brexit*, i guanyen Trump als EUA i Marine Le Pen a França, potser caldria traslladar-se a Veneçuela. Més que d'una broma es tracta d'una advertència. Una possibilitat poc probable, però real. De la mateixa manera, l'economista i historiador Niall Ferguson explica que l'auge de candidats com Trump per la dreta o Sanders per l'esquerra només s'explica perquè avui la gent "està disposada a seguir literalment qualsevol que qüestionï l'*statu quo*".

Sigui d'aquesta manera o no, la incertesa pesa, potser massa, aquests dies. Seria bo que la política no estigués regida excessivament per les arts del teatre, des de la tragèdia, el vodevil o la farsa, per un grapat de vots. Al final, els ciutadans, les famílies, les empreses només volen que els assumptes públics es governin amb el criteri rigorós de l'honestedat i l'ètica, i fer possible que els problemes es puguin resoldre partint de la complexitat però sense caure en alarmismes i populismes injustificats.

No és por del que vindrà, ni del desconegut. Ja es dona per descomptat. L'evolució tecnològica i científica, juntament amb els empresaris, són els grans protagonistes del nou món que ja ha arribat. Però si poguéssim evitar-nos algun foc d'artifici que, sense objectiu clar i precís, ens condueixi a efectes col·laterals no previstos i incerts és força probable que els ciutadans ho celebrin. Us desitjo una feliç estada i lectura en aquestes pàgines que apunten tendències, relaten fets, mostren contradiccions, i exploren futurs.

Joaquim Gay de Montellà
President de Foment del Treball

Cerca de ti, con la mejor asistencia sanitaria.

Condiciones especiales para los empleados de las **organizaciones y empresas vinculadas a FOMENT DEL TREBALL** y sus familiares directos: cónyuge e hijos.

Adeslas, la primera Compañía de Seguros de Salud del país con **más de 43.000 profesionales, 1.150 centros de atención médico asistencial, más de 300 clínicas concertadas y 150 clínicas dentales**, pone a tu disposición la posibilidad de asegurar tu salud y la de tus familiares directos en unas condiciones muy ventajosas.

	edad	mes/asegurado*
AdeslasCOMPLETA + Plus DENTAL	0-44	43,04€
	45-54	58,75€
	55-64	89,86€
	65	137,15€
Sin copagos. Con carencias y cuestionario de salud.		
	edad	mes/asegurado*
AdeslasEXTRA 150 Mil + Plus DENTAL	0-44	64,55€
	45-54	88,13€
	55-64	134,78€
	65	205,72€

Adeslas**COMPLETA**

Amplias coberturas tanto en medicina primaria, especialidades y medios de diagnóstico, como en urgencias y hospitalización.

Adeslas**EXTRA 150Mil**

Seguro mixto que permite acceder al cuadro médico de Adeslas, sin desembolso alguno, o elegir médico y centro hospitalario en todo el mundo con un reembolso del 80% en España y el 90% en el extranjero y límite anual de 150 Mil euros.

Plus**DENTAL**

Accede a muchos servicios sin coste adicional: urgencias, limpiezas de boca, consultas de diagnóstico, fluorizaciones, educación bucal y precios especiales en todos los tratamientos dentales.

Condiciones especiales para organizaciones y empresas vinculadas a:

Para más información dirígete a tu Territorial y/o Sectorial de Foment del Treball

— Entrecruar les opinions de dues personalitats com l'historiador Niall Ferguson i un comentarista internacional de tant prestigi com Moisés Naím té tots els avantatges del contrast i de la complementarietat que matisa i amplia les perspectives. Per a **F**, tots dos parlen d'un món convuls, d'un present una mica descoratjador i d'un futur les claus del qual encara no estan identificades. Una orquestra russa ha actuat a les ruïnes de Palmira mentre l'Estat sirí i el gran califat lluiten sense treva a la vista. Donald Trump és el candidat republicà a la Casa Blanca. La Unió Europea sembla cedir davant de tanta incertesa. És un present de torbacions i desmemòries, que Moisés Naím i Niall Ferguson, en conversa –respectivament– amb Lluís Bassets i Luis Torras, observen amb el privilegi del saber i la intel·ligència experta.

Del present al futur. En un exercici de gosadia intel·lectual, tres escriptors tan sagaços com Ignacio Vidal-Folch, Ana Nuño i Ignacio Peyró intenten explicar als lectors com pot ser el món l'any 2100, seguint l'estela de novel·les com *Un món feliç* d'Aldous Huxley o *1984* de George Orwell. Serà aleshores possible la immortalitat? Es tracta d'un futur que no arribarà? En què s'haurà modificat la naturalesa humana? Es viurà en un encavalcament de fracassos imprevisibles i oportunitats que ni tan sols intuïm.

Al bloc "Temes de demà", el professor Alberto Pastor analitza amb màxima claredat i rigor el futur de les tres D. És a dir, demografia, deute i distribució de la renda. Les tres D influeixen indubtablement en l'economia i alhora en l'esdevenir de la nostra societat. Per exemple: baixa natalitat, impagaments, desigualtats. Alhora, el professor Pastor adverteix que la demografia i l'economia sovint s'equivoquen en projectar l'avui cap al demà seguint una línia recta. Però les seves anàlisis serveixen d'avís. Una cosa semblant passa amb quin podrà ser el resultat del *Brexit*,

segons explica Núria González Campaña. Entre tantes altres incògnites, la Unió Europea està ara mateix pendent del sí o el no en el referèndum sobre la permanència del Regne Unit, en un panorama polític i econòmic que fluctua a mercè d'una indeterminació crucial.

En la seva "Carta des de París", l'historiador Jordi Canal escriu com un passejant –el *flanèur* parisenc, tot un gènere literari– enllaçant paisatge urbà, tradicions intel·lectuals, gastronomia, literatura, l'experiència personal i la vida en una capital sempre tan imprescindible, fins i tot en un món l'eix del qual sembla estar-se allunyant del món europeu. I en les seccions d'"Arts & Co", abans de la rúbrica final d'Imma Monsó, aquest nou número de **F** ofereix un perfil de l'escriptor Carlos Ruiz Zafón, el vincle entre els boscos i la poesia, art i terror, l'art de col·leccionar a Barcelona, l'essència històrica de Vílnius –capital de Lituània– o l'apel·lació al 150è aniversari del compositor Erik Satie.

Valentí Puig, director

Viu el futur, d'Andrés Bigo (rigostudios.com), va ser un dels guanyadors de la II edició del premi Il·lustraFuturs, que es va celebrar a CosmoCaixa amb el lema "Experiment any 2100. Què ens espera a la Terra del futur" i que hem triat com a imatge de portada per a aquest número de **F**.

Edita
Foment del Treball
Direcció
Valentí Puig

Realització
FACTORIA
PRISMA PUBLICITAT

Coordinació
Sergio Escartín

Disseny
Llorenç Perelló Alomar

Contacte
larevistadelfoment@foment.com

Dipòsit legal: B-17853-2014

ISSN: 2385-3891

s'edita en castellà i català

Disponible a:

Aquesta revista ha rebut una ajuda a l'edició del Ministeri d'Educació, Cultura i Esport

Foment del Treball no es fa responsable de les opinions expressades pels col·laboradors en els seus articles. © Foment del Treball. Reservats tots els drets. Prohibida la seva reproducció, edició o transmissió total o parcial per qualsevol mitjà i en qualsevol suport sense l'autorització escrita de Foment del Treball.

PVP: 10 euros.

Cent Respostes Immediates

RAFA NADAL, TENISTA. Com definiries la teva professió? –Un entreteniment de quan ets petit que esdevé professió. Què es necessita per tirar endavant una idea? –Has de creure en aquesta idea i que la gent apropiada et faci costat. Es pot aconseguir sol? –No, un sol només arriba fins on arriba. Què és el que més valores d'un soci? –Sobretot la confiança. De què depèn l'èxit? –En moltes coses depèn de tu, però en d'altres no ets només tu el responsable del que passarà. Al món empresarial, per poder desenvolupar una idea necessites que hi intervinguin altres factors. Què canviaries del teu darrer any? –Molts par-

tits de tenis. Què t'inspira? –L'esforç dels altres. Quin és el millor consell que t'han donat? –El meu pare em va dir fa molts anys que inventar és molt difícil, que copiar és molt més senzill, que copiés les coses que m'agraden dels altres. Quin talent t'agradaria tenir? –Un servei més bo. Demana tres desitjos. –Salut, per a mi i per a tota la gent propera. Professionalment, no demano desitjos, me'ls he de guanyar. Tornaràs a guanyar un Grand Slam? –Lluitaré per això. On seràs d'aquí a cinc anys? –I tu? Descobreix més respostes a la web www.bancsabadell.com/respostesnegocis.

Els nous temps als negocis exigeixen respostes immediates. Per això ara un dels nostres gestors especialitzats es desplaça fins on siguis per respondre al moment a les teves necessitats, inclosa la teva sol·licitud de crèdit. Informa't sobre aquest servei i d'altres de Banc Sabadell o demana directament una cita amb el teu gestor entrant a la nostra web www.bancsabadell.com/respostesnegocis.

B Sabadell
Ser on siguis

Sumari

PANORAMA —

- 10** Moisés Naím, en un món convuls
- 18** El present segons Niall Ferguson

DOSSIER —

- 28** La immortalitat ja no és el que era
- 32** El futur o la revolució
- 36** Professor Kim, benvingut al segle XXII

TEMES DE DEMÀ —

- 42** Com evolucionen les tres D
- 46** L'ètica del nou món
- 48** 'Brexit', un salt al desconegut?

CARTES DES DE —

- 54** París. Les escopinyes al vapor a La Cagouille

ARTS&Co. —

- 64 Entrevista** Ruiz Zafón: quinze anys després de 'L'ombra del vent'
- 68 Poesia** Els boscos del poeta / **70 Art** Representacions sinistres
- 72 Col·leccionisme** L'art de col·leccionar a Barcelona / **74 Geografies** Vílnius
- 76 Música** Redescobrir Satie / **78 D'autor** Poder triar

Les millors solucions sempre van amb tu

Amb **Solred** tindràs les millors solucions per **controlar i gestionar els vehicles**.

Fes-te soci de l'**Associació Foment** i gaudeix d'avantatges exclusius:

Condicions de l'acord a la xarxa d'**Estacions de Servei Preferents**.*

Dièsel e+ Neotech	8 ct./litre.
Dièsel e+ 10 Neotech	10 ct./litre.
Efitec 95 Neotech	5 ct./litre.
Efitec 98 Neotech	7 ct./litre.
AutoGas (GLP)	3 ct./litre.
Gasoil B	6 ct./litre.
Dispositiu VIA-T	Gratuït.

Més còmode. Més ràpid. Millor.

Paga el carburant, amb control i seguretat, sense haver de passar per caixa.

Paga els peatges sense haver de parar.

Descansa a la nostra xarxa d'Àrees de Servei amb aparcament segur i Wi-Fi gratuïta.

Informa-te'n a repsol.com, al **902 136 137** o a solred@repsol.com

*Consulta les Estacions de Servei que s'inclouen a la Xarxa Preferent a Solred Directo, dins de repsol.com

F

Horitzons transversals

—En qualsevol teoria de l'època actual, les complexitats del present requereixen una capacitat especial de considerar el passat i de situar l'esdevenir en perspectives globals, en què s'entrecreuen política i economia, tecnologia i canvi social. Entre els historiadors d'avui, destaca el perfil de Niall Ferguson, pel seu coneixement de les finances, les paradoxes del creixement econòmic o la magnitud dels nous actors, com la Unió Europea o la Xina. La seva obra com a historiador és compacta i d'una solidesa que confirmen llibres com, entre altres, *Diners i poder* o *El triomf dels diners*. Com a analista de la realitat internacional i dels seus inextricables circuits, el veneçolà Moisés Naím —l'últim llibre més recent del qual és *Repensar el mundo*— està entestat a cartografiar amb lucidesa les mutacions d'una època que ha de reinventar-se a si mateixa i accentuar el rigor de les seves autoanàlisis. Són horitzons transversals per al lector de ①.

10

Moisés Naím,
en un món convuls
per Lluís Bassets

18

El present segons
Niall Ferguson
per Luis Torras

MOISÉS NAÍM, EN UN MÓN CONVULS

Tot el que era transitori s'ha convertit en permanent i viceversa. Moisés Naím observa les transicions del nostre món i en conversa amb Lluís Bassets analitza el paisatge global del poder emmig de la pitjor crisi des de la Segona Guerra Mundial

TEXT Lluís Bassets — FOTOGRAFIES Flaminia Pelazzi

— Qui mana avui aquí? Hi ha una mena de nou ordre mundial en què algú exerceixi el paper que antigament van tenir les superpotències? Què està succeint amb el poder a les nostres societats i en el conjunt del globus? Moisés Naím ha donat respostes a aquestes preguntes en els seus dos últims llibres. En el primer, *El fin del poder* (2013) desenvolupa la teoria d'un món en el qual el poder és més fàcil d'adquirir, més difícil de mantenir i molt fàcil de perdre. I el segon, *Repensar el mundo*, publicat aquest any, ofereix "11 sorpreses del segle XXI", autèntiques fotografies o fotonades sobre novetats d'aquest món globalitzat en el qual el poder s'ha tornat més volàtil i fragmentat.

Moisés Naím —nascut a Veneçuela el 1952— no és l'únic pensador contemporani que s'ha endinsat en l'anàlisi de l'estructura del poder mundial. Són conegudes les teories d'Ian Bremmer, que parteix del format G de les cimeres amb les quals s'organitzen el G-7, G-8 i G-20 per descriure'ns un món G-zero. També les de Charles Kupchan, que defineixen "un món de ningú" o les de Zbigniew Brzezinski, sobre un "món posthegemònic". Cap no ha tingut tant èxit com la de Naím, el llibre *El fin del poder* del qual va ser elegit per Mark Zuckerberg, el fundador de Facebook, com a títol més destacat de l'any per inaugurar el club del llibre de la seva xarxa social.

En poques coses es comproven de millor manera els canvis del poder al món com en les classes mitjanes. Unes, les europees, senten que el perden, i a les altres, les dels països emergents, els passa el contrari. Són vasos comunicants?

Els canvis en les classes mitjanes afecten la prosperitat, no el poder. A la Xina no pots dir a la gent que abans era molt pobra i que ara formen part de la classe mitjana, que ara tenen més poder, perquè no és així. Tenen més prosperitat. I des del punt de vista de la prosperitat, no hi ha vasos comunicants en allò que uns guanyen els altres hi perden, sinó una situació de *win-win* en la qual tots surten afavorits.

Qui perd prosperitat, encara que sigui relativa, té la sensació que també està perdent influència i poder i sobretot que té expectatives de perdre encara més.

Fa poc he tingut una experiència reveladora a Washington, on visc. Va venir un grup de joves polítics europeus, tots molt ben formats i amb bona educació universitària. Part de la visita era per xerrar amb mi. Era un grup molt pessimista. Per casualitat amb pocs dies de diferència vaig estar a Pequín i des d'allà vaig anar a una fàbrica on la majoria dels treballadors eren dones joves les famílies de les quals estaven a milers de quilòmetres de distància i vivien en ▶▶

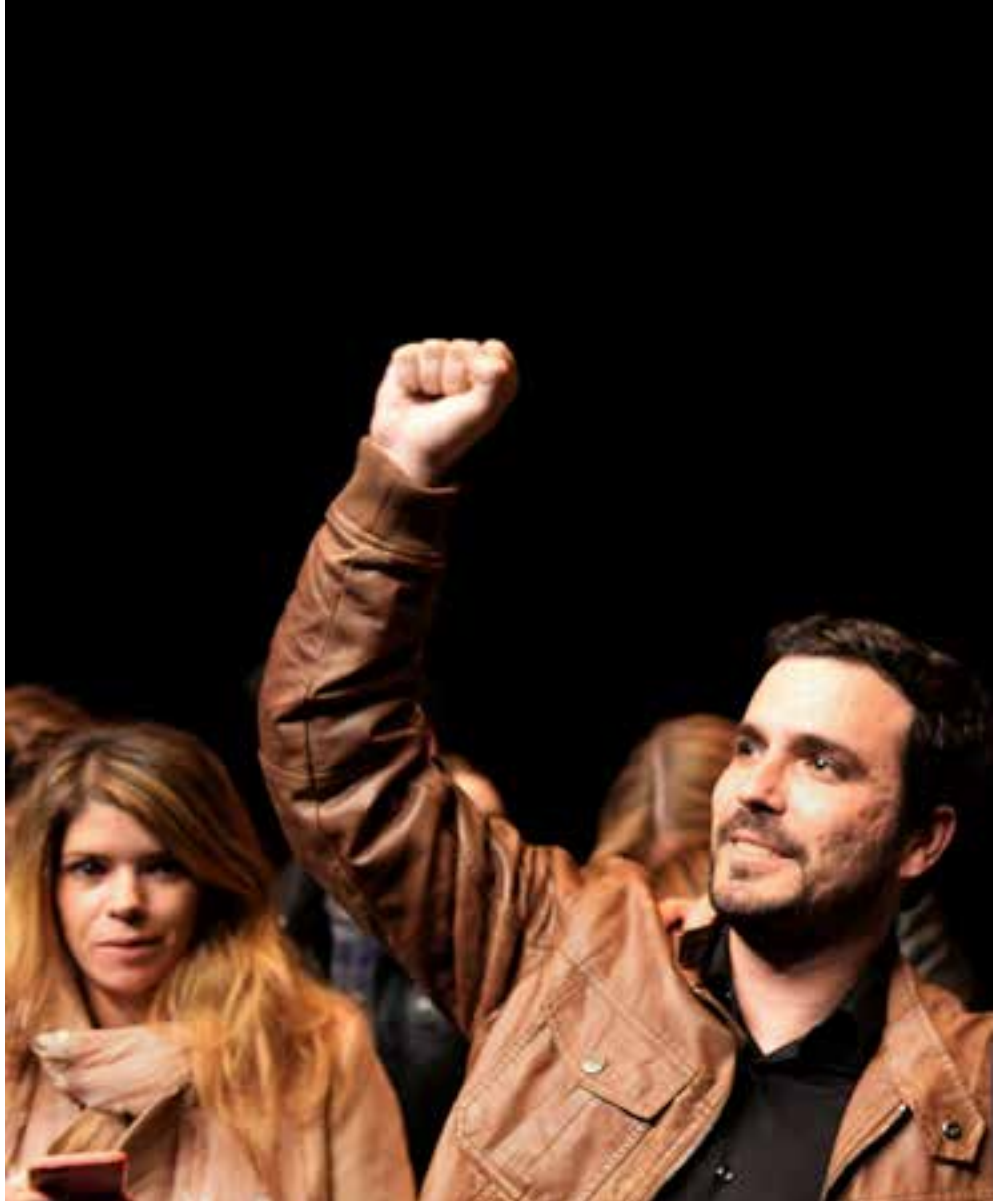

barraques en condicions inacceptables. Treballen durament i estalvien diners. Aquest ha estat el grup de persones més optimistes amb el qual m'he reunit recentment. Estan segures que el futur els pertany i que el dels seus fills serà millor que el seu i el dels seus pares. Els líders polítics, en canvi, estaven convençuts que els seus fills tindrien condicions més precàries. Cal matisar que aquestes noies viuen en un règim dictatorial i els europeus surten del bressol de la democràcia i la llibertat. Són dos contrastos molt importants, però ni tan sols les condicions precàries d'aquestes noies les porten a ser pessimistes.

Fins ara hem cregut que era el passat el que condicionava el present però ara aparentment sembla que sigui el futur el que influeix en el present. És possible que les expectatives negatives deteriorin i neutralitzin els efectes favorables de les polítiques correctes que fem ara?

Aquest és un dels temes essencials del llibre de Samuel Huntington *Orden político en las sociedades en cambio* del 1968, en el qual ens descriu com les expectatives dels ciutadans creixen més ràpidament que les respostes que dona l'Estat en prosperitat i serveis públics. Hi ha una bretxa entre el que la gent espera de l'Estat i el que l'Estat és capaç d'oferir. I són les expectatives respecte al futur les que dominen les polítiques actuals.

Anem de nou a la pregunta sobre el poder que fa vostè en els dos llibres. No deu ser en realitat una pregunta occidental d'un món que es troba en declivi i amb expectatives negatives que es tradueix, per tant, en una sensació de pèrdua irremissible de

poder i d'influència? No. Els determinants del poder no són només les expectatives. El poder ja no és el que era per tres raons: perquè és més fàcil d'obtenir, més difícil d'usar i més fàcil de perdre, i això passa perquè les barres que protegien els poderosos ara són més fàcils de saltar. Jo vaig agrupar en tres categories o revolucions els factors que estan debilitant les proteccions que protegien els poderosos. Una és la revolució del més. Vivim en un món de proliferació on hi ha abundància de tot, gent, idees, armes, empreses i grups polítics i terroristes. A més tot es mou més que abans. La segona és la de la revolució de la mobilitat: es mou la gent, les idees, els productes i els serveis, mentre que el poder necessita una audiència fixa, un perímetre delimitat, mercats captius,

de manera que quan tot es torna fluid es troba amb més dificultats per exercir-lo. La tercera categoria és la revolució de la mentalitat, amb profunds canvis en expectatives, aspiracions, possibilitats, exigències, toleràncies i intolències. Tenim estadístiques impressionants des de fa molt de temps sobre aquests canvis de mentalitat que erosionen les barres del poder i les fa més vulnerables. Quan comparem les sèries d'enquestes amb deu anys de diferència, ens adonem que ja estem en un planeta diferent. I quin és el país on més es perceben aquestes tres revolucions? La Xina. Aquesta és la resposta a la pregunta de si es tracta d'un fenomen occidental.

Alguns creuen que estem davant d'una mena de refeudalització o

Alberto Garzón i Pablo Iglesias saluden amb el puny en alt després de segellar l'acord per anar plegats a les eleccions generals [Foto de Eduardo Parra/ Getty Images]

El poder s'ha desplaçat, però també s'ha modificat. Podem li pot prendre vots al PSOE, però el poder que obté mai no serà equivalent al que va tenir el PSOE en el seu millor moment

retorn a un món organitzat des de la fragmentació.

Discrepo de la visió neomedievalista. Crec que és una metàfora insuficient. Els qui la utilitzen tenen com a àncora empírica el que va passar a l'edat mitjana a Europa, un fenomen extraordinàriament local, molt acotat i que afectava únicament el territori on es produïa. Ara no tan sols és global, sinó que a més és instantani i simultani, afecta a tots i a tothom, a tot arreu igual, i té una dinàmica,

una velocitat i uns determinants que fa molt difícil que apareguin centres de poder fragmentat permanents.

Necessitem, efectivament, repensar el món. Per què repensar i no pensar?

Perquè hi ha bones idees que cal utilitzar i conservar, sí. Igual que n'hi ha altres que rebutjar, idees zombis que són les que agraden als qui practiquen la necrofilia ideològica, tal com explico en el meu últim llibre.

Hi ha moltes maneres d'abordar el canvi. És aleshores una qüestió d'idees que cal repensar i seleccionar? O és una qüestió d'institucions, és a dir, de confiança en els partits, governs, parlamentaris? A 'En el fin del poder' diu que "necessitem recuperar la confiança en el Govern i en els nostres dirigents polítics". O és un problema de democràcia? Al cap i a la fi, la democràcia és difusió del poder i la difusió porta al seu torn dificultats en l'exercici de la mateixa democràcia.

Jo observo el fenomen d'una altra manera, concretament intento comprendre el poder al món actual a partir de les variables que ja he esmentat i que estan repertoriades en les tres revolucions del més, de la mobilitat i de la mentalitat, i això al final és el determinant.

És a dir, que al final el poder és més barat, més abundant, més deteriorable, té pitjor qualitat, és més volàtil.

És un canvi en el qual el poder s'ha desplaçat i en el seu desplaçament s'ha modificat. En molts àmbits el poder està passant de A a B. El que rep B és més degradat que el que tenia A. Serveix per entendre Podem o Netflix. El PSOE era un partit polític molt important i ara hi ha Podem que li treu vots, però el poder que obté mai no serà equivalent al que va tenir el PSOE en el seu millor moment. El mateix succeeix amb HBO respecte a Netflix, en aquest cas el poder passa d'una productora de sèries televisives a una empresa que originalment distribuïa DVD per les cases.

Ha canviat llavors la naturalesa del poder? No. La definició del poder és la mateixa. Segueix sent la capacitat ➔

La “Doctrina Obama” ens ve a dir que als governs se’ls
atribueixen capacitats que no tenen o que fins i tot tenint-les mai
no podran exercir per diversos motius

d’aconseguir que altres facin alguna cosa o deixin de fer-ho segons la voluntat de qui l’exerceix. El poder segueix sent el que sempre ha estat. El que canvia és com l’obtenes, com el defenses i quines són les restriccions que tens per exercir-lo.

Al seu llibre ‘Repensar el mundo’ ofereix el que anomena “111 fotografies del nou món global”. A ‘El fin del poder’ va plantejar la teoria i en aquest en canvi ofereix les visions, com fogonades, d’aquest canvi. Si hagés d’escollir la imatge de portada de la fi del poder, quina foto escolliria? La imatge no seria una foto sinó una pel·lícula, una mena de calidoscopi que es mou a gran velocitat i fa difícil identificar alguna cosa o algú. No hi ha un objecte protagonista, un seductor, no hi ha un heroi o dones boniques, sinó que hi ha molt de tot.

I com definiria en poques paraules l’estat d’aquest món?

És un món en convulsió, en què tot el que creïem permanent s’ha tornat transitori i el que creïem transitori s’ha tornat permanent. No tenim noves paraules per explicar-ho. Respon a una frase famosa del comunista italià Antonio Gramsci: “El que és vell està morint i el que és nou està per néixer”.

Es la definició d’una crisi revolucionària.

Sí, és clar. Però no és la revolució marxista, sinó una revolució d’un altre ordre que està trastocant l’ordre del poder. L’estructura de poder s’està transformant però no en la direcció que creia Gramsci sinó exactament la contrària.

L’oportació més recent i polèmica respecte a l’anàlisi de l’estat del món és potser l’entrevista que ha concedit Barack Obama a Jeffrey Goldberg per a la revista ‘The Atlantic’ en el número d’abril del 2016,

titulada precisament “La Doctrina Obama”, que ens ha proporcionat algunes sorpreses respecte a l’aproximació nord-americana a Europa i al Pròxim Orient.

L’entrevista marca realment una fita. Obama revela punts de vista les manifestacions del qual ja havíem vist, però que ara precisa molt bé. La “Doctrina Obama” funciona com una reivindicació de la fi del poder. Obama ve a dir: ens atribueixen capacitats que no tenim o que no podem exercir. Hem cregut que podíem imposar la democràcia a l’Iraq i ens vam equivocar d’una manera tràgica que va costar centenars de milers de vides i milers de milions de dòlars. Vostès creuen que jo aniré a la guerra contra Rússia per Crimea? O que enviaré una força expedicionària dels *marines* a Síria? El missatge és que cal respectar els límits i les debilitats del poder dels EUA, dins el fet que ningú no discuteix que és el país més poderós del món. Jo vaig tenir una experiència que vull explicar-li. El cap de l’Estat Major dels EUA, que és l’oficial militar de grau més alt, em va convidar a reunir-me a soles amb tots els seus comandants per discutir sobre el meu llibre. Són els caps militars més poderosos de tota la història de la humanitat. Ningú no té ni ha tingut mai més poder militar a les mans, i no obstant això volien parlar dels límits del seu poder i de la fi del poder. És lògic, perquè una potència militar de l’envergadura dels EUA confronta restriccions importantíssimes a l’hora d’afrontar les amenaces a la seguretat nacional, que ja no provenen dels enemics clàssics ni tan sols dels estats fallits. Un bon exemple és l’Estat Islàmic. Qui hauria imaginat mai que una banda de vándals al mig del desert acabaria tenint suficient poder per trastocar la dinàmica del món, involucrar Rússia, provocar la por a tot Europa i part del món, desencadenar una onada d’atemptats i provocar migracions massives? La conversa so-

bre les limitacions que té l’exercici del poder entre aquests militars tan poderosos és molt interessant perquè veus que ells mateixos són els primers que reconeixen les seves limitacions.

Estem davant d’un fet insòlit, en tot cas, com és que un president digui que el poder militar no ho soluciona tot, que cal restringir-ne l’ús i reflexionar molt bé abans d’usar-lo.

Jo crec que ve determinat per l’experiència recent quan els EUA van violar aquesta visió dels límits. La idea prepotent que es pot caminar pel món com el xèrif impartint llei i ordre en un món anàrquic és la que va produir les tragèdies que hem conegut. Però és interessant veure com en els debats dels candidats republicans el tema de la seguretat nacional se segueix plantejant de la mateixa manera, que és exactament l’oposada d’Obama. Si hem escoltat Trump o Cruz comprovem el to bèl·lic dels debats republicans. Sembla que estan preparats per anar a la guerra demà.

Obama ens diu que el nou ordre pot venir garantit pels Estats Units, com a superpotència conscient, que es restringeix a si mateixa, però sempre que afegim el multilateralisme, i això és el que pot donar un cert ordre mundial. Poden els EUA convèncer els altres perquè acceptin la seva aproximació al multilateralisme?

Parlem primer de les aliances. Obama mostra una impaciència creixent pel que fa al que anomena *free riders*, que puguen a l’autobús sense pagar i intenten obtenir els seus serveis gratis. La paciència i la tolerància dels EUA són clau. El món es posa a dormir i compta que un altre li resoldrà el problema. Per exemple, el cas de Síria. On són els països àrabs, on és Europa? Per què han de ser els EUA qui enviïn les tropes perquè les massacin? Si Europa vol formar part de la conversa ➤➤

ha de començar a pagar la seva part. Ha de complir amb el seu deure si vol que la tinguin en compte. Així tractaran els EUA els seus aliats a partir d'ara, ja no només com a nens mimats. Pel que fa al multilateralisme, la idea que convocaré 192 països i que afrontaré els grans problemes amb l'acord de tots és impossible. El multilateralisme ha aconseguit grans fotos i ha enriquit les companyies de *catering* que organitzen les cimeres però després no dóna resultats. Sona bé i sona democràtic però no obté els efectes esperats. Que cada vegada queda més clar que els problemes no seran resolts per un sol país, per més gran i fort que sigui; i que només es farà si els països actuen units i col·lectivament, davant el canvi climàtic, el terrorisme, el blanqueig de diners, les pandèmies. Els 192 països mai no es posaran d'acord. Jo proposo el minilateralisme, buscar el mínim de països que generen el màxim impacte en la solució dels problemes. Cal veure quins són els problemes i quins els països que se'n surten, buscar el nombre de països que generen el màxim impacte, siguin vuit, dotze o quinze, però no 192. Si ells ho aconsegueixen els altres s'hi afegiran més tard.

Anem a Europa, mostri'ns la foto de com la veu actualment.

Aclaparada, confusa, en transició i amb falta d'entusiasme. Jo sóc un europeista fanàtic. Sóc radical en poques coses, però pel que fa a la importància d'Europa unida sóc extremista. Europa ha d'estar unida per tenir més força a escala europea i mundial. El món és millor si hi ha una Europa forta. És molt important que Europa participi intensament en la conversa global, perquè és sinònim de llibertat, democràcia, drets humans, igualtat de gènere. I jo vull que aquests valors tinguin força i presència al món, cosa que no passa amb l'Europa actual. En comptes de treballar junts estem preocupats pel *Brexit*, per la fragmentació, per la crisi econòmica. Europa està amenaçada per una economia anèmica, una demografia inadequada, una competitivitat insuficient, una allau de refugiats i migrants que ve de tot arreu, a més de les amenaces expansionistes russes i el terrorisme islamista. Ni un sol d'aquests problemes pot resoldre'ls

un país per si sol, ni tan sols els grans, ni tan sols Alemanya sola. És imprescindible que es recuperi la facultat d'actuar políticament junts. I això no passarà fins que els polítics no entusiasmin de nou els europeus.

Si els EUA es retireuen, si els europeus es divideixen, els populismes ascendeixen i només el populisme d'esquerres serveix per frenar el populisme de dretes, en poc temps Rússia tindrà possibilitats de controlar l'espai polític euroasiàtic.

Sí, estem a tres eleccions de l'Armageddon. Si surt el *Brexit* en el referèndum, guanya Trump la presidència i també ho

fa Marine Le Pen a França, llavors cal mudar-se a Veneçuela. No crec que passi. Però tampoc cal oblidar que Vladímir Putin no és immune a les tendències que descriu. També ell pateix les limitacions de tots en l'exercici del poder. L'altre dia va anunciar la creació d'una mena de milícia nacionalista de 400.000 efectius, presumiblement destinada a salvaguardar fronteres, però que tots sabem que és una guàrdia pretoriana per controlar qualsevol intent d'insurrecció. Això reflecteix la lectura que fa Putin de la fragilitat de la seva situació política i social. Rússia està en una situació difícil. No hi ha per què suposar que la caiguda de la seva economia no està

generant en les noves classes mitjanes la mateixa incomoditat o insatisfacció que es dona en altres parts del món. I que aquesta insatisfacció pot portar a voler canviar les cares dels qui regeixen els destins del país.

Parlem, per acabar, d'Espanya; de l'actual crisi política, del qüestionament de la transició, de la seva desaparició de l'escena internacional. Què ens ha passat als espanyols? Què ha passat perquè un país que semblava tan brillant fa pocs anys de sobte es trobi en aquesta situació?

Ja vaig utilitzar el cas espanyol en el meu llibre *El fin del poder*, on parlava de

la fragmentació del poder, la vetocràcia i el fenomen de Podem. Espanya és ara un país bloquejat, en el qual se sap que cal fer però costa moltíssim fer-ho; ocupat en discussions sobre problemes locals que fan perdre de vista les grans limitacions que té per al futur i les exigències d'atenció urgent en totes elles. Tinc la impressió i l'esperança que a Espanya veurem un ressorgiment de lideratges. Ara hi ha un concurs de impopularitats entre els líders. Per això hi ha alts índexs de rebuig. I passa també amb els nous. Això no és sostenible a llarg termini. Hi ha una gana de líders nous i diferents. I quan hi ha demanda acaba apareixent l'oferta. Espanya pateix un

fort parroquialisme, que és temporal. Impedeix veure més enllà dels horitzons immediats. I s'explica perquè acaba de rebre un cop econòmic enorme. El patiment ha estat greu i gran. La desil·lusió per la corrupció, extraordinària. La llista d'errors i horrors és fàcil i està tot el dia en primer pla a les tertúlies i als programes de ràdio i televisió. S'estan equivocant. Hi ha també una llista estimulants d'èxits i qüestions positives. Aquesta llista ha de començar a aparèixer. Cal tornar a una visió afirmativa sobre Espanya. Hi ha un catastrofisme que s'ha instal·lat a la societat. Que se'n vagin tots, tot és dolent, no té remei. És mentida. Aquest país té capacitats úniques, té talents especials.

Per acabar, m'agradaria que em fes una pinzellada de com veu des de Washington el debat sobre la independència catalana.

Crec que s'ha posat de moda al món reformar o canviar constitucions i jo hi estic en contra. En un món tan canviant i volàtil, on tot és transitori i confús, les societats necessiten estabilitat. No vol dir que no hi hagi constitucions defectuoses. Ho és la dels Estats Units. Però en un món de tanta turbulència, si a més trenques les regles de convivència... No estic segur que d'una reforma constitucional en un ambient tan confús i ple de demagogia surti alguna cosa millor. Aquesta observació és general, no té a veure amb Espanya. La meua segona reacció és respecte a Europa. No hi ha cap problema europeu o espanyol que es resolgui amb més fragmentació. Sóc partidari de la integració i de la unificació. Crec en més i no en menys Europa. Això és el que el món requereix. Hi ha formes de relançar i solucionar aquesta situació i lluitar per la unió de tots. Això no vol dir que desconegui la manera com Espanya ha maltractat i menystingut Catalunya i els catalans, les asimetries, les balances fiscals desequilibrades, però hi ha formes, per descomptat, de mitigar aquest malvoler i aquest maltractament històric de manera que no signifiqui menys Europa ni menys Espanya. ●

Lluís Bassets és periodista i autor de 'La gran vergüenza. Ascenso y caída del mito de Jordi Pujol'

El president dels Estats Units, Barack Obama, i la cancellera alemanya, Angela Merkel, durant la seva última visita a la Hannover Messe, la fira més gran del món sobre tecnologia industrial

[Foto de Michael Ukas - Pool / Getty Images]

EL PRESENT SEGONS NIALL FERGUSON

Perquè el populisme arrelhi tan sols amb la crisi financera no n'hi ha prou. Segons l'historiador Niall Ferguson, cal també que àmplies capes de la societat considerin que l'elit política dels partits tradicionals no serveix a l'interès general sinó a la preservació de l'"statu quo"

TEXT Lluís Torras — FOTOGRAFIES Jerome Favre/Bloomberg

— Niall Ferguson (Edimburg, 1964) és el gran historiador –historiador-economista– de la seva generació. Actualment ocupa la càtedra Laurence A. Tisch d'Història a Harvard, on és professor. Ferguson a més és investigador a Oxford, la seva *alma mater*, i a la Hoover Institution de Stanford. Els seus articles apareixen a *The Boston Globe*, *The Sunday Times* o a *El País*. Els seus assajos ja són un dels punts de referència obligats dins l'ampli espectre del centredreta conservador i liberal en sentit clàssic. Malgrat la seva relativa joventut, l'obra de Niall Ferguson –en gran part traduïda al castellà– és extensa: a *Imperio* (2003) explora les contribucions i el paper de l'Imperi Britànic en la història universal; *Coloso* (2004) aborda de manera sintètica la història dels Estats Units i les causes del seu actual declivi relatiu; *El mundo en guerra* (2006) repassa els efectes i les conseqüències de les dues guerres mundials; *Civilización* (2011), probablement una de les seves obres més destacades i cèlebres, en la

qual explora la gran convergència entre Occident i potències emergents, una de les grans qüestions del nostre temps, o *La gran degeneración* (2013), imprescindible per entendre la conjuntura del conjunt d'economies desenvolupades. Escocès com Adam Smith, aborda amb gran rigor el tema econòmic en dues de les seves obres més notables: *The Cash Nexus* (2001), *El triunfo del dinero* (2008), o les biografies magnífiques de dues de les famílies de banquers jueus més importants: els Rothschild i els Warburg. Gran part de les seves obres han donat peu a minisèries de televisió presentades pel mateix autor. El seu últim llibre, sens dubte el més polèmic de tota la seva trajectòria, és el primer dels dos volums que configuraran la biografia, autoritzada, de Henry Kissinger amb el títol de *Kissinger: 1923-1968: The Idealist*. Aquesta entrevista va tenir lloc a Nova York, a la New York Historical Society, un edifici d'estil neoclàssic a l'Upper West Side, al costat del cèlebre Museu d'Història Natural, i amb vistes a Central Park. ➤➤

En primer lloc, Europa. A la Gran Bretanya se situa un dels principals fronts polítics per al conjunt de la Unió Europea amb el repte que suposa el referèndum 'in-out' pactat per Cameron i Brussel·les, l'anomenat 'Brexit'. Johnson o Cameron?

David Cameron, per descomptat. Per mi, els arguments són força clars. Hi ha un argument econòmic molt fort i molt clar: els costos per al Regne Unit serien molt alts. Però després també hi ha un argument estratègic que al meu entendre és el factor realment determinant. Per entendre aquest element convé agafar perspectiva. Si observem la trajectòria a llarg termini del Regne Unit una lliçó recurrent és que la nostra història està estretament lligada a la del conjunt del continent. Hi ha un compromís continental molt real. Des d'aquesta perspectiva històrica, la pertinença del Regne Unit a l'ordre europeu és una opció clarament millor que no quedar fora i haver d'intervenir, diguem-ho així, en els afers europeus des de fora, de forma esporàdica i de menys vinculació.

La sortida del Regne Unit també té conseqüències importants per a la resta de la Unió.

Sens dubte. Per això també és comprensible la preocupació per part de Brussel·les i del conjunt de les institucions europees. A més, hi ha un tema de *momentum* pel que fa a les reformes necessàries en el si de la Unió Europea i el paper, positiu, que hi pot exercir el Regne Unit. En un dels meus articles explicava com jo mateix he estat molt escèptic sobre la Unió Europea, o d'una bona part del que configura l'entramat institucional europeu. He expressat el meu escepticisme i els meus dubtes respecte a la moneda comuna, per exemple, entre altres aspectes més generals com la mateixa integració –política– d'Europa. Sóc escèptic pel que fa a la idea d'una Europa federal –que implicaria una unió política molt forta–, però és important entendre que aquest escepticisme saludable sobre alguns aspectes del desenvolupament del projecte europeu no és exclusiu dels britànics. Molts europeus tenen dubtes sobre el rumb que han

de prendre alguns dels aspectes centrals de la integració europea, en els quals coexisteixen diferents models i maneres d'actuar.

La crisi econòmica ha alimentat aquesta visió escèptica, o almenys amb reserves, sobre la integració europea...

En efecte. Crec que l'experiència ha demostrat com moltes d'aquestes reserves, per exemple, pel que fa a la moneda comuna tenien una base sòlida. No crec que l'euro fos una bona idea, i crec que l'acord Schengen també s'ha demostrat que tampoc era una bona iniciativa. Tinc la sensació que el consens europeu s'ha anat desplaçant lleugerament cap a les posicions que històricament havia defensat el Regne Unit durant aquests anys de profunda crisi financera global i també dins el si de la mateixa Unió. Entenc que hi ha més sensibilitat envers la posició britànica. Potser necessitem una Unió a dues velocitats. Cal reflexionar sobre el límit del federalisme europeu, límit imposat en última instància pels mateixos ciutadans de la Unió.

Aleshores, referèndum sí o no?

En aquest sentit, crec que el moment per plantejar el referèndum no pot ser pitjor perquè el Regne Unit es plantegi abandonar la Unió Europea. Sembla que el consens es desplaça cap a les nostres posicions i que és més factible plantejar una reforma de la mateixa Unió que reconegui certes realitats a vegades oblidades per la burocràcia de Brussel·les.

Pesa, el tema sentimental?

Per desgràcia, sí. Crec que hi ha un sentiment nostàlgic i força ingenu, un nacionalisme romàntic que d'alguna manera veu en la sortida de la Unió la fi de tots els mals, i que permetria tornar a un estadi similar al del segle XIX, amb una sobirania nacional forta en la qual poder fer prevaldre els interessos nacionals. Òbviament, tot aquest esquema ja ha quedat desbancat no tant per Europa, sinó per les forces de la globalització i la fragmentació del poder. tinc la impressió que Boris Johnson s'ha assegut

El candidat presidencial republicà Donald Trump parla als seus seguidors en un esdeveniment per recaptar fons a New Jersey el passat 19 de maig [Foto Ricky Carioti/The Washington Post via Getty Images]

al vagó perdedor. Espero i desitjo que el referèndum ratifiqui la pertinença del Regne Unit a la Unió Europea i que Cameron surti reivindicat amb el procés. Però no negaré que serà una campanya difícil, amb un resultat molt ajustat. Els sentiments poden ennuvol·lar el judici de les persones més intel·ligents, com passa amb el *Brexit*. La pèrdua del referèndum i la sortida de la Unió Europea del Regne Unit seria un desastre per a Anglaterra. I dic Anglaterra i no Regne Unit perquè la situació resultant d'aquesta derrota en el referèndum donaria peu a Escòcia per demanar un nou referèndum al Regne Unit per separar-se, ara sí, del Regne Unit i adherir-se de nou a la Unió Europea. Per això subratllo els enormes costos per a Anglaterra de voler anar sola.

Quin seria el cost?

És cert. Hi ha els costos del divorci. Jo he estat divorciat, i no és una cosa agradable; és un procés dur i molt dolorós. S'ha pactat un període de dos anys per negociar la sortida definitiva si guanya el sí, però no crec que aquest procés tingui cap element beneficiós per al conjunt del continent sinó més aviat tot el contrari. L'avversió al risc –el pes dels arguments econòmics– serà el factor principal, i, com va succeir a Escòcia, ha de determinar el resultat a favor del no, és a dir, mantenir l'actual estatus amb la Unió Europea.

Canvi d'escenari. Què està passant en la política nord-americana? Tampoc no és immune al populisme? Sembla que és així. Abans de res, hauríem de fer

“Crec que hi ha un sentiment nostàlgic i força ingenu, un nacionalisme romàntic que d'alguna manera veu en la sortida de la Unió la fi de tots els mals, i que permetria tornar a una sobirania nacional forta en la qual poder fer prevaldre els interessos nacionals”

una consideració general. La magnitud de l'ajust econòmic, de la crisi, i això és una constant en la història, feia pensar que la força del vaivé tindria una translació directa en l'àmbit polític i social. Ho hem vist pràcticament a tots els països: amb més o menys intensitat, la mala situació econòmica i la complexitat per fer-hi front ha donat ales a les forces populistes de tota mena i condició. Hem

vist un fort populisme d'esquerres en el cas d'Espanya, per exemple; i al Regne Unit o altres països del nord d'Europa, un populisme de dretes. Perquè el populisme arrela en dos elements principals. Únicament la crisi financera no és suficient, també cal la sensació generalitzada per part d'amples capes de la societat que l'elit política, l'establishment polític dels partits tradicionals, no està servint ➤

“Les crítiques principals que es poden fer a la presidència d’Obama se centren en la seva política exterior. Hem passat de la sobreacció –extralimitació– de Bush a l’Iraq, a la inacció en alguns casos d’Obama a Síria amb les conseqüències que això ha tingut”

a l’interès general sinó que una part important de les seves forces va destinada a la protecció de l’*statu quo*.

Em fa l’efecte que aquest sentiment, la desconfiança respecte als que tradicionalment han manat, ha agafat molta empenta als Estats Units i és l’element principal que explica l’auge de candidats com Trump a la dreta o Sanders a l’esquerra.

No vénen de lluny les causes d’aquest descontentament?

Les presidències de George W. Bush i Obama s’han d’entendre de manera conjunta. D’alguna manera una és la reacció contra l’altra. Si Bush va sobreaccionar amb la seva política exterior; Obama ha reaccionat precisament de manera contrària. Bush no va saber aturar l’extraordinària bombolla en el sector financer; Obama s’ha passat bona part de la seva presidència pretenent fer front a les conseqüències. Per ser justos amb Obama, crec que podia haver estat una presidència molt més desastrosa. Malgrat no ser un gran fan dels plans d’estímul, ni haver estat un gran fan de les polítiques de l’Obamacare, i certament no he estat un gran fan de la llei Dodd-Frank –nou marc normatiu per a la banca que ja acumula més de 22.000 pàgines de nova legislació–, crec que la història mirarà la presidència d’Obama amb un cert aire positiu perquè es va evitar una segona Gran Depressió. He de dir que en gran part és mèrit de Ben Bernanke, aleshores president de la Reserva Federal. Al final ha estat un polític amb una agenda progressista i que, sorprenentment, ha aconseguit dur a terme una part no menor d’aquesta agenda legislativa i li hem de reconèixer el mèrit.

Quins serien els punts fluixos de la presidència d’Obama?

La meua crítica principal a Barack Obama en clau domèstica seria la seva incapacitat de treballar amb el Congrés. No obstant això, crec que les crítiques principals que es poden fer a la presidència d’Obama se centren en la seva política exterior. Hem passat de la sobreacció –extralimitació– de Bush a l’Iraq, a la inacció en alguns casos d’Obama a Síria amb les conseqüències que això ha tingut. Obama va resistir totes les advertències i els consells que va rebre sobre el tema siríà, inclosos els que van fer membres de la seva pròpia administració i junta de caps de l’Estat Major per actuar. La inacció d’Obama a Síria ha donat lloc a una situació de conflicte, inestabilitat i abusos contra la població civil fins i tot més grans que les conseqüències de la sobreacció de Bush a l’Iraq el 2003. De nou parlem de populisme. Als Estats Units, l’americà mitjà té el dret, mirant enrere en aquests últims anys, a dir que no hem estat “ben servits”, per dir-ho d’alguna manera. Hem estat mal servits a l’exterior, on la nostra seguretat no ha millorat, molts soldats han donat la seva vida sense un objectiu just, i els nord-americans han estat mal servits a casa. Aquí, després d’una crisi, la recuperació era feble, anèmica i molt desigual.

Podríem dir que el populisme pot ser moltes coses però no una sorpresa.

No per qui tingui una mica de memòria històrica. Tot aquest descontentament ha estat una gran matèria primera per a les opcions populistes, que l’han sabut descarregar contra l’*establishment* dels dos grans partits. Crec que aquesta és la millor manera d’explicar l’auge de Donald Trump, que ni tan sols ha necessitat articular un missatge molt sofisticat o

desenvolupar propostes. Pràcticament no ha fet res més que llançar vituperis contra la resta de candidats, amb una forta càrrega emocional. Estic convençut que si no hagués existit Trump, la gent hauria buscat refugi en qualsevol altra figura populista a la qual seguir, que carregués contra l’*establishment* sense importar molt exactament en què consisteix l’alternativa amb la qual es pretén substituir les opcions, diguem-ne, tradicionals. Que algú com Bernie Sanders hagi arribat tan lluny resulta un altre símptoma clar que avui la gent està disposada a seguir literalment qualsevol que qüestioni l’*statu quo*; en aquest cas, Clinton i el seu entorn. És sorprenent que el seu discurs pugui atraure tanta gent jove, però es tracta d’un votant que només dóna suport a Sanders perquè no és Hillary Clinton.

El mateix passa a Europa. Són les mateixes forces -amb altres elements- les que estan impulsant el vot a partits com Podem o la CUP, un vot jove.

El mateix que ha passat a la bancada demòcrata amb Sanders està passant a la bancada republicana. Al final, el que més i de forma més recurrent ha fet Trump és criticar els candidats de l’*establishment* i amb un missatge tremendament simple i punyent. D’aquí també prové part d’aquest èxit tan sobtat. Imaginem que ets un jove americà mitjà, d’algun dels estats del Mig Oest, o d’algun dels molts cinturons industrials. Aquí els últims quinze anys no han estat bons. La seva situació avui és manifestament pitjor que l’any 2000 i amb unes perspectives molt més limitades. De sobte, un candidat t’ofereix una explicació simple i plausible. El que Trump diu és que els teus problemes es deuen a la globalització eco- ➔

Richard Nixon havia llegit l'obra de Kissinger i havia quedat genuïnament impressionat de la seva visió dels assumptes de política exterior, fonamentals per al seu mandat presidencial. Crec que la visió que tenia Nixon per a la seva presidència requeria un assessor de Seguretat Nacional que pogués ser un instrument

nòmica o a la Xina. D'aquí provenen les seves polítiques proteccionistes. Després, la immigració, Mèxic i les polítiques de limitació i control sever de la immigració. No crec que sigui una explicació satisfactòria o correcta, però sí que resulta plausible.

Des del punt de vista de l'Europa mediterrània, aquest fenomen dona certa perspectiva de per què tenim certa tendència a pensar que aquests mals només ens afecten a nosaltres. Ofereix certa perspectiva veure com en una democràcia assentada com l'americana tampoc no està exempta de l'auge populista.

I és una llàstima i un gran risc per a la solidesa institucional i el progrés en el conjunt d'Occident. És un tema que tracto en el meu assaig *La gran degeneració*. Tradicionalment, els sistemes bipartidistes havien estat una fórmula molt eficaç per mantenir a ratlla els populismes i els extremismes dins el gran consens dels dos grans partits. Al Regne Unit, però també a Espanya o als Estats Units. Per exemple, el Partit Republicà i el Partit Demòcrata de manera efectiva havien tingut molt èxit –també els partits conservador i laborista al Regne Unit– a l'hora de mantenir certa unitat al voltant dels grans consensos marginant en els extrems la minoria radical i populista, sigui quin sigui el rumb ideològic. De fet, en la història política dels Estats Units hi ha hagut cicles electorals amb cert to populista però que sempre han acabat absorbits pels amplis consensos dels grans partits. És el cas del Tea Party, que ha acabat dissolent-se per integrar-lo en els diferents corrents del Partit Republicà. Per això resulta alarmant que sigui possible pensar que Donald Trump guanyi la nominació republicana. Si ho aconseguís, i la candidata demòcrata fos Clinton, hi

ha una possibilitat molt real que Trump pogués vèncer en els comicis.

Estem en territori polític inexplorat. És una cosa nova. Igual que passa a Europa. Fa tan sols uns anys m'hagués semblat desgavellada la idea que algú pogués votar a favor que el Regne Unit deixés de ser membre de la Unió Europea. Avui, després del desastre financer i les conseqüències consegüents, és una opció que resulta factible per a un gran nombre de britànics i hi ha una possibilitat real que succeeixi. Som en aigües desconegudes, encara que aquestes reaccions i moments no haurien de ser cap sorpresa. No per a un historiador. El 2009 recordo que vaig concedir una entrevista per a un diari canadenc que llavors va citar una frase extreta de context que va cridar molt l'atenció: "Hi haurà sang", vaig dir. No vaig voler dir-ho en termes tan plàstics. Al que em referia és que inevitablement el xoc macroeconòmic tindria un fort impacte i conseqüències en l'àmbit social i polític. D'alguna manera, era lògic esperar una política fora de l'habitual després que l'economia hagués transitat per una trajectòria clarament fora del "que és normal".

L'últim llibre de Ferguson, i sens dubte la seva obra més popular i de la qual més es parlarà, és el primer volum de la biografia autoritzada de Henry Kissinger (amb accés als seus papers privats). Sorpren el descobriment d'un Kissinger kantianista, liberal en el sentit clàssic de la paraula. Com pot ser? És Kissinger kantianista o hegelianista?

Bona pregunta. Explorar la base intel·lectual del personatge és potser la part més important, i diria més interessant, d'aquest primer volum. Atesa la seva presència pública, tots tenim impressions preconcebudes sobre Henry Kissinger.

En general, es té una visió d'ell una mica maquiavèlica, el diplomàtic realista, el gran defensor de la *Realpolitik*. Em vaig adonar que no era així quan em vaig posar a examinar els seus papers privats, de jove, diaris personals o correspondència –cartes que escrivia als seus pares, per exemple–. El lector descobrirà un vessant desconegut de Kissinger. L'accés a aquest material em va motivar per escriure el llibre. Em vaig adonar que la profunditat i els matisos de la figura del Kissinger jove, del Kissinger idealista, almenys durant la primera part de la seva vida, eren molt diferents del que jo suposava.

Com va anar el procés de descobriment del personatge?

El cas és que com més llegia i més bussejava entre els papers de Kissinger més va créixer l'emoció en anar descobrint a poc a poc els camins pels quals va transitar la ment del jove soldat, primer, intel·lectual a Harvard, després. Una experiència vital és la seva participació directa durant la Segona Guerra Mundial sobre terreny alemany. Serà un episodi tremendament influent per al jove Kissinger. D'aquesta manera tornava al seu país natal, d'on va haver d'emigrar amb part important de la seva família per fugir dels nazis. Llavors, Kissinger desenvolupa una relació que el marcarà profundament durant aquests anys amb Fritz Kreamer, el seu tiencat a l'exèrcit i mentor. Aquesta experiència bèl·lica servirà a Kissinger per desenvolupar un escepticisme creixent sobre l'eficàcia de l'aparell militar per aconseguir objectius polítics. A continuació hi ha el pas reeixit com a estudiant a Harvard. Destaca ràpidament. En un primer gran treball acadèmic analitza la filosofia de la història de tres figures claus i tremendament influents en la seva època: Spengler, Tonybee i Kant. Ajuda molt a entendre la seva acció política posterior.

Kissinger és intel·lectual abans que polític?

Efectivament, i per això crec que aquest primer volum de la seva biografia s'hauria de llegir sense tenir en compte la seva acció política posterior. El 1954 escriu *Un mundo restaurado* –publicat el 1957–, un potent assaig sobre el Congrés de Viena. En conclusió, els seus anys formatius descobreixen un Kissinger kantia i que, malgrat això, tindrà un enfocament clarament molt històric en l'àmbit de les relacions internacionals i la política exterior. És una peça clau per entendre el personatge.

A la recta final del llibre apareixen els inicis en la relació Kissinger-Nixon. Com sorgeix aquesta relació?

Novament es tracta d'un episodi curiós. Creia que trobaria algun precedent, algun contacte previ, abans del 1968, però la veritat és que no n'hi va haver. Kissinger evitava coincidir amb Nixon. Va ser molt

lleial al candidat Nelson Rockefeller, l'etern candidat republicà que perdria tres cicles electorals i que després seria vicepresident durant la curta presidència de Gerald Ford. De fet, públicament, Kissinger va ser molt crític amb Nixon.

El nomenament de Kissinger com a assessor de Seguretat Nacional, el 1968, va ser una sorpresa?

Per a tot el món. Ningú no ho hauria pogut preveure. El mateix Henry Kissinger tampoc no va entendre les intencions de Nixon. Per què es va produir aquest nomenament? Richard Nixon havia llegit l'obra de Kissinger i, sens dubte, havia quedat genuïnament impressionat de la seva visió dels assumptes de política exterior, fonamentals per al seu mandat presidencial. Crec que la visió que tenia Nixon per a la seva presidència requeria un assessor de Seguretat Nacional que pogués ser un instrument. Va malinterpretar que el perfil de professor a

Harvard de Kissinger encaixaria amb les seves pretensions. En qualsevol cas, és Richard Nixon qui tria de manera clara Henry Kissinger, que és el primer sorprès per la decisió.

Última pregunta. Què es necessita per ser un bon historiador?

Una primera cosa que em va marcar positivament va ser la meua lectura inicial com a estudiant a Oxford: *El Antiguo Régimen y la revolución*, de Tocqueville. Després, vaig estudiar molt la importància de les finances públiques. No pots entendre la història sense saber com funcionen les finances públiques. També he escrit de forma recurrent sobre el tema, i vaig aprendre que l'estudi de la història requereix un cert sentit de la ironia. Al cap i a la fi, la història no deixa de ser l'estudi de la "comèdia humana". ●

Luis Torras és consultor i assessor financer

Quins serveis valora el passatger de negocis a l'aeroport?

Tot i que cada vegada estiguem més acostumats a volar i la tecnologia avanci per oferir un servei més àgil, no és cap secret que els tràmits que suposa agafar un avió, sobretot per viatges de negocis, no agraden a ningú. Aquest context és el que explica **l'augment de la demanda dels serveis per fer el pas per l'aeroport al més còmode possible per als passatgers de negocis.** Les particularitats de cada viatge fan que cada passatger tingui unes necessitats diferents, segons el motiu, la destinació, els acompanyants i fins i tot la franja horària. Aquí recollim **els 5 serveis més valorats pels passatgers de negocis en el seu pas per l'aeroport:**

1/ Les habitacions dins els aeroports permeten dormir al més a prop possible de la porta d'embarcament de l'avió. Els passatgers que tenen un vol a primera hora del matí les trien perquè són l'opció que evita haver de matinar. El segon ús que tenen aquestes habitacions és el *shower at arrival*, un servei per als viatgers que passen tota la nit a l'avió i que, abans de dirigir-se a la seva ciutat de destinació, prefereixen dutxar-se i esmorzar al mateix aeroport.

2/ Pas ràpid pel filtre de seguretat. El temps és or, però a l'aeroport hi ha tràmits de seguretat que, inevitablement, impliquen cues i temps d'espera. D'aquí que cada vegada més hi hagi la possibilitat d'usar serveis com el *fast track* o el *priority lane*, diferents noms per a un mateix benefici: minimitzar el temps d'espera en el pas per l'arc de seguretat.

3/ Sales VIP. L'espai perfecte per relaxar-se, descansar, menjar alguna cosa o fins i tot aprofitar el temps abans d'embarcar per treballar.

4/ La figura de l'assistent personal en aeroports és un servei cada vegada més estès entre la direcció corporativa, que els aeroports han adaptat al seu entorn per oferir **discreció**, atenció personalitzada, **optimització del temps** i, en definitiva, **millor qualitat de viatge.**

5/ Sales de reunions dins de l'aeroport. Permeten al passatger de negocis aprofitar al màxim el temps. Des de despatxos per a una o dues persones fins a amplis espais per a grans esdeveniments amb tots els serveis afegits que calguin.

Premium Traveller
(www.premium-traveller.com/ca)
ofereix tots aquests beneficis als passatgers que, ja sigui per oci o per negocis, volen que el seu pas per l'aeroport sigui al més còmode i agradable possible. A més, **Premium Traveller** és membre de l'associació de prestadors de serveis vip d'aeroports d'Europa, la World Airports' VIP Forum.

F

Viure a l'any 2100

—Intuïm que el futur imminent es preveu de millor manera si volem veure-ho d'acord amb el que ha precedit, per comparació entre la precedència més propera i el que el precedeix des d'una distància més gran. Les hipòtesis predictives tenen de cada vegada més marge per configurar una sinergia de dades i suposicions. Per això hem preguntat a tres escriptors com Aña Nuño, Ignacio Peyró i Ignacio Vidal-Folch com suposen que serà el món l'any 2100. Són tres aproximacions entre l'exposició assagística i l'element narratiu, amb la voluntat intel·lectual d'escrutar quines seran les línies mestres de transformacions i permanències. Veurem un any 2100 amb les seves pròpies convulsions, els seus dilemes morals, ordres polítics en caiguda lliure i desordres imprevisibles. Art o ciència de preveure el futur. Sobretot, imaginació.

28

La immortalitat ja
no és el que era
per Ana Nuño

32

El futur o la
revolució
per Ignacio Vidal-Folch

36

Professor Kim,
benvingut al segle XXII
per Ignacio Peyró

LA IMMORTALITAT JA NO ÉS EL QUE ERA

Entre tantes hipòtesis sobre l'any 2100, si qualsevol, feble o fort, adaptat al seu entorn o no, pot salvar l'escull de la mort i veure la seva vida prolongada *sine die*, per què seguir reproduint-se, sense anar més lluny? La condició humana no necessitaria el mecanisme de la reproducció per projectar-se cap al futur. Equivaldria a “matar Darwin”, com a finals del XIX alguns “van matar” Déu

per Ana Nuño

—Comovedor, aquest costum de comptar per segles els grans canvis. El progrés, el gran salt endavant, l'abans i el després. Cent anys o mil, xifres rodones per als habitants de cap ovoide d'un esferoide oblat. Com serà el món l'any 2100, al llinar del proper segle? Aquest d'ara serà llarg o curt? Curt com el XX, segons els hobsbawmites, o llarg com el XIX el de la revolució industrial, que va començar cap al 1760, quan d'objectes fets a mà passem a fer-los amb màquines? De moment, sembla que el XXI ha començat a caminar puntualment, en data i hora precises: el dimarts 11 de setembre del 2001, entre les 8.46 i les 9.03 h. El part del nou segle es va produir en aquests 17 minuts, entre l'impacte del primer avió a la Torre Nord i el segon avió estavellant-se contra la Torre Sud d'aquell altre barri de la ciutat de Nova York que era el vell World Trade Center. No és una metàfora: tantes companyies i empreses, públiques i privades, hi tenien domiciliada la seva seu, que el WTC disposava de codi postal propi. Dissent minuts: el temps que va ser necessari perquè els relators de l'esdeveniment —comentaristes de televisió obligats a interrompre el seu ronc quotidià per comentar en directe les imatges gravades per les càmeres de vigilància de l'Empire State, a les quals es van anar sumant les d'altres edificis, a Manhattan i a Jersey, i les preses des d'helicòpters— pronunciessin la paraula *terrorisme*. Si el segle XIX va acabar i el XX va començar amb la Primera Guerra Mundial, cal reconèixer que hem progressat: de 4 anys de matança i 17 milions de morts, a 17 minuts i 2.871 restes d'ADN identificades. Perquè després alguns es queixin: un part de segle més breu i menys sanguinari és difícil de concebre.

Si aquest segle que va començar amb tan bons auspicis s'haurà acabat abans del 2100 és un assumpte sense importància. No ho és menys que com acabarà. Perquè res no acaba del tot, és clar, i les nostres perioditzacions són ficcions que compleixen la mateixa funció que una cançó de bressol: la de permetre'ns dormir cada nit, plàcidament acaronats per fantasies de benestar o atrapats en un malson que ens farà sentir agraïts en desper-

tar-nos, feliços de creure'ns amos del nostre destí en un nou demà. L'ordenació del passat és de vegades indistingible de la prospecció del futur: tot just canvia, i no sempre, la ficció de les causes. Per exemple, el canvi climàtic. Des que hi ha registres de les variacions del clima i sabem interpretar-los, sabem que la Terra ha conegut diversos episodis de glaciacions i escalfaments. Només recentment, des dels anys seixanta del segle passat, hem introduït una variable més en el relat de les causes: l'antropogènia. La nostra “doxa” dominant vol que estiguem destinats a un món de temperatures elevades —amb la seva cohort de mals apocalíptics: desglaç de les glaceres, ascens del nivell dels mars, catastròfiques inundacions i sequeres— l'únic responsable del qual és la interacció de l'ésser humà amb el medi ambient. Factors que han incidit en altres episodis d'escalfament global, com l'activitat solar, han estat esborrats del relat. El cas és que les legions de fidels creients en la tesi de l'escalfament global antropogènic, capaços d'imaginar un 2100 d'acord amb aquesta ficció tan de moda, no són ni remotament conscients que ho fan amb la mateixa contundència i el mateix ardor jeremiàc de croats o gihadistes que els seus immediats predecessors, que fa tot just quatre dècades ens prometien un futur igual de terminal, per idèntica causa —la nostra nefasta i totpoderosa acció sobre el medi ambient— però amb un efecte diametralment oposat: una nova glaciació capaç d'obliterar tota forma de vida al planeta. Si aquells loquaços endevins l'haguessin encertat, en aquest moment, a l'estiu del 2016, si no hagués mort ja, jo estaria escrivint aquest article en algun soterrani, embolcada en mitja dotzena de mantes, amb guants a les mans i, per descomptat, no teclejant en un ordinador, sinó a la incerta claror d'un llum d'oli. Fins i tot un cap tan ben moblat com el de Bertrand Russell va projectar tres escenaris, a *El futur de l'home*, dos dels quals són apocalíptics i postulen efectes comparables als d'una nova glaciació, tret dels que causa un malson nuclear fet realitat: la destrucció de tota forma de vida al planeta, o bé, en la versió optimista, una

involució massiva a formes de vida primitives per una catastròfica disminució del nombre d'habitants humans. Quan Russell va publicar aquest article, el 1951, hi havia menys de 3.000 milions d'éssers humans; avui, som més de 7.000 milions.

La clau d'aquest tipus de ficcions és el paper desmesurat que reserven els seus autors... per a si mateixos. L'antropogènia és l'element pròpiament fabulós de la tesi de l'escalfament global. I el que és descaradament religiós: ja que a nosaltres i només a nosaltres es deuen totes les nostres desgràcies, no ens queda més remei que fer acte de contrició, expiar els nostres pecats i esmenar-nos, si volem arribar a aquest estat de perfecció beatífica en què viurem reconciliats amb la natura. Escriu Borges, en un dels seus fantàstics poemes narratius, que “els artificis i el candor de l'home no tenen fi”. El candor, sobretot. I també això commou, la veritat. Els que són capaços de pensar d'aquesta manera

Imatge presa segons després que el vol 175 d'United Airlines fos estavellat contra la Torre Sud del World Trade Center de Nova York l' 11 setembre de 2001
[Foto de Spencer Platt/Getty Images]

i imaginar aquest o qualsevol altre apocalipsi a l'abast de la mà són, en el fons, éssers envejables. Les ficcions que confonen amb realitats, les deuen a una barreja incombustible d'ignorància i fe, el carburant de totes les religions que han estat, són i seran. Un altre “profeta”, i un, a més, que segueix tenint acòlits i molt nombrosos, es va atrevir a postular, des del segle XIX, un futur molt proper en el qual la religió com a “opi del poble” desapareixeria en deixar de ser necessària. “El poble” viuria en la veritat resplendent de la societat sense classes. Una altra ficció convertida amb el temps —gràcies, ironia de la història!— en nova religió. Tan prenyada de supersticions i mites, tan fal·laç i tan sanguinària com les altres, les de debò. A això, alguns també s'entesten a anomenar-ho “progrés”.

Però resulta que el progrés existeix, en efecte, però és més complex, menys fàcilment controlable, ➡

i, per descomptat, succeeix amb independència dels nostres judicis de valor. Per posar fi al tema de l'escalfament antropogènic, només cal argumentar des de l'evolucionisme, com fa el paleontòleg —de cognom envejable— C. K. Brain: “És raonable concloure que, si no hagués estat pels canvis ambientals de temperatura en els hàbitats dels primers homínids, encara estaríem fora de perill en algun bosc càlid i acollidor, com en el miocè, i encara caminariem pels arbres”. Sorprendre's que hi hagi canvi climàtic és de cànids ignorants, en suma, i des d'aquesta sorpresa postular un futur apocalíptic, és posar la fe en el lloc equivocacat. Potser arribarà el dia en què els humans hagin arrasat tota la fauna i la flora del planeta, però hauran trobat una altra manera de seguir evolucionant.

De les moltes projeccions o prediccions que circulen en aquest jove segle XXI que encara no ha complert 15 anys i li falta encara un bon tros per a l'edat de la raó, n'hi ha una que em sembla superlativa de manera absoluta. Vull dir que qualsevol altra, inclosa la d'un escalfament global catastròfic per a la vida al planeta, empal·lideix en comparació amb aquesta. Entre altres raons, perquè és l'única que admet ser interpretada com a utopia o distopia. És, des d'aquest punt de vista, una ficció perfecta.

L'acció diu més o menys que en un futur no gaire llunyà —diguem, per seguir amb la convenció a l'ús, el 2100— gràcies a les aplicacions tecnològiques que es deriven dels avenços en enginyeria genètica, neurociències, criogènia i alguna altra ciència i tècnica, els humans serem capaços de salvar l'únic obstacle que s'ha resistit al nostre progrés evolutiu. La mort deixarà de ser el terme inevitable de la vida, la durada podrà ser prolongada indefinidament. Després del postcolonialisme, el postcomunisme, la postdemocràcia; després del postgènere de la teoria *queer* amb la seva fantasia negadora de la genètica i postuladora de la ultraculturalista ficció que el meu sexe el decideixo jo i fins i tot puc canviar com algú es tenyeix els cabells o es compra un parell de sabates noves, i ja instal·lats en el postracisme de les ONG gestores i també beneficiàries de les grans migracions, faltava la peça mestra per completar el trencaclosques dels nostres artificis i candors: la postmort. Crida l'atenció, això sí, que entre els defensors més eloqüents d'aquesta ficció figurin alguns evolucionistes. Sembla que no han reparat en el fet que, si es fa realitat el seu somni i es pot postergar o fins i tot cancel·lar la mort biològica, també moririen, en tornar-se inoperants, els dos principis fonamentals del darwinisme: la selecció natural i l'adaptació al medi. Si qualsevol, feble o fort, adaptat al seu entorn o no,

pot salvar l'escull de la mort i veure la seva vida prolongada *sine die*, per què seguir reproduint-se, sense anar més lluny? Cal admirar l'elegància de la paradoxa: que l'aplicació fins a les últimes conseqüències d'aquests dos principis pugui conduir a l'única condició humana que no necessitaria el mecanisme de la reproducció per projectar-se al futur. Equivaldria a “matar Darwin”. Com a finals del XIX alguns “van matar” Déu.

Però que els darwinistes no tinguin por. En aquesta ficció, el més probable és que els primers aspirants a la immortalitat siguin una minoria. La tecnologia, almenys el 2100, encara serà costosíssima, i només les elits econòmiques podran pagar-se el seu viatge criogènic a la immortalitat. De fet, aquesta minoria ja existeix, a Scottsdale, un poble als afores de Phoenix, Arizona, on la fundació Alcor Life Extension, instaurada el 1972, acull les restes de 146 persones en receptacles de nitrogen líquid —52 cossos i 94 cervells congelats, per ser més precisos—. Segons l'actual president d'Alcor, Max More, en total hi ha actualment uns 300 cossos o cervells en aquest estat a tot el món. More és un transhumanista. Els feligresos de la immortalitat també tenen la seva filosofia, més esperançadora, com es pot apreciar pel prefix: res de *posts*, amb les seves desagradables connotacions apocalíptiques, sinó el trànsit cap a una millor vida, una vida sense mort. Entre els inquilins criogenitzats d'Alcor hi ha un campió de beisbol i un dels nombrosos aspirants a ser reconeguts algun dia com el creador del bitcoin, la postmoneda. I allà, als afores de Phoenix, a les ultramodernes instal·lacions d'Alcor, amb el desèrtic paisatge d'Arizona al fons, jeu a l'espera de la tornada a una vida millor el cervell del que ja és possible considerar l'ésser humà més longeu: James Bedford, un professor de psicologia mort d'un càncer als 73 anys, el 1967.

Suposem que la ficció criogenitzadora de la vida prospera i que el 2100 ja no són 300 sinó un grapat de milers els afortunats beneficiaris. Com s'ho prendran els altres, els que no puguin pagar-se un cervell o un cos en salmorra? Com a tants altres els va resultar impossible, a finals del XIX i començaments del XX, seguir postulant l'existència d'una divinitat creadora de l'univers, tampoc a ells se'ls farà fàcil amagar la mort del darwinisme. Però mai cal deixar de tenir fe en el progrés. I així com la mort de Déu no va evitar l'auge d'irracionalismes de tota mena i l'exacerbació de les matances en nom de veritats revelades, aposto que la nostra nova ficció ens portarà legions de guerrers venjadors de Darwin rei. ●

.....
Ana Nuño és escriptora

Jerry Lawler, expresident de la fundació Alcor Life Extension, posant orgullós al costat dels recipients de nitrogen líquid que contenen cossos i cervells congelats [Foto de Jeff Topping/ Getty Images]

EL FUTUR O LA REVOLUCIÓ

Les revolucions desfermen forces exposades a una agitació caòtica de deriva imprevisible. Quin futur tindrem per al 2100? El plausible, que és raonable, el convenient i el previsible s'esfondra. És l'alteració radical de paràmetres i valors que nega o redueix la importància del que fins ara era vigent. La revolució s'està convertint en la nostra rutina

per Ignacio Vidal-Folch

—Quan penso en el futur m'assalta, potser per la frustració de saber que no podré assistir als seus espectacles meravellosos i paorosos, la coneguda temptació mil·lenarista i apocalíptica: la idea que la inèrcia de la voluntat que ens ha portat al domini de la Terra i fins i tot a l'exploració de l'espai proper condueix inevitablement a l'autodestrucció. I em puja als llavis la cançó de Leonard Cohen titulada precisament *El futur*: “L'antic codi occidental es trençarà en trossos, / la teva vida privada de sobte explotarà, / hi haurà fantasmes, / hi haurà fogueres a les carreteres...”. Després, em dic que, d'una banda, en realitat tot això ja ha passat, aquestes coses abominables, els fantasmes i tal. D'altra banda, és trivial i massa còmode pensar el futur en termes d'apocalipsi.

Robotització. Realitat virtual. Immortalitat: tres conceptes que defineixen i resumeixen les sorpreses més visibles del futur immediat, el que viuran els afortunats que arribin a conèixer el principi del segle que ve. Defineixen una revolució els prolegòmens de la qual estem vivint ara gairebé sense adonar-nos-en. La realitat virtual experimenta desenvolupaments tècnics d'un virtuosisme tan extrem que per contrast el món físic real semblarà, a més d'ingrat i hostil com és ara, també prescindible: avançatjósament substituïble per aquestes fantasmagories. Tots els solipsismes són gairebé a l'abast de la mà; les relacions humanes sentimentals, sexuals, amistoses, seran —estan sent— substituïdes per simulacres d'una versemblança extremadament convincent i molt més complaent, tot i que se sospita que en el fons és lleugerament menys satisfactòria: potser calgui completar aquests prodigis amb el desenvolupament d'una farmacopea també més precisa i exacta.

Completar l'horari de feina, cadascú entrarà a la seva caverna virtual, on sempre tindrem raó. I potser ni tan sols caldrà complir aquest horari de treball, perquè no hi haurà tal cosa. Ja ara ens mostren periòdicament les prodigioses habilitats d'un flamant robot, d'un ordinador acabat de sortir del motlle, d'un nou enginy informàtic. Aquesta incessant inventiva ens preocupa. Un campió mundial de Go —sofisticat joc oriental d'estratègia— acaba de ser sorprès, i

Completar l'horari de feina, cadascú entrarà a la seva caverna virtual, on sempre tindrem raó

derrotat, per la jugada fulminant *no programada* del seu adversari mecànic, que amb aquest moviment impensable —com se sol dir— ha “disparat totes les alarmes” dels enginyers: com ha pogut produir-se aquesta jugada magistral? Ha estat conseqüència d'un error de muntatge o la iniciativa autònoma de la màquina i primer senyal d'una intel·ligència autosuficient i potencialment inquietant?

Sigui com sigui, la cotització de les habilitats manuals i intel·lectuals de l'ésser humà s'ha desplomat d'una manera irreversible. Zygmunt Bauman preveu a *Estat de crisi* la conveniència, la urgència de desarticlar el concepte —l'incompliment forçat del qual tant mal fa a l'autoestima del ciutadà— que lliga l'exercici de la feina i el rendiment econòmic a la idea de la dignitat de l'home, és a dir, a la

seva autoestima. Altres assenyalen que aquesta ruptura, que avui ens sembla traumàtica, en realitat no té per què ser-ho; es tracta simplement d'incorporar un canvi de valors; i recorden que en segles passats el treball per a l'aristocràcia no només no era la garantia de la pròpia dignitat, sinó al contrari, un oprobí.

Les revolucions, en què es desfermen forces de la potència reprimida de les quals se sap poc fins que es manifesten lliurement, estan exposades a una agitació caòtica de deriva imprevisible. El plausible, que és raonable, el convenient i previsible s'esfondra, i al solar s'erigeix i s'instaura l'inesperat. Anomeno *revolució* a l'alteració radical de paràmetres i valors que nega o redueix la importància del que fins aleshores era vigent. O sigui, a la nostra vivència de cada dia. La revolució s'està convertint en la nostra rutina. ➔➔

Qui, entre els diputats que en nom de la llibertat van votar l'execució de Lluís XVI, hauria imaginat que aquesta iniciativa suposadament llibertària costaria la vida de milions de ciutadans europeus sacrificats per l'ambició d'un aventurer cors amb desitjos d'emperador? Però ni la revolució francesa, ni la revolució industrial, ni la revolució bolxevic, ni abans el que va suposar per a les civilitzacions americanes i africanes rebre d'un dia per l'altre la visita arrasadora de l'home blanc, cap de les que ha viscut i ha superat la humanitat es poden comparar amb la que estem vivint nosaltres, de les conseqüències de les quals no tenim —no podem tenir— res més que una idea superficial perquè no es manifestaran en tota la plenitud fins d'aquí a unes dècades. Percebem signes del seu silenciós desenvolupament en el canvi dels nostres hàbits, preferències i inclinacions, en l'oci i en la transformació, i també en l'enfonsament, de l'àmbit del treball, en l'extensió fabulosa de la informació d'alt i baix nivell que es transmet a través dels nous mitjans de comunicació, en el descontrol de la natura, en ominosos temors mil·lenaristes.

Per a la configuració de l'home nou que estigui a l'altura de la revolució, el primer efecte és la liquidació del passat i de tot el complex conjunt d'emocions, anhels, temors i lamentacions lligats d'una manera o altra a la nostàlgia i a l'ordre antics. De moment les eines per pensar en el passat i per explicar-lo cauen en el descrèdit: la història, i singularment la literatura, tan lligada a les arts retòriques que durant segles han estat fonamentals en la vertebració moral de la nostra idea de l'home i de la comunitat, pateixen una obsolescència inquietant. En efecte: el literat comença a semblar un personatge lleument ridícul, un gras cavalleret de sainet o de sarsuela que s'engomina els pedantescos bigotis, que consulta un rellotge de butxaca. Passat de moda. Superat. Menys els que cultiven el gènere de la ciència-ficció: com més disbarats imaginin, més probable és que l'encertin.

Les metamorfosis a què se sotmet l'home i la Terra són d'una naturalesa i abast que ens va semblant que mirar cap enrere està deixant de ser útil: allí no hi trobarem paradigmes o models que ens

Les investigacions d'Audrey de Brey apunten a una reparació sistemàtica de l'organisme que quan calgui, amb una injecció de cèl·lules mare, podrà substituir òrgans avariats per altres de flamants

serveixin, de la mateixa manera que si antigament era molt sol·licitat el criteri de la gent gran —l'experiència—, ara només els escau la consideració de llast. De les experiències del passat feien d'enllaç amb les noves generacions, podem passar perfectament, com del grec antic, del llatí i la seva transmissió de saviesa i retòrica que van ser la columna vertebral de l'educació.

El savi del futur immediat ja no serà l'ancià, ni tan sols el jove; ni, com avui, l'adolescent en la sintonia més fluida amb aquesta revolució. El savi del futur immediat serà el nen, la qual cosa és doblement paradoxal, ja que precisament és en el tractament de l'edat i la lluita per la immortalitat on trobem un eix d'aquesta revolució total i la seva forma conflictiva més accentuada. Fa vint-i-cinc anys, el nombre de persones centenàries que vivien a Espanya era de prop de 4.000, segons l'INE. Ara són més de quinze mil: en 25 anys s'ha quintuplicat. Si ja és sorprenent el concepte de "centenari", encara ho és més la rapidesa amb la qual augmenten els membres d'aquesta confraria de supervivents. Fa pocs anys jo em permetia el luxe de riure'm d'Elías Canetti i de la seva "lluita contra la mort". Aquest gran intel·lectual europeu no considerava la mort un fet natural i inevitable sinó un escàndol inacceptable, una injustícia que combatia sense altres recursos que els de la paraula. Em semblava una ximpleria però era un precursor de l'exèrcit de científics, gerontòlegs, biomèdics que anuncien la propera victòria total en la lluita contra la mort. En els avenços per revertir el procés d'envelliment i moralitat inverteixen immenses fortunes els jerarques més poderosos de les grans corporacions de Silicon Valley.

Google finança Aubrey de Grey, que

si encara no és tan famós com els Rolling Stones ja són molts els familiaritzats no només amb l'aspecte de savi excèntric que li confereix la barba bíblica i la bicicleta amb què circula entre els laboratoris i facultats del campus de Cambridge, sinó també amb les seves teories sobre la possibilitat d'evitar el progressiu deteriorament i la senescència de les cèl·lules de l'organisme humà, i amb la seva sentència més impactant, segons la qual "el primer home que viurà mil anys ja ha nascut". Des que l'hi vaig sentir dir per segona vegada, la meua credulitat m'ha portat a observar atentament els nens amb qui em creuo pel carrer: "Deu ser aquest mocós afortunat el que em sobreviurà nou-cents anys, el monstre del temps?".

Les investigacions d'Audrey de Brey apunten a una reparació sistemàtica de l'organisme que quan calgui, amb la injecció de cèl·lules mare, substitueixi òrgans avariats per altres de flamants —segons els avenços de la biotecnologia en les impressores 3D— farà possible retardar la mort indefinidament, llevat en cas d'accident o agressió letal. La longevitat constituirà el gran desacord social, el més envejat estatus de prosperitat, ja que almenys durant un lapse de temps més o menys llarg l'assessorament mèdic personalitzat, les teràpies i intervencions quirúrgiques i els sofisticats suplementes de fàrmacs que la facin possible tindran un cost elevat. "Immortal? D'acord, us ho puc fer però tingueu en compte que barat, barat, no us sortirà". L'actual escissió social i econòmica entre les multituds que viuen en la pobresa, les classes mitjanes i la reduïda elit de privilegiats que neden en l'abundància semblarà una broma en comparació amb la possibilitat, per a una minoria de comunitats pròsperes, de retardar in-

definidament el trànsit dels seus membres; un sol fill d'una família privilegiada veurà com se succeeixen —néixer, créixer, decaure i morir— generació rere generació de les famílies del davant.

Arriba un temps en què els miserables perdran fins i tot el relatiu consol de pensar que, al cap i a la fi, la mort ens iguala a tots. Doncs ja no, perquè alguns —però només alguns— l'evitaran! Aquest suprem greuge comparatiu generarà una enveja, una rancúnia i uns desitjos de revenja insaciables. Però també estèrils, ja que al llarg de centenars d'anys de vida intel·lectual activa cada membre de l'elit longeva haurà emmagatzemat coneixements infinitament superiors i aquest coneixement superior els posarà fora de perill de rebel·lions o iniciatives hostils.

Si la finitud és una veritable nosa, la immortalitat, o la vida molt perllongada en el temps, presenta també inconvenients, i entre aquests, com han asse-

nyalat en famoses utopies Swift, Borges, Platonov i altres grans escriptors, el sentit que se li pugui donar, l'avorriment que senten els immortals quan repeteixen experiències i emocions. Encara que cos i ment es mantinguin inalterables en una edat suspesa als 35 o 40 anys, tota la resta, el món i la seva experiència, seguiran sotmesos a desgast. Un artista com Jaemin Paik proposa alguna remodelació de les estructures familiars i de les llars per proporcionar-hi harmoniosa conveniència —*Quan tots tinguem cent cinquanta anys* com titula la seva obra— a diverses generacions d'adults d'una mateixa família, des del rebesavi fins al nét del nét. Però les imatges que proposa no semblen precisament alegres ni estimulants. Per descomptat, per si aquestes estratègies i altres no fossin suficients per combatre l'avorriment dels anys, un altre artista, Julijonas Urbonas, ha ideat la “Muntanya russa eutanàsica”: una màquina en

forma de muntanya russa dissenyada perquè qui vulgui o senti la necessitat pugui matar-se “humanament, amb elegància i amb sensació d'eufòria” gràcies a les reaccions químiques produïdes per les extremes sacsejades, precipitacions al buit i pronunciades i rapidíssimes ascensions. Potser d'aquí a cent o de dos-cents anys el fet que un o diversos éssers humans immortals trobin la mort amb la pròpia mà per escapar del tedi infinit d'una vida interminable serà una notícia que produirà estupor, com un caprici suprem de rics. O potser, per contra, com les forques que a l'edat mitjana presidien llocs eminents prop de castells i places de les ciutats, cada ciutat del futur, per poc pròspera que sigui, disposarà, com un servei més al contribuent, d'una d'aquestes muntanyes russes, una atracció ambigua instal·lada a prop del tanatori. ●

Ignacio Vidal-Folch és novel·lista

PROFESSOR KIM, BENVINGUT AL SEGLE XXII

El 2100 potser haurem pogut eradicar el càncer, però l'horitzó de la immortalitat continua tan quimèric i llunyà com sempre. Fins i tot amb màquines d'una potència de computació literalment galàctica, però el cervell humà seguiria sent el mecanisme més complex de l'univers conegut. De l'optimisme al pessimisme científic, potser no hi haurà els apocalipsis que alguns auguraven

per Ignacio Peyró

— Benvolgut professor Kim,

Aquesta carta és la prova que tot ha anat bé i l'experiment ha estat un èxit. M'afanyo a dir-l'hi perquè imagino la seva desorientació en aquests primers moments. Al cap i a la fi, jo mateix vaig sortir de la sala de monitorització fa menys d'un mes. I sé que, quan li permetin posar un peu fora de la sala, les seves sensacions seran encara més estranyes: pel que fa a mi, puc dir que em vaig sentir tan desubicat com un d'aquests indis que, segles enrere, portaven a les corts europees. És una experiència, per dir-ho suaument, poc agradable. Per això, els responsables del Programa de Suspensió Vital m'han recomanat que li escrigui unes breus instruccions o –almenys– unes primeres impressions. Creuen que la seva reincorporació serà menys traumàtica si té una mínima noció del que li espera. Jo també ho crec, i –com pot veure– aquests plantejaments dels comandaments del programa no són plantejaments de gent que habiti en un món posthumà.

Aniré al gra. Després seixanta-cinc anys de funcions vitals suspeses, dir-li que el món ha canviat és d'una obvietat dolorosa. Potser el més adequat sigui subratllar que –en la meva experiència personal– aquesta realitat de gener del 2100 resulta radicalment nova i, al mateix temps, també estranyament familiar. No sé com s'ho prendrà algú que, com vostè, ha dedicat tants anys a la física, però per a un professor de filosofia com jo, hi ha grans motius per a la modestia intel·lectual. No és que no hi hagi hagut –temuda o desitjada– cap mena

de singularitat: aquells minuts radicals de canvi capaços de superar els canvis que hi ha hagut en un milió d'anys. Com ha passat sempre, alguns dels nostres vaticinis més greus no s'han complert i –alhora– hi ha realitzacions amb les quals, el 2010 o el 2030, la nostra imaginació no hauria pogut si més no imaginar. Per descomptat, hom només pot somriure en recordar la frase –tan cèlebre a la nostra època– que “per al 2100, el nostre destí és ser com els déus que un cop vam adorar i témer”. No és així. Viatjar a l'espai és avui tan comú com antigament ho era anar a la República Dominicana, però estem molt lluny d'habitar Mart. Hem pogut eradicar el càncer i –cada dia– creem òrgans i membres a partir de l'enginyeria de teixits, però l'horitzó de la immortalitat continua tan quimèric i llunyà com sempre. Les nostres màquines –els nostres ordinadors– són d'una potència de computació literalment galàctica, però el cervell humà segueix sent encara el mecanisme més complex de l'univers conegut. De l'optimisme al pessimisme científic, feliçment tampoc no s'han fet realitat els apocalipsis que alguns auguraven. La Humanitat no ha sucumbit davant de cap pandèmia vírica, ni ha estat substituïda per la robòtica; ni tan sols han desaparegut les velles nacions, de la mateixa manera que –malgrat el canvi climàtic– tampoc no hem perdut una sola ciutat a mans del mar, tot i que, això sí, ha calgut posar molts dics. Potser la primera crida a la humilitat intel·lectual sigui precisament constatar que el nostre futur no estava escrit, que no estàvem ni estem condemnats a cap fatalisme. Ni tan sols al tecnològic.

Una altra apel·lació a la humilitat prové de la mateixa vida diària i pot resultar més aviat una humiliació. En un moment poc observador, hom podria pensar que vivim en un món perfecte. Això, per descomptat, tampoc no és així, però –certament– ni Salomó en la seva glòria hauria pogut concebre tantes facilitats en tot el que afecta el que en altres temps anomenàvem “qualitat de vida”. Deu ser que el món encara és imperfecte, però sí que ha aconseguit elevar els estàndards d'una classe mitjana que –no és un èxit petit– s'ha globalitzat. Li'n posaré un exemple il·lustratiu. Vostè, que va poder veure el desenvolupament dels primers robots, comprovarà ara per si mateix fins a quin punt són presents en el nostre dia a dia: en la construcció, en les infraestructures, en la nanorobòtica que li neteja les artèries o li repara les articulacions, però també, amb perdó pel prosaisme, en els curiosos *gadgets* que, al llarg d'aquestes setmanes, he vist com m'ordenaven l'armari o em perfilaven la barba. En efecte, no deixa de ser vexatori que ens cridi l'atenció el que potser sembli més banal. Però estic convençut que a vostè també l'ha de sorprendre. L'ha de sorprendre sortir al carrer i comprovar que els cotxes –naturalment, sense conductor i sense combustibles fòssils– sembla que flotin sobre un camp magnètic. L'ha de sorprendre sortir al carrer i veure que la gent de seixanta anys –gràcies als avenços en medicina i nutrició– superen en realitat els cent. L'ha de sorprendre, finalment, sortir al carrer a Atlantic City o a Kerala i que –en virtut del traductor universal que pot implantar-se al cervell– qualsevol llengua li sigui llengua materna. ➤➤

Per descomptat, per sorprendre's no li caldrà ni sortir de casa. Recorda vostè aquells edificis que, el 2020, anomenàvem "intel·ligents"? Doncs bé, avui són intel·ligents de veritat. Si, en entrar al bany, li sembla no haver sortit de la clínica, tindrà bona part de raó: els dispositius per a un seguiment detallat de la salut són tan comuns com els tovallolers. I, del bany al menjador o al dormitori, més encara que els robots als quals abans feia referència, li ha de cridar l'atenció que tot –és literal: pràcticament tot– es pugui convertir en una pantalla. Ara, si un vol anar al metge, si un vol renovar l'assegurança de la casa, donar ordres al seu *broker*, programar un viatge o comprar, pot parlar amb un holograma de perfecta aparença humana al parabrisa del cotxe o a la seva pròpia sala d'estar. Abans, en entrar en una habitació, buscàvem l'interruptor de la llum: avui busquem la pantalla. De fet, tot i que jo encara no m'hi he acostumat, el més comú el 2100 és tenir la pantalla –tenir internet– en la pròpia retina. Això sí que és viure connectats.

Amb tot, si li hagués de resumir les lluites empreses més importants i els èxits més grans aconseguits en la nostra llarga suspensió, hauria de parlar-li d'energia i de demografia. No són coses –com vostè ja sap– sense una relació estreta. Ja fa més de mig segle que funcionen les centrals de fusió nuclear. Al costat del domini dels superconductors, parlem d'un progrés pel qual pensar en les crisis energètiques d'abans ja sembla, en efecte, cosa d'un altre temps. Fixi's que fins i tot s'han convertit en andròmines inservibles els satèl·lits de captació d'energia solar. La revolució consegüent en els transports ha tingut les seves conseqüències en l'àmbit social. Les ciutats ja poden ser gairebé més importants que els països, cert, i segueixen sent el gran aglutinant del talent humà. No obstant això, en un món hiperconnectat físicament i cibernèticament, les diferències seculars camp-ciutat han quedat enrere i la immigració econòmica s'ha frenat. Els avenços en biotecnologia, que han fet possible des de la impressió d'aliments fins a la creació de superllavors, han suposat l'radicació a la pràctica d'una altra plaga secular –i un altre motiu d'immigració– com era la fam. Un cop rere l'altre, els maltusianismes s'han anat equivocant, i el món actual és capaç d'ali-

mentar més d'11.000 milions de persones. L'augment de la seguretat econòmica, per la seva banda, ha contribuït a fer que, de la Xina a l'Argentina, la gent tingui menys desinterès a l'hora d'engendrar fills. Al costat de l'extensió de la vida laboral, és així com els sistemes de solidaritat entre generacions –no sense penalitats al Japó i en alguns països europeus– s'han pogut mantenir.

Si m'ho permet, i no voldria allargar-me molt més, tinc la sensació de viure en un món irònic. Per descomptat, té la seva ironia el respecte que aquest món nou sembla sentir pel vell. De vegades, hom arriba a pensar si no serà

un petit retret que el present es fa a si mateix. No és només que –segons m'expliquen– tornin a programar peces del Segle d'Or als teatres o triomfi "la cuina de l'àvia"; ni tan sols que faci molt de temps que es va prohibir fer caure cap construcció anterior al segle XXI. En el que encara s'anomena "el poble sobirà" hi ha adhesions que no han estat fàcils de desmuntar: pràcticament no hi ha un lloc del globus que no estigui vinculat amb un altre a través d'acords de lliure comerç, i les organitzacions internacionals tenen un pes indubtablement superior; al mateix temps, però, la inèrcia de les pertinences s'ha fet sentir, i ningú no

ha volgut deixar de ser mexicà o marroquí per ser un vague ciutadà del món. Aquestes mateixes afeccions també es reflecteixen en la pervivència consensuada d'usos que la tecnologia va superar fa dècenns. Per exemple, avui podríem votar allà on siguem, però encara obren els col·legis electorals els diumenges.

Pot semblar una qüestió menor, però el fons –sens dubte– no ho és. No ho és quan parlem de debats que han

'Cibercafé', de Juan Samu, va ser una de les obres guanyadores entre les il·lustracions que van formar part del projecte "Il·lustracions del futur", organitzat pel Museu de la Ciència CosmoCaixa en el marc de l'exposició "Experiment 2100", que proposava un recorregut per les ciutats del dia de demà.

[Il·lustració Juan Samu/ juansamuhomoc.blogspot.com.es]

estat crucials a la segona meitat del segle XXI. S'han arribat a clonar éssers humans, però –després d'assistir a algun espant per part de règims indesitjables– la clonació ja és una cosa reservada per a espècies en perill d'extinció o per omplir els zos de mamuts antediluvians. De la mateixa manera, la teràpia gènica ha conegut una normativització exhaustiva: avui es pot evitar que els nens neixin –o els adults ho desenvolupin– amb diabetis, asma,

Alzheimer o psoriasi, però la major part de les legislacions, en pro d'una idea d'igualtat, ha decidit limitar l'anomenat "millorament genètic" en l'elecció del sexe del nadó. Com va passar al segle XX amb la capacitat de destrucció nuclear, la memòria de l'espècie no ha estat immune a l'experiència de tot allò que pugui fer-li mal.

En realitat, potser el que passa és que aquest món s'assembla més aviat –ja em disculparà la frivolitat– a un gran bufet lliure. Passa tant a petita com a gran escala: per primera vegada hi ha una cultura global reconeixible, però –lluny de la uniformitat– pot ser fins i tot el millor aparador per a les cultures locals. I el que passa a la societat també passa a cada escala, a cada família i a cada lloc de treball, perquè avui podríem treballar tots des de casa, però fins i tot les reunions es prefereixen presencials. És, en definitiva, un món d'opcions múltiples. Per exemple, la gestació pot ser avui extrauterina, però ni de bon tros totes les famílies opten per això. Hom pot tancar-se en una cabina per veure el futbol com si estigués entre els jugadors, però els estadis segueixen estant plens, partit rere partit. El plaer sexual ha aconseguit ser autònom a satisfacció, però les persones no es priven fàcilment d'altres plaers com l'enamorament i la conquesta. Amb la mateixa satisfacció, hom pot reduir la ingesta calòrica sense sentir les misèries de la fam: aquesta reducció allarga la vida, però l'ésser humà del 2100 encara li agrada sortir a sopar i beure vi, tant per divertir-se com per mantenir les arrels pròpies d'aquest etern "animal social". Deu ser, professor Kim, que han canviat moltes coses, però el que solíem anomenar "naturalesa humana" és entre les coses que no han canviat. Benvingut, doncs, al món vell i nou del segle XXII.

Atentament,
J. Álvarez-Lei

Professor
Departament de Lingüística
i Filosofia
Massachusetts Institute
of Technology

Ignacio Peyró és autor de 'Pompa y circunstancia. Diccionario sentimental de la cultura inglesa'

1/6

Aquest número és indicatiu del risc del producte. 1 / 6 és indicatiu de baix risc i 6 / 6, d'alt risc.

Bankinter, SA es troba adherit al Fons de Garantia de Dipòsits d'Entitats de Crèdit d'Espanya. La quantitat màxima garantida actualment pel fons esmentat és de 100.000 euros per dipositant.

Per nosaltres, el Jordi i la Laura no són dos números de compte.

Són una parella que se n'acaba d'anar a viure junts i que està aprenent a compartir-ho tot, fins i tot les despeses. Per això, a Bankinter, a més de disposar cadascun d'un **COMPTE NÒMINA** amb fins a un **5% TAE** durant el primer any, els regalem un compte comú per a les seves despeses. I, per descomptat, sense comissions i amb targetes gratis.

Compte Nòmina

Fins a

5%

TAE el primer any.

I fins a 2% TAE el segon any.

- Sense comissions.
- Més de 8.000 caixers gratis, treguis el que treguis a dèbit.

Descobreix un banc que no et tracta com a un més.

bankinter.
Decididament personal.

Baixa la nostra app i porta Bankinter en el teu mòbil.

 901 810 426

 bankinter.com

Cuenta Nómina: Promoción válida hasta el 30 de junio de 2016 o hasta un máximo de 40.000 nuevas cuentas. Exclusiva para nuevos clientes con nómina desde 1.000€. Saldo máximo a remunerar 5.000€. Primer año: tipo de interés nominal anual 4,94% (5%TAE). Segundo año: tipo de interés nominal anual 1,99% (2%TAE). Liquidación semestral. Ejemplo para saldo en cuenta nómina diario de 3.000€, calculado para un periodo de liquidación de 180 días, remuneración bruta: 1er semestre 72,86€, 2º semestre 72,86€, 3er semestre 29,36€, 4º semestre 29,36€. Para acceder y conservar las ventajas de nuestra Cuenta Nómina además de mantener el nivel de ingresos declarado, será necesario el cargo mensual de recibos, así como que la tarjeta asociada a la nómina esté activa. **Cuenta Tú y Yo:** Para acceder y conservar las ventajas de nuestra Cuenta Tú y Yo, cada uno de los titulares debe mantener activa su Cuenta Nómina/Pensión/Profesional Bankinter. La Cuenta Tú y Yo no está remunerada (0% TAE). Una misma persona podrá ser titular de un máximo de dos cuentas No-Nómina O de una cuenta No-Nómina y una cuenta Nómina/Pensión/Profesional, si bien únicamente se retribuirá la cuenta de mayor antigüedad, sin perjuicio de que la cuenta de menor antigüedad conserve el resto de beneficios. Esta limitación aplicará también a cualquier otra cuenta remunerada, bonificada o con condiciones especiales que Bankinter pueda comercializar en el futuro. En las retiradas de efectivo a dèbit, con independencia del importe extraído, Bankinter no le repercutirá ninguna comisión siempre que sea retirado en cualquiera de los cajeros Bankinter o de alguna de las siguientes Entidades: Grupo Popular, Grupo Cajas Rurales, Deutsche Bank, Grupo Cajamar, Laboral Kutxa y Banca March.

F

Temes de demà

—Ignorar la dimensió humana de l'economia empeteix tota consideració del que serà el migdia de demà que generalment ja despunta en els nous dies. Aquesta convicció subjau en l'anàlisi del professor Alfredo Pastor sobre les tres D. És a dir, demografia, deute i distribució de la renda. Economia i dinàmica social –i, per tant, dimensió històrica– interactuen amb la decisió política o els trets de la confusió. Estem en un món de plena desigualtat? Com incideix el deute públic en el nostre futur? Per la seva banda, a professora Núria González Campañá argumenta les circumstàncies del *Brexit* per a un Regne Unit més que dividit respecte als seus vincles amb la Unió Europea. Els precedents són gairebé remots, de la mateixa manera que els tarannàs se senten influïts per la sobirania nacional, la seguretat i, sobretot, les conseqüències econòmiques d'una Gran Bretanya allunyada de la Unió Europea.

42

L'evolució de les tres D
per Alfredo Pastor

48

L'ètica del nou món
per Valentí Puig

50

'Brexit', un salt al desconegut?
per Núria González Campañá

COM EVOLUCIONEN LES TRES D

Una perspectiva analítica sobre les tres D que són demografia, deute i distribució de la renda il·lumina present i futur de l'economia, les seves opcions de creixement, el futur de l'Estat del Benestar o el reequilibri en la distribució de la riquesa

per Alfredo Pastor

— Les tres D –demografia, deute i distribució de la renda– donen per molt. Van ser el títol d'un discurs que va pronunciar el Dr. Gertjan Vlieghe, membre del Comitè de Política Monetària del Banc d'Anglaterra, el gener d'aquest any. L'anàlisi d'aquestes tres variables el portava a concloure que una bona temporada de tipus d'interès molt baixos era una cosa molt probable. Convé reflexionar de tant en tant sobre aquestes tres variables, que hom tendeix a oblidar de tan poc a poc com evolucionen, però que influeixen profundament, no només en la política monetària, sinó en tota la nostra societat. És una reflexió que requereix una perspectiva temporal més dilatada, tant en el temps com en l'espai, amb l'esperança de deixar de banda, ni que sigui per un moment, assumptes molt més propers però, en realitat, força menys importants.

DEMOGRAFIA. Comencem per la demografia. La veiem feble als països rics, cosa que resulta en una població estancada i si no, com és el nostre cas, en regressió. Però no per una llei immutable de la natura,

sinó per una cosa que, a *Capitalisme, socialisme i democràcia* (1942), ja anunciava Joseph Schumpeter, un economista vidu i sense fills: “Quan homes i dones aprenen la lliçó utilitarista (...) quan adquireixen l'hàbit de sospesar els avantatges i els inconvenients de qualsevol acció futura (...) no poden deixar d'adonar-se dels enormes sacrificis personals que la vida familiar i, especialment, la paternitat, comporten en les condicions de la vida moderna. Les víctimes no només consisteixen en aquelles rúbriques que cauen sota la vara de mesurar dels diners, sinó que comprenen, a més, una quantitat indefinida de pèrdua de confort, de preocupació, de renúncia a gaudir d'oportunitats cada vegada més atractives i variades, quan se les compara amb unes alegries de la paternitat que es veuen sotmeses a un escrutini cada vegada més sever”.

Tres quarts de segle més tard, el text de Schumpeter segueix vigent, encara que seria prudent canviar “paternitat” per “maternitat”, per si de cas. Hom pot pensar, d'altra banda, que hi ha certa relació entre la demografia i la salut d'una societat: el cas de Rússia, que pot perdre fins a un 25% de la població en les prò- ➔➔

El creixement demogràfic més gran es produirà en una part del món avui molt pobra, però que constitueix una enorme reserva de recursos naturals

ximes dècades, servirà d'exemple; en l'extrem oposat, els països nòrdics han aconseguit restablir una demografia en creixement mitjançant l'aplicació de polítiques d'estímul a la natalitat –llars d'infants a l'abast de tots, facilitats per a la baixa de maternitat o paternitat, garanties laborals– mostra que han considerat que una demografia positiva és saludable i accessible alhora. Una cosa sobre la qual no seria ociós reflexionar en països com el nostre, on parlem molt a la lleugera de recórrer a la immigració per pal·liar la caiguda de la població autòctona, com si immigrants i nadius fossin completament intercanviables.

Pel que fa a les perspectives mundials de la població, és cert que el creixement demogràfic mundial va cap a l'estabilitat, que les previsions situen cap a finals d'aquest segle; però encara han de néixer molts nens, perquè en aquest final de segle la població mundial estarà prop dels 9.500 milions d'habitants, un augment del 33% sobre la xifra actual, de manera que no esperem que la pressió sobre els recursos naturals i l'entorn disminueixi a curt termini. I on es produirà aquest creixement? A l'Àfrica negra, fet que representa un canvi extraordinari en la distribució geogràfica de la població: el 1950, el 22% de la població mundial era europea, el 9% africana; s'espera que el 2100 els europeus representem el 6% del total i els africans el 25%.

D'aquesta observació cal extreure dues conclusions: en primer lloc, el creixement demogràfic més gran es produirà en una part del món avui molt pobre, però que constitueix una enorme reserva de recursos naturals: terra, aigua, minerals. I en segon lloc, la pressió creixent sobre aquests recursos ja està portant els països menys ben dotats a prendre posicions allà, i no hi ha dubte que la pressió augmentarà.

D'altra banda, com que els governs dels països de l'Àfrica subsahariana són sovint febles és possible que aquesta pressió més alta faci que apareguin o es

perpetuïn règims corruptes de tal manera que, al capdavant, aquestes riqueses naturals acabin sent una maledicció per al 25% de la població mundial. D'altra banda, sembla poc realista pensar que el gir demogràfic que s'està produint entre Europa i Àfrica no es converteixi, tard o d'hora, en un canvi dels equilibris de poder. Si bé és cert que l'avançament tecnològic multiplica el poder europeu, cal admetre que tot té un límit. Aquest, però, està encara lluny; a molt curt termini les societats avançades s'enfronten al problema de l'envelliment molt més urgent, una de les facetes del qual és el dels recursos que tindrà un percentatge creixent de la població, els jubilats, quelcom que té a veure amb la segona D.

DEUTE. Hi ha moltes classes de deute; aquí parlarem només del deute públic, aquell en què incorren els governs per sufragar l'excés de despeses sobre els seus ingressos. El deute només es converteix en objecte de conversa corrent quan s'estén el dubte sobre la capacitat del Govern emissor de fer honor als compromisos contrets; aleshores es comença a parlar de reestructuracions o d'impagament –en aquest cas, el mot anglès, *default*, és més distingit–. En la història dels països, els impagaments, igual que les devaluacions, són com una malaltia de joventut: un país arriba a la maduresa econòmica, no se sap ben bé com, quan és capaç d'assolir un creixement més o menys estable sense necessitat de recórrer a devaluacions periòdiques o impagaments recurrents del deute. Si fem cas a aquesta última condició, la que ara ens interessa, podem dir que Anglaterra va aconseguir la maduresa en la segona meitat del segle XVII, Espanya després del 1898, mentre que països com Grècia o Veneçuela pot ser que encara estiguin en l'adolescència del seu desenvolupament.

La història ens ensenya que les grans catàstrofes han vingut acompanyades

gairebé sempre per episodis d'impagament de deute, públic o privat. Així, per exemple, els països solen endeutar-se per fer front a les despeses militars que comporta una guerra: si la perden no tenen recursos per fer front als compromisos contrets, més encara quan al perdedor li solen exigir reparacions, com va ser el cas d'Alemanya el 1918. Però en el cas, menys cruent, d'una

Els impagaments, igual que les devaluacions, són com una malaltia de joventut: un país arriba a la maduresa econòmica quan és capaç d'assolir un creixement més o menys estable sense necessitat de recórrer a devaluacions periòdiques o impagaments recurrents del deute

crisi financera, és insòlit que els deutes contrets es paguin íntegrament, i això és igualment lògic: les crisis representen una pèrdua de valor d'algun actiu –accions dels ferrocarrils sud-americans o accions d'empreses .com, habitatges i terrenys– que no pot respondre llavors del passiu, i el resultat és la insolvència: algú, a més dels accionistes, es queda sense cobrar.

Des d'aquest punt de vista, la crisi que es va iniciar l'agost del 2007 presenta dues particularitats: amb excepció de les reestructuracions del deute públic grec, no hi ha hagut impagaments ni de deute públic ni de deute privat; les entitats financeres, en particular, han fet honor als seus compromisos, en molts casos gràcies a les ajudes del sector públic; aquelles ajudes han estat la causa

d'un gran augment del deute públic als països afectats, i aquí ve la segona particularitat: per limitar el creixement del deute públic s'ha imposat, a l'eurozona, una política de consolidació fiscal, sota el nom simplificador de “política d'austeritat”. Més d'un va pensar que la reducció de la despesa pública no ajudaria el creixement i que faria, per tant, més difícil la reducció del deute, però ➤

Fa mil anys, si algú volia
saber si l'altre era ric
o pobre li preguntava
quin ofici tenia; avui
és millor preguntar-li
a quin país viu, perquè
sabem que els més
pobres d'un país poden
ser més rics que els més
rics d'un altre país

l'expressió "polítiques d'austeritat favorables al creixement" (*growth-friendly austerity policies*) va acabar tenint un efecte balsàmic que ha permès suportar els anys més difícils de la recessió, i només fa poc que els responsables d'aquelles polítiques accepten que havien agafat el rave per les fulles, i que una política fiscal menys estricta hauria pogut mitigar els efectes de la crisi.

El resultat és que els països avançats es troben ara amb uns nivells de deute molt elevats: entre el 84% del PIB per a Alemanya, el 87% per als EUA o gairebé el 100% d'Espanya. De tant en tant, les forquilles i els compradors potencials d'aquest deute es pregunten si el país de què es tracti –que és Espanya més que Alemanya– podrà pagar, i cada vegada que això passa els mercats experimenten una sacsejada. No tenim una resposta definitiva a la pregunta, però sí que és possible donar pistes orientatives: la primera és que el deute d'un país no pot créixer indefinidament a un ritme superior al del seu PIB, perquè un títol de deute, com un bitllet de banc, és un dret sobre un trosset d'aquest PIB, i per mantenir el seu valor ha de créixer al compàs d'aquest últim. Malauradament, des de principi de segle el deute dels països avançats ha crescut a un ritme bastant superior al del seu PIB –fins a cinc vegades més a la Unió Europea–, i això és un motiu d'inquietud. És difícil pensar en reduccions del volum absolut de la despesa pública en països com el nostre, on les demandes d'educació i sanitat seguiran en augment: encara que per descomptat hi ha marge per a pujades de l'eficiència de la despesa, només un creixement més elevat del PIB ens pot donar una treva.

Però, hi ha un valor crític del percentatge de deute sobre el PIB per sobre del qual es pugui dir que el país corre el risc de no pagar el seu deute? N'hi ha d'haver, però ningú no sap quin és, perquè, fins i tot per a un sol país, depèn de massa circumstàncies; en primera instància del tipus d'interès, ja que com més alt és, més gran és la porció del PIB que cal

apartar per fer front als pagaments del deute. És per això que la perspectiva d'un llarg període de tipus baixos és un alleujament per als que paguen –que són els que treballen– i una notícia menys bona per als que han invertit els estalvis en deute i confien en aquests pagaments per completar la pensió; amb una pujada de tipus es canviarien les tornes. Per ara no podem donar el problema del deute per resolt: no sabem ni si algun país, en algun moment, haurà de recórrer a una reestructuració del seu deute –encara que això sembla menys probable que fa dos o tres anys– ni si els rendiments del deute tornaran a ser el que encara considerem un nivell normal.

DISTRIBUCIÓ DE LA RENDA. Aquesta tercera última D –és a dir, la distribució de la renda– també s'ha posat de moda no fa gaire en relació tant amb el problema de la desigualtat com amb el de la pobresa; és un terreny de discussió molt espinós, tant per la varietat de posicions ideològiques com per l'existència de diversos conceptes, i moltes mesures, de la desigualtat. Per a un enfocament intel·ligible, disposem dels treballs del professor Branko Milanovic. Simplificant una mica es pot dir que fa mil anys hi havia, naturalment, rics i pobres, però no països rics i països pobres: a tots els països la major part dels habitants vivia al nivell de subsistència. La cosa canvia sobretot a partir de la revolució industrial, quan alguns països s'enriqueixen globalment i altres es queden enrere. Fa mil anys, si hom volia saber si l'altre era ric o pobre li preguntava quin ofici tenia; avui és millor preguntar-li a quin país viu, perquè sabem que els més pobres d'un país poden ser més rics que els més rics d'un altre país –així, per exemple, els més pobres d'Alemanya són més rics que els més rics d'Albània–, i ja ens hem acostumat a aquesta situació.

Però això està canviant amb la globalització. Ha tendit a beneficiar tot el món, però no en la mateixa mesura:

els grans beneficiats han estat les classes mitjanes asiàtiques –en conjunt més pobres que la mitjana dels països avançats– que han vist augmentar la seva renda en un 80% en segon lloc, ha beneficiat l'1% més ric –ciudadans nord-americans en un 75%–, mentre que les classes mitjanes dels països de l'OCDE no han experimentat cap creixement. Si això continua així, pot arribar el moment en què un enginyer cobri el mateix a qualsevol país del món, i que el mateix passi amb un paleta o un mecànic. La pregunta tornarà a ser: a què es dedica vostè?

La lògica d'aquesta evolució és ben visible, i es dedueix del que ens ensenya el comerç internacional: quan dos països es posen a comerciar, els salaris de tots dos tendeixen a convergir. Si mirem l'evolució dels salaris en el sector manufacturer entre els Estats Units i els països que, a partir del 1945, van començar a compondre el que avui és el mercat mundial –el Regne Unit, Europa continental, Europa del sud i el Japó, els tigres asiàtics– sempre observem el mateix patró: els salaris s'estanquen als EUA cap a principis dels vuitanta del segle passat, mentre que els dels altres països se'ls van aproximant fins a igualar-se en algun cas, com el d'Alemanya, o fins a quedar a una certa distància per sota, com en el cas d'Espanya. Hi ha, doncs, raons que suggereixen que encara que altres països ens atrapin això no significarà un descens del nostre nivell de vida.

Aquestes consideracions no s'haurien de prendre com una predicció: la demografia i l'economia se solen equivocar en projectar el que passa avui cap a demà seguint una línia recta. Però les seves anàlisis serveixen d'avís; ens diuen que les coses poden no seguir com fins ara i ens conviden a seguir-ne l'evolució, potser amb l'esperança d'anticipar-nos als esdeveniments. ●

Alfredo Pastor és doctor en Ciències Econòmiques i catedràtic de Teoria Econòmica des del 1976

L'ÈTICA DEL NOU MÓN

L'ètica del capitalisme democràtic pretén conciliar la llibertat de mercat amb l'equilibri social, l'eficiència de l'economia amb una sòlida cohesió social. Amb una política de nervadura ètica perdrien sentit l'antipolítica i també els moviments antisistema. És aplicable a les nacions i al món sencer. És en l'estrèpit de les crisis quan les societats plurals caminen més necessitades d'ètica

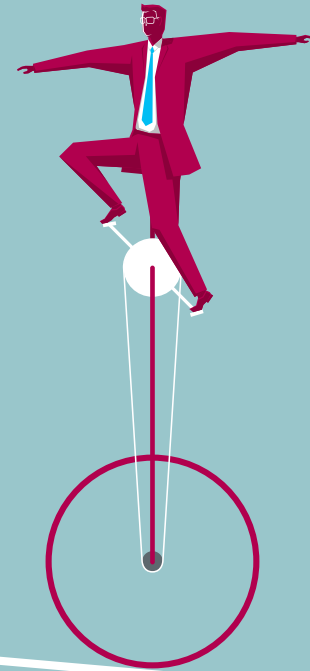
per Valentí Puig

—A hores d'ara ja no val parlar d'ètica com si fos un lífting per dissimular els efectes tòxics de la crisi o seguir gestionant de manera opaca el discórrer de societats de cada vegada més complexes. És més: la urgència ètica apareix en gairebé tots els horitzons del nou segle, des d'internet fins a la idea de transformar la naturalesa humana amb els poders insòlits de la tecnociència, d'una nova banca a la legislació supranacional o una regeneració exigent dels partits polítics interceptant les metàstasis partitocràtiques. El principi de responsabilitat ètica va ser invocat *in extremis* en els instants més atzarosos de la crisi del 2008. Era la concreció d'un descontentament davant les peces de dòmino que anaven caient de manera indefectible, fins al punt que les societats avançades es van veure a prop de l'abisme, d'un caos que generava desafecció, antipolítica i un recel davant les disfuncions del sistema financer. Hi havia dues opcions a la vista: el populisme i la regulació raonada. Finalment, en la necessitat d'un ímpetu ètic coincideix la ciutadania, humiliada en la posterisí per la corrup-

ció política i la magnitud delictiva de les evasions d'impostos. Sense ètica no hi ha confiança i això té un cost i erosiona la noció tan imprescindible del bé comú. De les *subprime* als paradisos fiscals, del desassossec de la vida com a mercaderia, la inarticulació ètica d'una societat acaba torbant el seu sistema d'equilibri i permanències. Des d'un punt de vista utilitarista, la corrupció s'encareix, causa inseguretats jurídica i fins i tot, a banda del deure ciutadà, corromp l'element de reciprocitat que també és un component de l'ètica.

Cal tornar-se a preguntar si és que sense ètica no hi ha confiança o és que sense confiança no hi ha ètica. Sense un imperatiu ètic, la vida pública minva la seva credibilitat i les societats veuen eclipsada la seva autoestima. Aleshores augmenta la sospita que les nostres vides estan a la mercè de factors fora de control, forces impersonals que suplanten la llibertat de triar, cosa que s'accentua a causa de les derives d'un procés d'altra banda positiu com és la globalització o que, amb la desafortunada escenificació de la troica, han con-

vertit la Unió Europea en l'enemic dels nous populismes. Davant dels postulats de la ruptura, una ètica reformista posa en peu iniciatives de diagnòstic, com "Transparency International", de la mateixa manera que el vincle entre ètica i acció empresarial es va configurant com un consens fiable. La crisi i les seves conseqüències salvatges han malmès el capital social que es forma a partir de la confiança i que cohesiona les comunitats humanes. Francis Fukuyama es refereix als hàbits ètics perquè, en definitiva, tant l'economia de mercat com l'arbitratge dels conflictes socials tenen com a fonament el grau de qualitat institucional d'un país. És a dir, els seus hàbits ètics, els seus valors públics. Sempre hi haurà corruptes, però l'ètica comuna representa que les expectatives raonables d'una societat siguin els comportaments honestos i el rigor en l'aplicació de la llei. És manifesta la necessitat d'un control o autocontrol ètic en el sistema mediàtic, de la mateixa manera que l'elaboració de noves normes de competència en els mercats és errònia sense una concepció equitativa. Al cap

i a la fi, el mateix Adam Smith insisteix en la dimensió moral de l'economia i en el comportament correcte dels mercats. Des d'aquest punt de vista, les motivacions de l'*homo economicus* no tenen per què ser incompatibles amb les virtuts del ciutadà. Un país amb baix capital social –diu Fukuyama– no només s'arrisca a tenir empreses febles i ineficients, sinó que també pateix corrupció política i té una administració pública inefectiva. En fi, la corrupció que és profitosa per a uns pocs surt molt cara per a tothom. Ha estat durant molt de temps el cas italià: era palesa la relació directa entre atomització social i corrupció segons s'observés la vida pública al nord i al sud.

Un exemple de requeriment ètic per a aquest segle és de l'eclosió tan ràpida de les biotecnologies que en un extrem sustenten el trashumanisme, creure que la immortalitat és possible, que la intel·ligència artificial pot substituir la consciència o que una simbiosi entre ésser humà i màquina ens porta a un altre món feliç. Aquest és un dels grans debats ètics d'avui. Es pot fabricar un home? Seria la fi de la humanitat? És

una de les prediccions del guru Ray Kurzweil, per qui el debat ètic és com una pedra al riu, on l'aigua passa de llarg: així és com al segle XXI les persones seran una combinació d'intel·ligència biològica i artificial.

L'ètica del capitalisme democràtic pretén conciliar la llibertat de mercat amb l'equilibri social, l'eficiència de l'economia amb una sòlida cohesió social. Com diu Michael Sandel, una vida pública buida de significats morals i ideals compartits no és cap garantia de llibertat, sinó més aviat una invitació oberta a la intolerància. Amb una política de nervadura ètica perdrien sentit l'antipolítica i també els moviments antisistema. És aplicable a les nacions i al món sencer. En el seu projecte d'una ètica mundial, el teòleg Hans Küng, generalment indòcil, pressuposa que sense un mínim consens bàsic de valors, sense un tarannà ètic mundial, el projecte està condemnat al fracàs si no transcendeix en una síntesi d'afirmació. És en l'estrèpit de les crisis quan les societats plurals caminen més necessitades d'ètica. ●

‘BREXIT’, UN SALT AL DESCONEGUT?

Els partidaris de continuar a la Unió Europea (és a dir, votar no al *Brexit*) al·leguen la incertesa econòmica que es generaria. És el principal missatge del primer ministre David Cameron. També s’addueix una possible pèrdua de lideratge mundial, més riscos terroristes en disminuir la cooperació policial i més restriccions per viatjar, estudiar i viure a la UE

per Núria González Campaña

— El 23 de juny els britànics estan cridats a decidir en referèndum entre la permanència del Regne Unit a la Unió Europea o la seva sortida, l’anomenat *Brexit*. L’any 2015 la sortida britànica de la UE semblava remota, però finalment les enquestes no assenyalen un clar vencedor, ja que els partidaris del *Brexit* han augmentat. La crisi migratòria i la crisi de l’euro, que sembla no tenir fi, beneficien el bàndol euroescèptic, més mobilitzat i confiat en l’abstencionisme de molts britànics. La qüestió no és nova. Fa 41 anys, el 5 de juny de 1975, als britànics se’ls va plantejar la mateixa pregunta. El resultat va ser que una àmplia majoria va optar per continuar a les aleshores anomenades “comunitats europees”, a les quals havien accedit el 1973 de la mà del govern conservador d’Edward Heath. Un 67% va estar a favor de la permanència i va participar-hi el 64,5%. Durant la campanya de les eleccions del 1974 el candidat laborista Harold Wilson havia promès que en cas de victòria convocaria una consulta sobre la continuïtat britànica al mercat comú. Els laboristes, un cop al poder, es van dividir, mentre que els conservadors, amb l’excepció d’uns pocs diputats, van optar per continuar a les comunitats europees. La foto de Margaret Thatcher, llavors flamant líder de l’oposició, lluint un jersei amb banderes de països europeus i fent campanya per l’in és un record curiós d’aquella època.

EL PERQUÈ DEL REFERÈNDUM. En aquesta ocasió ha estat el conservador David Cameron qui, el gener del 2013, ja com a primer ministre però pensant en les eleccions del 2015, va prometre que en cas que sortís reelegit renegociaria l’estatus britànic a la Unió Europea i convocaria un referèndum sobre la seva pertinença. Cameron no estava especialment interessat en la qüestió. De fet, l’any 2006, poc després de ser elegit líder *tory*, va aconsellar als seus companys de partit que si volien tornar a guanyar unes eleccions deixessin de donar la llauna amb Europa —“Stop banging on Europe”—. No obstant això, la por a una fugida de vots conservadors cap a l’UKIP —partit populista i anti-UE— i la pressió de l’ala euroescèptica del seu propi partit el va fer replantejar-se la seva posició tot i que confiava no haver de complir la seva promesa. Si la coalició de govern que havia pactat l’any 2010 amb els liberaldemòcrates de Nick Clegg con-

tinuava després de les eleccions del 2015, tal com indicaven les enquestes, Cameron tindria l'excusa perfecta per no convocar el referèndum, ja que previsiblement els seus socis de govern, el partit més favorable a la UE de l'espectre polític britànic, s'hi oposarien.

Malgrat això, el Partit Conservador va arrasar a les eleccions del 2015 amb una àmplia majoria absoluta i la possibilitat de governar en solitari. El primer ministre es va veure obligat a complir la seva promesa, com li va passar al laborista Wilson el 1975. Avui són els conservadors els que estan dividits i són els laboristes, la gran majoria, els que donen suport a la permanència a la UE, però mantenint-se en un discret segon pla. No en va, l'actual líder laborista, Jeremy Corbyn, sempre havia mostrat molta prudència respecte a la UE.

PARTIDARIS DEL 'BREXIT'. Els arguments a favor de sortir de la UE es resumeixen en l'eslògan de campanya del *Brexit*: "Let's take back control" ('Recuperem el control'). Els seus partidaris volen recuperar la sobirania britànica cedida a les institucions europees, a les quals atribueixen massa decisions que afecten les seves vides i sobre les quals amb prou feines tenen control. Des d'aquest punt de vista, la UE actua com un fre per al Govern i el Parlament britànics, que no poden legislar lliurement. Així justificava Michael Gove, l'actual ministre de Justícia, la seva posició favorable al *Brexit*. No obstant això, com assenyala Nick Barber, professor de dret constitucional a la Universitat d'Oxford, la independència formal no s'ha de confondre amb sobirania i control efectius. Qui és realment independent o sobirà en un món tan interconnectat? Igual com els passa a Noruega o Suïssa, si la Gran Bretanya vol mantenir l'accés al mercat únic europeu haurà d'acceptar moltes de les normes de les quals alguns pretenen allunyar-se. A més, en cas de *Brexit*, aquestes normes s'elaborarien sense participació britànica. Boris Johnson, el popular exalcald de Londres i qui espera una ensopegada de Cameron en aquest referèndum per assaltar el lideratge conservador, és una de les estrelles de la campanya a favor del *Brexit*. Sosté que el seu país podria imitar un Canadà que ha signat multitud de tractats de lliure comerç —amb la UE, per exemple— i al mateix temps és capaç de controlar les seves fronteres.

Precisament, el control de la immigració és clau. L'arribada de treballadors de països de l'est d'Europa —especialment romanesos i polonesos—, emparats pel principi de lliure circulació, preocupa molts britànics. El suport al *Brexit* és majoritari en homes blancs de més de 50 anys, habitants de zones rurals, persones amb un nivell educatiu baix i una ocupació poc qualificada. La majoria són lectors habituals de la premsa sensacionalista com el *Daily Mail*.

A FAVOR DE LA PERMANÈNCIA A LA UE. El suport a la permanència a la UE, en canvi, és majoritari entre persones joves, amb estudis, habitants d'Escòcia i l'àrea metropolitana de Londres. Amb tot, la característica que més diferencia un grup de l'altre és l'edat. Segons les enquestes, els joves que vagin a les urnes ho faran per votar massivament a favor de continuar a la UE, especialment els universitaris. És l'anomenada generació ➔

La UE no és per als britànics un fi en si mateix, sinó un mitjà amb el qual garantir o augmentar la prosperitat i l'estabilitat

“easy jet”, la qual viatja amb la mateixa facilitat a Glasgow que a Barcelona. La campanya a favor de la permanència s’haurà d’esforçar a mobilitzar els joves. Sense ells, la victòria de l’in sembla complexa. Els partidaris de quedar-se a la UE esgrimeixen, sobretot, la incertesa econòmica que es genera: un salt al desconegut, diuen. Aquest és el principal missatge de Cameron i dels organismes econòmics. També s’adueix una possible pèrdua de lideratge mundial, més riscos terroristes en disminuir —previsiblement— la cooperació policial i més restriccions per viatjar, estudiar i viure a la UE.

Cameron ha fet una activa campanya a favor de la permanència per convèncer els britànics que el pacte assolit en el Consell Europeu el febrer del 2016 consolida l’estatus especial del Regne Unit a la UE. Va arribar a Brussel·les amb unes exigències clares i va aconseguir diverses concessions. En primer lloc, la possibilitat de limitar els beneficis socials als nous treballadors immigrants fins a un màxim de quatre anys si es demostra que suposen una càrrega excessiva per a la Seguretat Social britànica. I en segon lloc i en contra de la posició inicial de Cameron, els treballadors de la UE rebran els beneficis socials quan comencin a contribuir al sistema. Una altra qüestió serà si el Tribunal de Justícia de la Unió Europea, en el seu moment, considera que aquesta mesura és compatible amb el dret de la UE, com recorda Paul Craig, professor de dret de la UE a Oxford.

Cameron també va aconseguir la promesa que les mesures que es puguin adoptar per donar suport a la zona euro no significaran responsabilitat pressupostària ni discriminació per als països de fora de l’eurozona. Alhora va aconseguir que l’objectiu de la UE d’anar cap a “una unió cada vegada més estreta” no sigui aplicable al Regne Unit. Per garantir la subsidiarietat, es reforça la posició dels parlaments nacionals amb un sistema de “targeta vermella” o veto en cas que el 55% dels parlaments nacionals s’oposin a una mesura adoptada pel Consell i el Parlament Europeu. Encara que Cameron ho presenti com una recuperació de sobirania, els experts dubten de la seva eficàcia i preveuen que a la pràctica amb prou feines s’aplicarà.

Així mateix, de manera inconcreta la UE incrementarà els esforços per millorar la competitivitat reforçant el mercat únic i amb menys càrregues administratives. Aquestes concessions es van oferir a la ciutadania com la prova que la UE pot adaptar-se als interessos nacionals de la Gran Bretanya. Tot i que aquestes mesures no poden considerar-se cosmètiques o superficials, queda el dubte de si el contingut d’aquest pacte pot influir de manera significativa en el sentit del vot a l’hora del sí o el no al referèndum.

CONSEQÜÈNCIES DEL ‘BREXIT’. En el cas que els britànics votin a favor del *Brexit*, d’acord amb el Tractat de la UE al Regne Unit i la UE, negociaran “un acord que establirà la forma de la seva retirada, tenint en compte el marc de les seves relacions futures amb la Unió”. En aquest cas, les opcions podrien ser: 1) integrar-se a l’espai econòmic europeu, com Noruega; 2) negociar una sèrie d’acords de lliure comerç sector a sector, com

Suïssa; 3) negociar una unió duanera, com Turquia; 4) concloure un tractat de lliure comerç similar al que té Canadà, o 5) comerciar amb la UE com qualsevol altre país seguint les normes de l’OMC.

Més enllà del tracte que finalment obtindran els britànics i del malson jurídic resultant, el futur de la UE com a projecte polític trontollaria seriosament. Un vot a favor del *Brexit* podria estimular corrents d’opinió semblants en altres països, com ara Holanda, on l’ultranacionalista Partit de la Llibertat de Geert Wilders ha promès un referèndum sobre la permanència a la UE si guanya les eleccions generals de març del 2017. També Marine Le Pen s’ha mostrat entusiasmada amb la possibilitat del *Brexit*, ja que, segons ella, desencadenaria la descomposició de la UE.

Lògicament, al Regne Unit les conseqüències del *Brexit* serien molt rellevants. Probablement provocaria la dimissió del primer ministre i una aguda crisi en el Partit Conservador. Més transcendental fins i tot seria l’impacte a Escòcia. El Partit Nacionalista Escocès ja ha promès que en cas de *Brexit* organitzarà un segon referèndum d’independència.

QUÈ PASSA AMB UN NO AL ‘BREXIT’. Fins i tot en el cas que s’opti per la continuïtat, la peculiar relació britànica de recels i cauteles dels britànics amb la UE no canviarà. Ja ho va dir Churchill: “We are with them, but not of them”. Pel professor de Cambridge Andrew Gamble, la identificació del poble britànic amb la UE no sembla profunda, sinó basada en càlculs pragmàtics de cost-benefici. Cameron ja va reconèixer que encara que la Gran Bretanya hagi participat a forjar la identitat europea, la geografia insular ha modelat el seu caràcter: independent, directe i apassionat en la defensa de la seva sobirania. La UE no és per als britànics un fi en si mateix, sinó un mitjà amb el qual garantir o augmentar la prosperitat i l’estabilitat.

Amb un vot favorable a la permanència, Cameron podria aprofitar l’auge euroescèptic a la majoria de països europeus per impulsar reformes que dissenyin una UE més semblant no només als desitjos de molts britànics, sinó també als d’altres europeus: l’ideal d’un estat federal europeu queda avui lluny. Segons les enquestes, els ciutadans europeus no volen suplantar els ordres constitucionals interns. Les lleialtats segueixen sent, sobretot, nacionals. Potser, per la majoria de britànics, la UE no té per què ser més que un mercat plenament integrat, amb unes institucions confederals potents en què els països cooperen per al seu benefici propi. Encara que la majoria dels britànics consideri que els poders de les institucions europees són excessius, no vol dir que aquesta majoria voti a favor del *Brexit*. El Regne Unit no viu en recessió. De fet, té una de les economies més sòlides d’Europa. La incertesa que generaria el *Brexit* pot espantar el ciutadà mitjà, que sol tenir fòbia al risc. Això fa comprensible que molts prefereixin optar per l’*statu quo*, encara que ho facin sense entusiasme. ●

Núria González Campañá és profesora col·laboradora a ESADE Law School. DPhil Candidate en dret de la UE a la Universitat d’Oxford

El primer ministre britànic, David Cameron, parla en una conferència de premsa després de negociar noves condicions per al Regne Unit en la seva adhesió a la UE, el 19 de febrer passat a Brussel·les
[Foto de Dan Kitwood/ Getty Images]

F

Carta des de París

—Del París dels exiliats liberals espanyols de la generació perduda nord-americana, de Balzac a Baroja, de la literatura entesa com a nació literària a la gastronomia com a fonament patriòtic, la capital de França ha estat punt nuclear de la cultura europea, irradiant classicisme i avantguarda per tot el planeta. Així continua sent, malgrat totes les teories sobre el declivi de França o fins i tot el suïcidi francès. L'historiador Jordi Canal administra el seu temps parisenc entre les aules i el *savoir vivre*, buscant a la ciutat que va fascinar els genis de Hollywood el rastre d'una manera de ser que encara anomenem “civilització”. Canal segueix, per exemple, els passos del jove Josep Pla, quan arriba a París com a corresponsal o exposa el seu tracte vital amb Jorge Semprún. Seguim en el delit dels carrerons que no han sucumbit o dels petits restaurants en els quals conversar està a l'altura del millor menú.

LES ESCOPINYES AL VAPOR A LA CAGUILLE

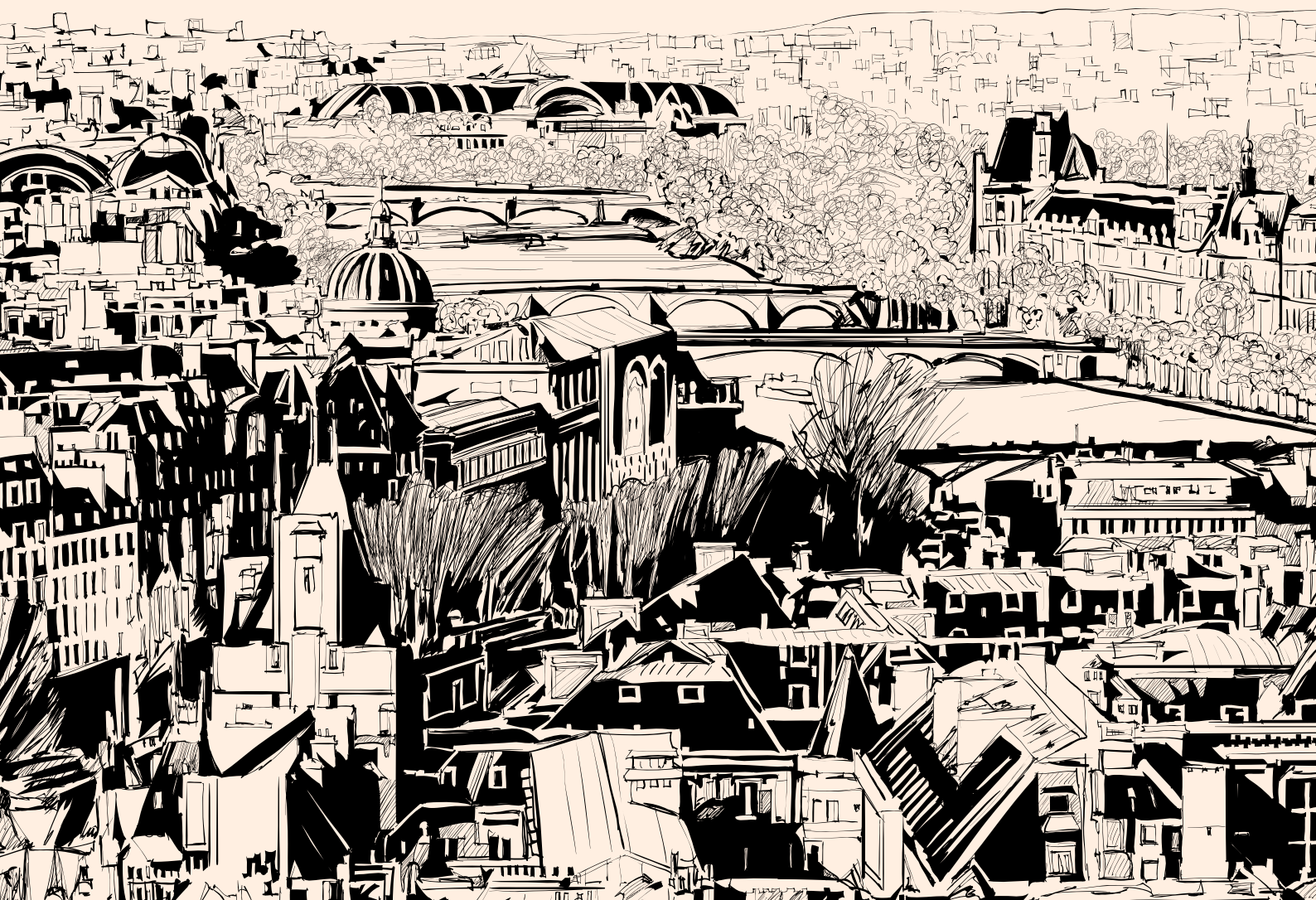
Per resumir els mals de la França d'avui, tant en l'àmbit social com en l'econòmic, el polític i el cultural, es podria dir que els francesos es mostren reticents de manera militant a qualsevol reforma. Matisant tot el que es vulgui, la sentència és incontrovertible. Però a París se segueix menjant molt bé

per Jordi Canal

—No aconsegueixo acostumar-me a la lletjor ni a la brucícia amb què París rep propis i estranys a la seva arribada a l'Aeroport Charles de Gaulle. El trajecte fins al centre de la ciutat amb el RER —xarxa parisenca de transport ràpid— no resulta gairebé mai una experiència agradable. Si s'arriba per Orly les coses semblen millors, però és un miratge, ja que, al final, ningú no s'escapa del RER. Els taxis

no són barats. Viatjant des d'Espanya, l'AVE i, ja en territori francès, el TGV, que permet baixar a l'acollidora Gare de Lió, eviten la mala impressió de qui acaba de desembarcar, al preu de la miserable pèrdua de temps, al pas pel sud hexagonal, com a conseqüència de la lentitud de la suposada alta velocitat. Les autoritats franceses fa temps que van deixar de mirar cap a aquelles mítiques ciutats i platges a

les quals els nostres pares peregrinaven amb veneració, a finals de la dècada del 1960 i principis de la següent, a comprar formatges i roba o a veure pel·lícules prohibides i espiar els nudistes. El lepenisme hi té un dels seus fortins. Alguns dels problemes que afligeixen avui la societat francesa no són especialment diferents dels que pateixen altres països del continent, de l'atur a la por de la immigració, de la mundialització al creixement dels partits extremitistes. Els debats sobre la *France qui tombe*, en els ambients intel·lectuals i a peu de carrer, resulten recurrents. Les dificultats generades per les *banlieues*, de vegades insensatament abordades amb bonisme letal, no semblen tenir solució. Potser els polítics espanyols n'haurien de prendre bona nota. Si hagués de resumir en una frase els mals dels nostres veïns —tant en l'àmbit social com en l'econòmic, el polític i el cultural—, la meua proposta seria la següent: els francesos es mostren reticents de manera militant a qualsevol reforma. Podem matisar tot el que es vulgui, però la sentència és incontrovertible.

A París se segueix menjant molt bé. L'aversiò al canvi ens sembla, en el terreny gastronòmic, francament po-

sitiva. Un dels meus restaurants preferits, en els últims anys, és La Cagouille. Freqüentat per polítics, empresaris i periodistes, aquest excel·lent establiment de peix i marisc es troba a la petita plaça Constantin Brancusi, prop de l'estació de Montparnasse. La redacció de *Le Point* era, quan el dirigia Franz-Olivier Giesbert, gairebé al costat. A França, setmanaris com *Le Point*, *L'Express*, *Le Nouvel Observateur* o *Marianne* són molt més interessants que una decadent premsa diària. En un altre temps, un dels clients habituals de La Cagouille era François Mitterrand, gran amant de les ostres i de la bona vida. Vaig fer el meu particular descobriment del lloc gràcies a Jean-Christian Pinot, un vell i encantador legitimista francès, exdirector general de Nouvelles Frontières, que va aconsellar en el seu temps el duc de Cadis, Alfonso de Borbón y Dampierre, i avui és un dels seguidors del seu fill Luis Alfonso com a pretendent al tron de França.

En la meua última visita vaig triar unes ostres royales, ben carneses i saboroses, només assaonades amb pebre negre molt a l'instant, i uns molls a l'oli d'oliva temperat, acompanyats d'un borgonya blanc. Les preparacions del ➤

Els problemes que afligeixen avui la societat francesa són similars als d'altres països: l'atur, la por de la immigració, la mundialització o el creixement dels partits extremistes

peix són senzilles, com a mi m'agrada, cosa que em permet assaborir el producte sense artificis. Destaquen també les navalles a la planxa amb mantega allimonada i les vieires amb salsa balsàmica. La carta, exposada en una pissarra, canvia cada dia segons els productes que arriben del mercat. Mai no falten les escopinyes al vapor, amb un toc suau de mantega, com a aperitiu de la casa. Sobre l'ús de la mantega sostenia Josep Pla, en les reflexions suscitades per la seva primera estada a la ciutat del Sena el 1920-1921, que, per a l'adaptació a un país, l'interrogant sobre la cosa bàsica de la cuina és important. Crec haver-m'hi habituat del tot. Una mica de mantega afegida a les escopinyes atorga un toc exquisit al plat. També es poden assaborir amb uns musclos de roca, afegits a l'olla després d'haver ofegat a la mantega un porro tallat en rodanxes fines i haver-hi incorporat, a continuació, pebre i un got de vi blanc.

El meu bon amic francès em va aconsellar maridar les escopinyes amb una copa de Pineau des Charentes, en concret, un François Ier. La combinació és deliciosa. De fet, el pineau i el bon conyac no podien faltar en un restaurant fundat per originaris del departament de la Charente. En la nova divisió territorial francesa, aquest departament ha passat a formar part de la macroregió Aquitània-Llemosí-Poitou-Charentes. Sigui com sigui, menjar i conversar a La Cagouille és una experiència que bé es mereix un verb propi: com assegura el columnista Patrick Besson, en aquest restaurant “on ne mange pas, on cagouille”.

Després de dinar i abans d'entrar a la parada del metro Gaïeté, una visita al cementiri veï de Montparnasse s'imposa tant a efectes contemplatius i culturals com merament digestius. Aquest era l'únic, al costat de l'estació ferroviària, que valia la pena ressaltar, segons Pla, en un barri —es va traslladar allà el gener de 1921, i es va allotjar a l'hotel Delambre, al carrer del mateix nom— que era un dels més mediocres, insubstancials i vulgars de la ciutat. Les coses han canviat. La necròpolis de Montparnasse, creada el 1824 i que ocupa gairebé dinou hectàrees —un espai verd molt cuidat, amb més d'un miler d'arbres—, és un dels catorze cementiris del París intramurs. Dues dècades abans es va fundar el de Père-Lachaise i, el 1825, el de Montmartre. Els tres es trobaven, en aquell temps, en els límits exteriors de la població. Per aquest motiu, el de Montparnasse va rebre el nom de cementiri del sud, per contrast amb el del nord, que no era cap altre que el ja esmentat de Montmartre.

Entre les més de quaranta mil sepultures, en una atractiva barreja estilística, destaquen nombrosos difunts il·lustres, francesos i estrangers: Charles Baudelaire i

Guy de Maupassant, Edgar Quinet i Camille Saint-Saëns, Samuel Beckett i Eugène Ionesco, Émile Durkheim i Raymond Aron, Alfred Dreyfus i Émile Citroën, Jean-Paul Sartre i Simone de Beauvoir, Julio Cortázar i Carlos Fuentes, Philippe Noiret i Éric Rohmer, Man Ray i Susan Sontag. Sense oblidar, evidentment, Porfirio Díaz, president de Mèxic entre el 1876 i el 1911, exiliat a París després de la revolució maderista on va morir el 1915. La tomba, a l'interior d'una senzilla capelleta a la llinda de la porta de la qual trobem l'àguila devorant la serp, situada a l'avinguda de l'Oest de la necròpolis, a la divisió número quinze, no lluny de l'entrada principal, és de les més visitades del cementiri.

Recordo amb afecte un petit passeig, un matí de diumenge del mes de juny del 2013, que em va portar a les tombes de Cortázar i Fuentes. El meu guia era Daniel Mordzinski, fotògraf d'origen argentí establert durant molts anys a París, a qui alguns han anomenat el “fotògraf dels escriptors”. Ens vam conèixer personalment, si no recordo malament, la tardor del 2007, a l'apartament del periodista Juan Pedro Quiñero, prop de la plaça d'Odéon. Evidentment, jo apreciava des de molt abans els seus treballs, publicats a les pàgines d'*El País* i en nombroses revistes i presents en infinitat de solapes de novel·les espanyoles i llatinoamericanes. Des de llavors hem anat coincidint, sense preveure-ho i amb gran sorpresa, en llocs tan diferents com Cartagena de Índies, Xalapa, Managua, Madrid o a l'estació de l'AVE de Girona.

Aquell diumenge parisenc havíem quedat per prendre un cafè i xerrar en un local proper al cementiri de Montparnasse, a l'avinguda Edgar Quinet, plena, aquell dia de la setmana, de paradetes de creadors i artistes. En Daniel estava passant per un mal moment, com a conseqüència d'uns fets lamentables que havien ocorregut pocs mesos abans. A finals de febrer, un empleat del diari *Le Monde*, en una de les oficines de la capital francesa, cedida a *El País*, on Daniel Mordzinski guardava l'arxiu de gairebé tres dècades, va destruir sense avis previ la col·lecció de negatius i diapositives de l'autor. Una negligència i irresponsabilitat d'abast tan greu no van tenir ni explicacions ni disculpes convinents. Poden imaginar la desesperació i abatiment del fotògraf després d'assabentar-se de tot el 28 de febrer, el dia del seu aniversari. La majoria del material és irrecuperable.

Han passat els mesos, i fins i tot alguns anys, i en Daniel segueix treballant. Ha intentat reunir el màxim nombre possible de les velles fotografies, en mans de particulars gràcies a la seva proverbial generositat, a fi de ➤

En l'actual panorama de les lletres franceses, Jean Echenoz forma part del nucli d'escriptors més interessants juntament amb Pierre Lemaitre, Patrick Deville i Emmanuel Carrère

reconstruir una part del ric fons perdut. I no deixa d'anar, com sempre ha fet, a cap reunió important d'escriptors llatinoamericans o de qualsevol part del món per seguir-los donant presència duradora a través de la seva càmera. Desitja, per sobre de tot, prosseguir amb el seu projecte de "posar cara a les lletres", com ell mateix ha escrit alguna vegada. Això va començar quan era molt jove i va tenir l'oportunitat de retratar per primera vegada, en el seu Buenos Aires estimat, un escriptor. Com hom pot imaginar era José Luis Borges.

Algunes imatges d'escriptors que són definitives per a mi i, em sembla, per a moltes persones, són les instantànies que Daniel va captar en un moment o altre: Vargas Llosa estirat al llit llegint; Javier Cercas dempeus en una piscina o amb el paraigua obert al vent; el poeta Ernesto Cardenal, en unes instantànies plenes de força i misteri; la cubana Wendy Guerra, nua i sensual; Roberto Bolaño entre el fullatge, o, entre altres més, un pensatiu Jorge Semprún, cabells blancs sobre fons negre. Aquesta última fotografia és la meua preferida. Resulta, simplement, magnífica. "Daniel, ja són tants anys d'amistat i de treball, segur que m'acabaràs coneixent de veritat": és la llegenda escrita pel mateix Semprún i que acompanya el seu retrat al volum *Las tres orillas*, sens dubte, una de les obres magnes del fotògraf, editada el 2010 i que ha donat lloc a múltiples exposicions a diferents països. Aquest és, precisament, l'autèntic i valor més essencial del treball de Daniel Mordzinski: apropar-nos a l'ànima dels escriptors.

De Jorge Semprún acaba de traduir-se a Espanya un dels seus llibres pòstums, *Ejercicios de supervivencia*. Sota aquest títol, l'escriptor i exministre de Cultura s'havia proposat compondre, en francès, diversos volums en els quals volia reconstruir la seva vida. El primer estava molt avançat quan van morir. L'Editorial Gallimard, el segell que publicava habitualment a França les obres de Semprún, el 2012 va posar a la venda *Ejercices de survie*. El llibre constava de dues parts. La segona tractava dels seus últims dies a Buchenwald i la tornada a terres franceses, tot just iniciada. La primera, sense títol, i que va començar a redactar el juliol del 2005, estava dedicada a les experiències a la Resistència francesa i de la tortura.

En el punt d'arrencada de la narració, Semprún entra al bar del Lutetia per evocar còmodament alguns fantasmes del passat, especialment, el seu propi, el del jove que és com un fantasma a disposició del vell escriptor en què s'havia convertit. El parisenc hotel Lutetia, al número 45 del Boulevard Raspail, davant de la seu de

l'École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), l'edifici lletjot de la qual, al número 54, després d'un llarg i complex treball de desamiantat, tornarà a ser ocupat. Va ser, successivament, a principis de la dècada del 1940, seu de la Gestapo i centre d'acollida per als refugiats que tornaven a França després de la Segona Guerra Mundial. El Lutetia, amb el seu bar, restaurant i hotel, renovat no fa gaire, es troba a pocs minuts de la que va ser l'última residència de Semprún, un dúplex bufó i acollidor al número 78 de la Rue de l'Université. Allà vaig gaudir de la seva conversa apassionada i apassionant per última vegada pocs mesos abans de morir. Els dolors a l'esquena en aquell temps limitaven força la seva mobilitat. "El que resulta meravellós és poder meravellar-se d'estar viu", havia escrit a *Federico Sánchez vous salue bien* (1993). Amable i seductor, brillant i misteriós, amant de la vida, Jorge Semprún va morir a París el 7 juny de 2011.

Per una altra necròpolis, la de Passy, passeja Constance, la protagonista de l'última novel·la de Jean Echenoz, *Envoyée spéciale* (2016), abans de ser segrestada a fi

de preparar-la per a una missió especial: desestabilitzar el règim nord-coreà. El cementiri de Passy, que originalment pertanyia a una de les poblacions annexionades a la segona meitat del segle XIX a la gran metròpoli del Sena, és el més *chic* de París, segons escriu Echenoz. Després d'una trilogia de vides imaginàries i després de *142* —una petita obra mestra sobre la Gran Guerra, amb un treball de llenguatge precís i impressionant—, Jean Echenoz torna a la novel·la d'acció i aventures, amb un text que constitueix, a través d'un narrador omniscient, un nou himne a la llengua francesa, irònic, paròdic i de ritme trepidant.

En l'actual panorama de les lletres franceses, Echenoz forma part, al meu entendre, del nucli d'escriptors més interessants i destacats, juntament amb Pierre Lemaitre, Patrick Deville i Emmanuel Carrère. Mentre que Lemaitre acaba de publicar la novel·la *Trois jours et une vie* i prepara la continuació de l'excel·lent *Au revoir là-haut*, premi Goncourt el 2013, deixant enrere els deliciosos i durs thrillers protagonitzats pel petit comandant

Verhoeven, Patrick Deville continua aprofundint en una escriptura de no-ficció, amb l'any 1860 en l'origen de tot, que ha donat lloc a llibres tan agradablement sorprenents com *Pura vida*, *Kampuchéa*, *Peste et choléra* o *Viva*. Emmanuel Carrère, finalment, acaba de reunir un conjunt de textos, d'inevitable caràcter lleugerament autobiogràfic, a *Il est avantageux d'avoir où aller*, que tornen, en alguns casos, a temes ja desenvolupats en tres de les seves grans novel·les —o històries, o reportatges, o tot al mateix temps, en una època de fronteres genèriques estimulament permeables—: *Un roman russe*, *Limonov* i *Le Royaume*, publicades, respectivament, el 2007, el 2011 i el 2014. Instal·lats incòmodament al RER, la lectura de qualsevol d'aquests llibres ajuda, sens dubte, a oblidar la lletjor intolerable amb què ens rep un París sempre tan imprescindible. ●

Jordi Canal és historiador. Professor a l'École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS) de París. El seu últim llibre publicat és 'Historia mínima de Catalunya', disponible en versions castellana i catalana

TO BREAK THE RULES,
YOU MUST FIRST MASTER
THEM.

EL VALLE DE JOUX: UN ENCLAVE ESPECTACULAR DE EXTREMA DUREZA QUE DESDE 1875 ALBERGA LA SEDE DE AUDEMARS PIGUET, EN EL PUEBLO DE LE BRASSUS. LAS IMPONENTES FUERZAS DE LA NATURALEZA FORJARON LAS PRIMERAS GENERACIONES DE RELOJEROS Y LOS INSPIRARON PARA DESCIFRAR SUS MISTERIOS MEDIANTE LA COMPLEJA MAQUINARIA DE SUS CREACIONES. GUIADOS POR EL MISMO ESPÍRITU PIONERO, HOY SEGUIMOS DESAFIANDO LAS CONVENCIONES Y RENOVANDO EL ARTE DE LA RELOJERÍA.

ROYAL OAK
CRONÓGRAFO
EN ORO AMARILLO

AUDEMARS PIGUET

Le Brassus

AUDEMARS PIGUET LOUNGE
MARQUÉS DE VILLAMEJOR, 3, 1º DCHA. MADRID
TEL. +34 91 781 80 60
BOUTIQUE.MADRID@AUDEMARSPIGUET.COM
AUDEMARSPIGUET.COM

Arts&Co.

64 Entrevista

Ruiz Zafón: quinze anys després
de 'L'ombra del vent'

per Sergi Doria

68 Poesia

Els boscos del poeta

per Jordi Llavina

70 Art

Representacions sinistres

per Jacobo Zabalo

72 Col·leccionisme

L'art de col·leccionar a Barcelona

per Francesca Minguella

74 Geografies

Vilnius

per Sam Abrams

76 Música

Redescobrir Satie

per David Albet

78 D'autor

Poder triar

per Imma Monsó

QUINZE ANYS DESPRÉS DE 'L'OMBRA DEL VENT'

L'escriptor més internacional de la literatura espanyola, amb milions d'exemplars venuts, tanca la seva tetralogia del Cementiri dels Llibres Oblidats amb una novel·la que veurà la llum a la tardor

TEXT Sergi Doria — FOTOGRAFIES David Ramos

— Era el juny del 2001, quan encara no comptàvem en euros. El primer que ens va cridar l'atenció de *L'ombra del vent* va ser la meravellosa fotografia en blanc i negre de Català-Roca de la portada; a continuació no vam parar de llegir aquella història gòtica i boirosa amb adreça a l'avinguda del Tibidabo, 32. De la primera línia a l'última: 576 pàgines d'abducció. La història: Barcelona, anys quaranta. Daniel Sempere visita amb el seu pare el borgeà Cementiri dels Llibres Oblidats en un magatzem llòbrec del carrer Arc del Teatre. En aquesta necròpolis babèlica dormen milers de títols que no veuran mai la llum si algú no decideix adoptar-los i insuflar-los vida com a lector. “Em vaig sentir envoltat de milions de pàgines abandonades, d'universos i ànimes sense amo, que s'enfonsaven en un oceà de fosc mentre el món que bategava fora d'aquells murs perdia la memòria i se sentia més savi com més oblidava...”. El lloc de *L'ombra del vent*, obra signada per un tal Julián Carax, treu el cap en un prestatge polsegós. Sempere agafa el volum i en fa “aletejar les pàgines”. A partir d'aquest instant, la passió per explicar furga en hisendes familiars desmanegades, bohèmies *fin de siècle* i llums usats de postguerra. Metàfores sublimes i un repertori seductor de secundaris enllacen relacions perilloses: el captaire reciclat i loquax Fermín Romero de Torres, el diabòlic Laín Coubert, el bibliòfag Gustavo Barceló, o el sàdic de “la Social” Javier Fumero.

Nascut a Barcelona el 1964, hom diu que, ja a l'escola dels jesuïtes, Ruiz Zafón feia gala d'una afició desmesurada a les històries tenebroses i insomnes: als 14 anys va bastir una gran novel·la de 500 pàgines. Encara que va encaminar la seva vida professional a la publicitat, el 1992 va canviar la feina de creatiu per la creativitat literària: un any després guanyava el Premi Edebé de Novel·la Juvenil amb *El Príncep de la Boira*. Amb els tres milions del guardó financaria el seu somni americà: volar a Los Angeles per convertir-se en guionista de cinema, fins que Barcelona, en la distància, el va tornar a atrapar. Després de *L'ombra del vent*, *long-seller* amb més d'un centenar d'edicions a Espanya, Ruiz Zafón va canviar de registre a *El joc de l'àngel* (2007): “Sabia que seria més difícil per a la majoria de lectors i que aquesta

majoria sempre preferiria *L'ombra del vent*, perquè són dues novel·les molt diferents entre si: mentre *L'ombra del vent* desperta una resposta similar en tot tipus de lectors, *El joc de l'àngel* va provocar reaccions disperses i oposades. Però havia de ser així perquè responia a la mateixa naturalesa de cada un dels llibres”.

Amb *El presoner del cel*, Ruiz Zafón tornava a connectar amb el Cementiri dels Llibres Oblidats: “Si *El joc de l'àngel* és el glop més fosc i difícil de la tetralogia, aquesta és una novel·la dinàmica que intenta aportar emoció, aventura, humor, màgia i romanç. Tot allò que alguns lectors van trobar confús o ambigu a *El joc de l'àngel* –el final, el significat– quedava aclarit i dimensionat a *El presoner del cel*, la novel·la de Fermín Romero de Torres: la seva història, les circumstàncies que han donat forma al personatge i l'han portat a ser qui és, queden revelades”. La segona entrega després del *boom* de *L'ombra del vent* havia estat compromesa: “Per això em venia de gust sortir del túnel fosc del *El joc de l'àngel* i tornar amb Daniel i Fermín a una aventura més propera a *L'ombra del vent*. Travessat l'equador, la carrera es feia més emocionant, a mesura que s'acostava el gran final”.

Admirador de Dickens, Stephen King i John Le Carré, prefereix l'assaig històric a la novel·la i les sèries televisives al cinema: “El cinema va néixer com a entreteniment de masses i crec que està tornant als seus orígens de barraca de fira. Tot i que en alguna època s'hagi glorificat la figura del director com a creador, el cinema no deixa de ser un producte comercial en què les obres mestres són mers accidents”. Li demanem que ens recomani una novel·la per a cada estació de l'any: “Per a la primavera, descobrir Shirley Jackson i el seu *Haunting of Hill House*; a l'estiu, i per elevar la temperatura, l'excel·lent Don Wislow i el seu díptic *El poder del perro* i *El càrtel*. A la tardor, *Nada*, de Carmen Laforet, que em segueix semblant un dels millors retrats de l'ànima de Barcelona, i, per a l'hivern, Joyce Carol Oates i la seva *Bellefleur*, la primera d'un cicle fascinant de quatre llibres: el millor d'aquesta autora que és, també, una de les meves preferides”.

Coses que no tothom coneix de Carlos Ruiz Zafón. D'entre les seves criatures literàries, s'identifica amb ➤

Julián Carax, Fermín Romero de Torres i “a vegades”, Daniel Sempere: “En aquesta quarta novel·la apareixen bastants personatges nous, alguns amb un paper clau, que em resulten molt pròxims fins al punt que de vegades un ja no sap on acaba un i comença l'altre”. Després d'un quart de segle a Los Angeles, observa una Barcelona que no canvia tant en la seva fisonomia urbanística com en l'ambient que s'hi respira: “Es va consolidant una divergència cada vegada més gran entre la ciutat que veu el visitant –la Barcelona turística amb el patrimoni històric i cultural– i la Barcelona de portes endins, amb les seves intrigues, tripijocs i escaramusses pel poder...”. El que més li agrada, cada vegada que torna a la seva ciutat, “és caminar i passejar-hi de dalt a baix”. L'escriptor intenta recuperar la Barcelona de la infància i evocar microclimes de la primera meitat de segle XX: “Queden, encara, molts racons per perdre's i en alguns, si hi ha sort, per no ser atropellat pels turistes”, bromeja. De Los Angeles destaca tres racons que l'atrauen especialment: Pacific Palisades, Mulholland Drive i l'àrea del Farmer's Market al voltant de 3rd Street i Fairfax. A més de l'anonimat que li proporciona una metròpolis tan immensa, Ruiz Zafón valora la societat literària nord-americana: “No està tan polititzada i condicionada per interessos sectaris com de vegades sembla estar-ho l'espanyola”.

Juny del 2016. Després de *L'ombra del vent*, *El joc de l'àngel* i *El presoner del cel*, l'autor ultima una novel·la –voluminosa– que desvelarà tots els enigmes del Cementiri dels Llibres Oblidats. Com en els títols anteriors, entre pàgina i pàgina, compon una partitura musical. L'última que va assajar al piano es titula *Alicia*: “S'inspira en un personatge amb el qual he acabat per fer-me amic després de tants mesos junts”. Lletres i corxeres: “A pocs metres del meu escriptori de treball tinc el piano i sovint m'acosto allà mentre escric. Vaig component petites peces que associo als personatges, a les escenes, a temes de la novel·la. En el cas d'*El presoner del cel*, vaig recopilar més de dues hores de música original que anava component sobre la marxa. Són miniatures sense cap mena de pretensió: si als lectors els intriguen sempre les podran escoltar, estan penjades al meu web”.

Acompanyat pels seus personatges, la col·lecció de sis-cents dracs i les sèries del còmic com Marvel o el *Gotham* de Bruno Heller, l'escriptor que més llibres ha venut de la literatura espanyola es disposa a confessar-nos tots els secrets de la saga Sempere: “És una història que uneix el to i la personalitat diferenciada de les tres novel·les anteriors i porta aquesta fusió de gèneres un pas més enllà. Després d'*El presoner del cel*, que era l'entrega més lleugera i breu de la sèrie, aquesta és la més ‘gran’ i operística de totes”. Ruiz Zafón dedica la novel·la que tanca la seva tetralogia “als lectors que m'han acompanyat en tots aquests anys: una tornada a l'origen del Cementiri dels Llibres Oblidats”. Allí ens retrobarem. ●

Sergi Doria és periodista cultural i autor de la novel·la ‘No digas que me conoces’

ELS BOSCOS DEL POETA

En l'esperit de la poesia, els boscos hi fan sovint acte de presència, en totes les tradicions simbòliques, clàssiques o romàntiques. Deia Vinyoli que havia caminat fins a arribar al profund del bosc de la paraula. En els boscos del poeta hi ha ombra, somni i silenci

per Jordi Llavina

— Potser el poeta que millor ha descrit el creixement de la llum bosc a través és el rus Boris Pasternak. Així comença el seu “Bosc de tardor”: “Bosc de tardor, amb barba nova. / Bosc d'ombra i somni, i de silenci”. En les cançons de gesta medievals, el bosc solia ser l'espai de l'aventura i de l'ignot —i, per descomptat, també el del perill—: res de bo no podia esdevenir-se sota el sostre espès de fulla que gairebé privava el cavaller (a cavall o a peu) dels rajos solars. Una consideració idèntica mereix en els contes tradicionals: vegeu *La Caputxeta Vermella*, el més cèlebre. Els trobadors preferien els vergers i els jardins als boscos. En aquests, un nodrit elenc d'ocells oferia el seu cant de bellesa sense parió, i a cada un dels alats se li assignava una funció molt rellevant, específica, que se cenyia escrupolosament al sever codi estètic de l'amor cortès. En aqueixa predilecció per l'ordre en allò natural, coincidien amb els mestres clàssics, poc inclinats a cantar la naturalesa de les selves, que tendeix a la brossa, arran de terra, i a la terbolesa de la llum, en l'altura, per mor de la xarxa de branques i fullatge. Trobaven millor el camp, la naturalesa domesticada i productiva a la qual Virgili i Horaci dediquen infinitat de versos memorables! Definitivament, el bosc és un escenari romàntic *avant-la-lettre*. La gran experiència mítica del bosc. El Nobel Tomas Tranströmer acostumava a transitar per la penombra boscosa: “El bedoll trencat es podreix / ben dret, com un dogma. / Jo pujo des del fons del bosc”.

Pel frare Luis de León, un hort ben cuidat era símbol d'aquella seva cobejada vida retirada, consagrada enterament a Déu. Per la seva banda, sant Joan de la Creu veu en allò selvàtic un senyal de l'acció divina, un “record” bategant de

la presència d'Ell en el llibre obert de la naturalesa: “¡Oh bosques y espesuras / plantados por la mano del Amado!”. La tradició angloamericana parla molt de boscos. Per Wordsworth, el bosc era com el poble natal. Hi influeix, esclar, el país en què es desenvolupa tant la seva obra com la de Coleridge, poeta “lakista” com ell. Llegim a *L'abadia de Tintern*: “Toca amb mà gentil: el bosc té un esperit”.

Thomas Hardy suggereix, en el seu poema “En el bosc”, que els arbres es disputen entre si. En un altre es refereix als que talen un arbre: “Dos-cents anys / de ferm creixement han acabat en menys de dues hores”. Sembla inaugurar així el relat líric dels oficis propis del bosc. Bon coneixedor i traductor de la tradició angloamericana, l'eivissenc Marià Vllangómez esmenta l'ofici de carboner: “El bosc ofereix els últims, més humils treballs”. En el mateix sentit, Robert Frost evoca els “recol·lectors de resina”, i Theodore Roethke fa una cosa semblant amb els que cullen molsa. En collir-ne ell mateix, sent que comet un sacrilegi, perquè “arrenca carn del planeta vivent”. Frost, gran poeta de l'observació de la naturalesa, insisteix en “la necessitat d'estar versat en les coses del camp”, i a “Boscos frondosos” parla del cicle de les estacions, que no s'atura mai. En el titulat “Fora, fora”, evoca un noi que perd, primer, una mà, i, després, la vida, mirant de tallar un tronc amb una serra mecànica.

A “El camí que travessa el bosc”, Kipling recorda tot allò que hi havia abans de ser, un bosc, bosc. Borges, a “La noche de San Juan”, fa tres quarts del mateix: “Hoy las calles recuerdan / que fueron

L'obra a l'oli titulada
‘El boscos prop
d’Oele’ (1908),
de Piet Mondrian
(1872-1944)

campo un día”. Escriu el primer: “Ningú no diria ara que una vegada, / fins abans que els arbres hi arressin, / aquí hi hagué un camí, travessant el bosc”. A “El bosc fosc”, Edward Thomas es refereix al cor ombriu de la forest: “El bosc és fosc i profund, i, per sobre, / lluen debades les estrelles, / com llavors de llum”.

Els boscos apareixen i reapareixen en totes les latituds de la poesia. Pessoa

reconeixia en els mesters dels vaixells (en català, també en diem *arbres*) els arbres antics. Éluard sent el bosc com un lloc per a la inquietud: “Bosc d’exili, bosc mort”. Alguns poetes centreeuropeus i escandinaus han enclòs, en els seus poemes, l’atmosfera “sagrada” dels boscos. Czesław Miłosz, a “Expedició al bosc”, n’evoca i n’invoca la grandiositat i el misteri: “El sol ponent deixa flames roses

/ en cada arbre, com canelobres, / i passa pel camí la gent, petita”. També polonès, Zbigniew Herbert té un poema en prosa escruixidor, “El llenyataire”, equiparable, per la seva capacitat metafòrica, a alguns de Joan Vinyoli: “El llenyataire no fa prou amb els arbres. Empaita el sol. L’aconsegueix en el límit del bosc. Al vespre brilla en l’horitzó un tronc tallat. A sobre d’ell, es refreda una destrat”. Per

Ángel González, en el misteri del bosc “cientos de árboles / contienen el aliento sobre tu cabeza”. Els boscos “viscuts” pels poetes reviu en els seus versos. Vinyoli va escriure: “He caminat fins a arribar al profund del bosc de la paraula”. Ens trobem, doncs, en el gran bosc al·legòric que limita amb el silenci. ●

Jordi Llavina és poeta

REPRESENTACIONS SINISTRES

L'ambigüitat de l'horror, des de la irracionalitat que acompanya fins a l'excessiva confiança en la raó, va donar lloc al segle XIX a algunes de les creacions més fascinants

per Jacobo Zabalo

— En plena Il·lustració, concretament al 1781 –any en què Immanuel Kant va publicar la seva *Crítica de la raó pura*–, el pintor suís Johann Heinrich Füssli va crear una obra fosca i desassossegadora. Titulada *El malson*, ha transcendit per l'enigmàtica contraposició de dues realitats que es plasmen, reunides, en una sola tela: una dona rossa, amb una camisa de dormir de color blanc fulgurant i tall neoclàssic està estirada en un divan, aparentment adormida. Li pengen els braços, la posa té quelcom d'artificiós. I, en efecte, hi ha alguna cosa estranya. Resseguint la vertical que delinea el braç esquerre, en contrast premeditat amb la disposició horitzontal del cos que divideix el llenç, ens toquem a l'altre costat amb un monstre assegut sobre el ventre de la noia: un íncub –ésser de la nit– que, en escorç, busca la mirada del *voyeur*. El bust d'un cavall desbocat irromp espectacularment a l'escena, com a àlter ego de l'espectador. Les interpretacions són evidentment múltiples, fins i tot si ens basem en elements objectivables, com el títol. L'ambigüitat –la impossibilitat de determinar què és allò– representa, amb tot, un element clau per a la comprensió de la perplexitat que genera la representació de la figura sinistra. Es correspon amb el que està somiant la jove? O el malson, el que infon terror, no és tant la seva realitat concreta com la possibilitat que el món de les tenebres visqués *de facto* amb el de la llum? Tot i que l'exclusió platònica de les ombres per part de la llum –de la raó– es va reivindicar amb optimisme exacerbant durant la Il·lustració, especialment reeixida en el camp de la ciència, el qüestionament de la seva confortable omnipotència comença a manifestar-se de forma clara en els últims anys del XVIII. Més cèlebre que el quadre de Füssli és el gravat de Francisco de Goya que pertany a la sèrie de *Capritxos*, creat entre 1797 i 1799,

i conegut per l'emblema que es llegeix al pedestal sobre el qual reposa, afigit, un il·lustrat: *El somni de la raó produeix monstres*. La doble lectura d'aquest lema, l'ambigüitat que constitueix la creença en una raó adormida –en letargia contra-productent, o merament somiejada, com a remei a tots els mals– és simptomàtica de l'esperit romàntic, en plena gestació. Al llarg d'una sèrie de vetllades dedicades al relat d'històries sinistres, l'estiu del 1816, Mary Shelley concep les línies mestres del seu *Frankenstein*, el subtítol del qual diu *El Prometeu modern*. L'emancipació mitològica de l'home sembla cobrar-se un preu altíssim en la modernitat. Davant dels dogmes de la teologia, el sorgiment del pensament crític s'acompanya d'una instància –la subjectivitat– pretesament facultada per a la fonamentació racional de la realitat.

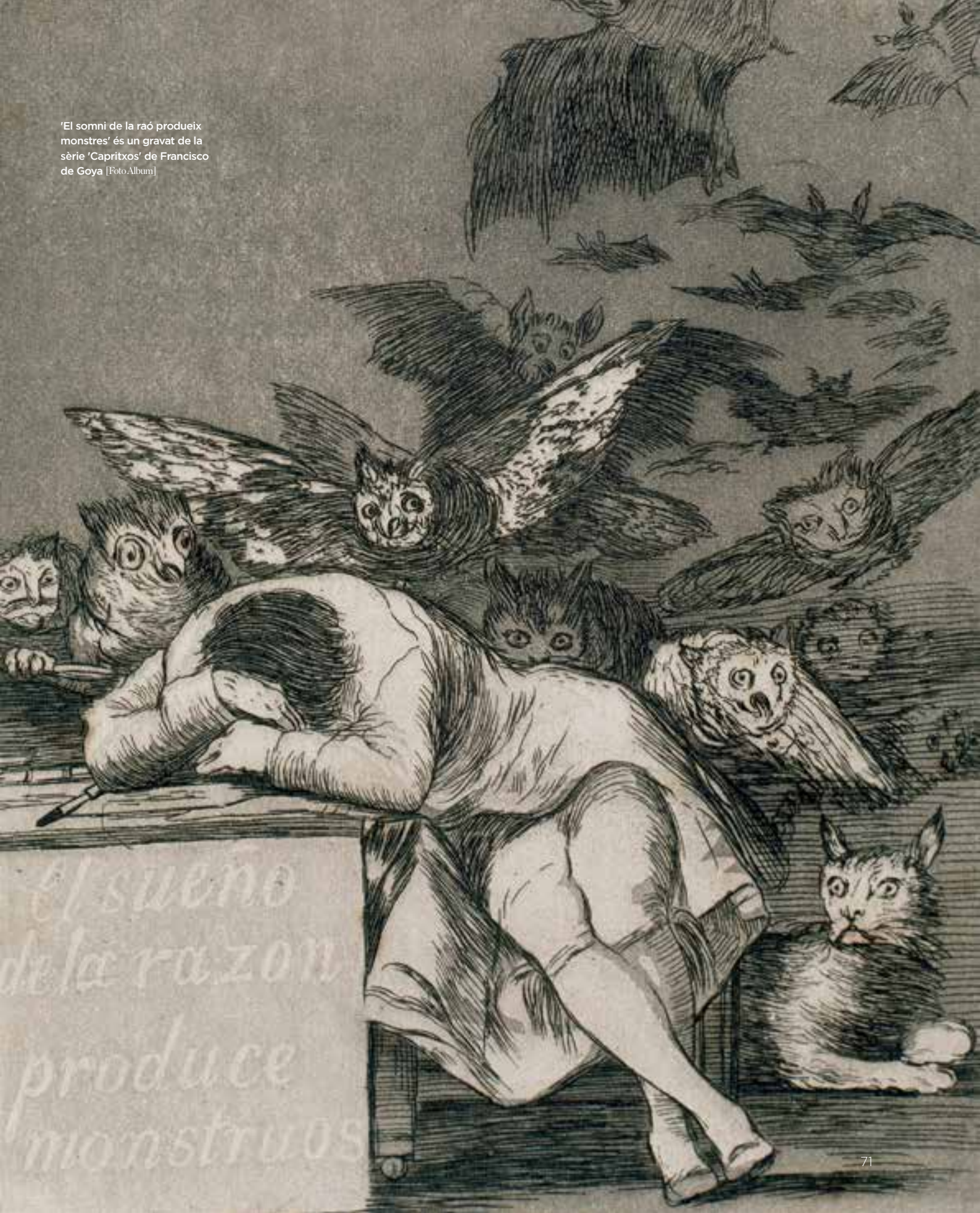
La consagració del positivisme, la confiança excessiva en la raó obre la porta, paradoxalment, al seu ús irracional, i es posa al servei dels anhels més primitius, entre els quals una forma d'autoconservació extrema: la perpetuació de la vida més enllà de la pròpia mort. Però Frankenstein no és l'únic monstre, mort en vida o renascut des de la mort per no morir. El tema del vampir és encara més popular en l'imaginari col·lectiu, i de fet Mary Shelley el va tenir present arran de la narració de John William Polidori. Es pot trobar una variació peculiar en el mite de Don Joan: el seductor, sempre àvid de trobades amoroses, reclama de les seves víctimes aquell principi vital que el mou i l'enfronta dramàticament a la llei, la pètria i inamovible realitat de la qual va enlluernar, en la versió mozartiana, autors com E. T. A. Hoffmann, responsable –per la seva banda– de relats de terror apassionants. El més celebrat, *L'home de la sorra*, data del 1816 i trasllada una noció tan fonamental per a la comprensió pro-

funda de la psique –recordarà Sigmund Freud– com la del sinistre. El protagonista s'enamora d'un ésser bellíssim –una criatura "perfecta", anomenada Olímpia– que veu només a través del vidre de la finestra que els separa, fins que descobreix traumàticament la realitat: que es tracta d'un monstre mecànic, amb peces, femelles i, en definitiva, engranatges.

Terrorífica, la visió de l'objecte estimat sense vida, encara més en donar a entendre que mai havia estat, realment, un ésser viu. Que mai no l'hauria pogut posseir. Al cinema trobem un gran nombre d'exemples que il·lustren el sinistre de la realitat estranyada: des del robot femení de *Metrópolis*, rèplica de l'encantadora Maria a la cinta de Fritz Lang, fins al personatge doble que interpreta Patricia Arquette a *Carretera perduda* de David Lynch, passant per la desesperant ambivalència que escenifica *Ese oscuro objeto de deseo*, de Luis Buñuel. El desdoblament del jo en un altre ésser similar, però completament aliè (a qui es pensa que és), és un dels motius típicament romàntics –la qüestió del *Doppelgänger*–. Si la tècnica fotogràfica, coetània, ja habilita la paradoxal fixació de la realitat, o sigui, la captació atemporal de l'ésser la realitat existencial del qual consisteix a deixar de ser, les imatges en moviment de la cinematografia possibiliten definitivament la realitat de les ombres, la mostra de l'invisible o ocult. Així, se succeeixen versions fascinants de mites com *Dràcula* o *Frankenstein*, i per descomptat també un *Dr. Jekyll i Mr. Hyde* que evidencia de manera terrible com els avenços de la ciència col·laboren, contra tot pronòstic, amb la dimensió de l'irracional. ●

Jacobo Zabalo és doctor en Humanitats. Imparteix classes de filosofia a la Universitat Pompeu Fabra i col·labora amb diversos mitjans en què publica articles sobre música i estàtica

'El somni de la raó produeix monstres' és un gravat de la sèrie 'Capritxos' de Francisco de Goya [FotoAlbum]

El sueño
de la razón
produce
monstruos

L'ART DE COL·LECCIONAR A BARCELONA

L'art de col·leccionar és una passió privada que acaba sent un bé públic. A Barcelona és notòria la coincidència entre protagonistes empresarials i col·leccionisme, amb casos tan heterogenis com Francesc Cambó o Frederic Marès, el mecenatge de grans empreses o els museus privats

per Francesca Minguella

— Barcelona ha estat tradicionalment una ciutat polièdrica, com ho és el seu col·leccionisme d'art, divers i polifacètic. Són de domini públic els noms de Cambó, Marès o, recentment, Muñoz Ramonet, però molts desconeixen que són prestigiosos col·leccionistes personatges tan populars com el futbolista Migueli o l'actor Òscar Jaenada, com ho va ser el cantant Manolo Escobar. Se n'ha parlat molt sobre la naturalesa i les motivacions d'aquest curiós *art shopholics* que és el col·leccionisme. Per Maurice Rheims, l'afició a col·leccionar és una mena de joc passional. La passió i també el desassossec marquen el col·leccionista, com va saber glossar Helena

Cambó amb referència al seu pare. Hans Nefkens, un interessant col·leccionista que podríem adjectivar “sense domicili fix”, ja que col·lecciona

encàrrecs a artistes que situa en diferents centres culturals o espais públics, el defineix com “una passió privada amb benefici públic”. Aquesta idea de benefici públic va ser central en l'orientació de la Fundación Arte y Mecenazgo, presidida encertadament pel recordat Leopoldo Rodés.

La Cambra de Barcelona ha subratllat la coincidència entre protagonistes empresarials i col·leccionistes. Aquesta va ser la idea central del llibre *The Art of Leadership*, editat el 1996 pel Business Committee for the Arts, en homenatge a David Rockefeller, fundador i primer president. Recentment s'ha produït una vindicació de la figura del col·leccionista i del seu bon criteri i les col·leccions, gestionades professionalment, són sol·licitades per a la seva exhibició. Si en el Renaixement s'abandona la “perspectiva jeràrquica” medieval en la representació de la figura del donant,

que passa a tenir la mateixa mida que les figures sagrades representades, en l'actualitat és la figura del col·leccionista que creix i iguala la dels responsables de les institucions culturals.

Tot bon col·leccionista vol que la seva col·lecció sigui admirada per un públic ampli. També és nova la proliferació de museus privats en entorns geogràfics on no eren habituals, des de Mèxic fins a Rússia o la Xina, amb els quals s'intenta escapar de la “lei de ferro” de les col·leccions, la seva dispersió coincidint amb la mort del col·leccionista, que no se sol evitar amb la seva integració en un museu ja existent.

El Museu de Montserrat ofereix les màximes garanties en aquest sentit i va aconseguir atreure la donació de la col·lecció de l'arquitecte Xavier Busquets, autor de l'edifici del Col·legi d'Arquitectes, la modernitat del qual en un entorn tradicional i el seu fris picassí van ser revulsius a la Barcelona dels primers anys seixanta del segle passat. També Juan José Brugera ha dipositat allí la seva excepcional col·lecció d'art bizantí.

Una figura destaca per damunt de totes, la de Francesc Cambó i la idea de servei a la societat –al Museu d'Art de Catalunya i al Museu del Prado– que va inspirar la formació de la seva col·lecció. Amb Cambó sorgeix al paisatge cultural barceloní la figura del filantrop, abans d'ell només havien estat mecenes. Una altra col·lecció és bàsica en l'actual MNAC, la de Plandiura, que no va ser donada sinó venuda i va constituir per al seu propietari una “poma per a la set” molt profitosa durant la depressió dels anys trenta del segle passat. També la col·lecció de la família Gil, bàsicament barroca, va ser venuda al museu.

Jardí de
les Escultures
de Barcelona
[Foto de Kippelboy/
Wikipedia.org]

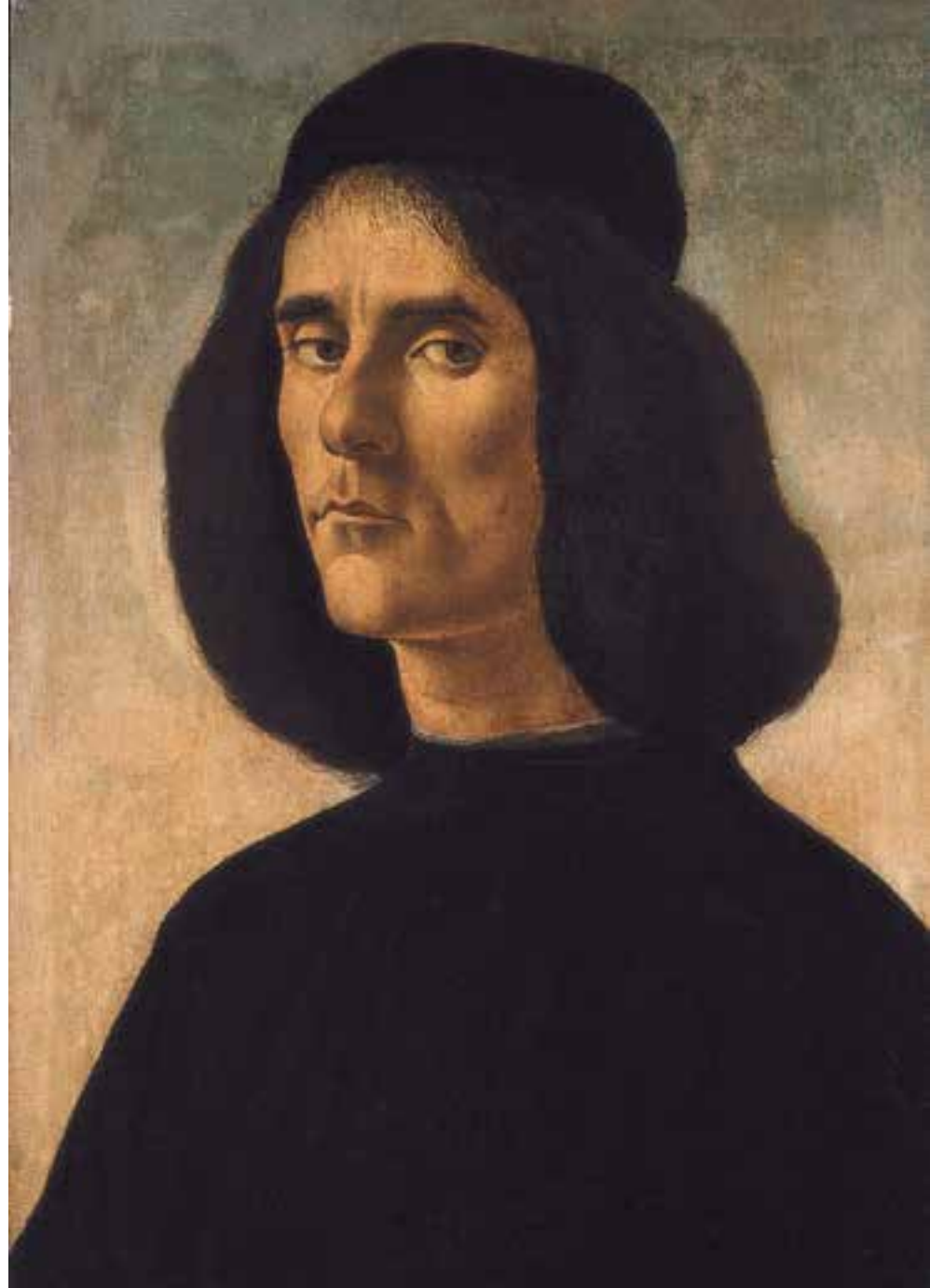

Retrat de Michele Marullo
Tarcaniota, pintat per
Botticelli el 1491. Museu
del Prado, Col·lecció
Cambó
[Foto de italice.rai.it/
Wikipedia.org]

La tendència a la creació de museus privats oberts al públic va tenir a Barcelona com a pioner el col·leccionista insaciable Rafael Tous, amb la Sala Metrònom i la seva importantíssima col·lecció d'art conceptual. Altres l'han seguit: la Fundació Suñol al passeig de Gràcia, en la que havia estat residència familiar del col·leccionista; els diversos espais de la Fundació Vila-Casas, amb una curiosa autolimitació a l'art català; Francisco Daurella, elevat l'entorn del Poble Espanyol de Montjuïc, i la clausurada Fundació Godia, en una emulació del tipus de col·leccionisme de Plandiura, amb un pes important de la ceràmica espanyola.

El Museu de Ceràmica de Barcelona, sotmès a un incompreensible procés d'encongiment, reuneix col·leccions de porcellana xinesa i japonesa procedents de Leandro Mella, Enric Batlló, Hermenegildo Giner de los Ríos, Josep Salvany, Carmen Artigas-Alart, Apelles Mestres, Camila Fabra i Maria Abrate-Bouvard. Les idees de llunyania, exotisme i expedicions són presents a la col·lecció d'art africà de Folch, amb el seu col·laborador Eudald Serra. També a la de la Fundació Duran Vall-llosera, i al Museu Egipci de Barcelona de l'hotelier Jordi Clos. Aquest últim incorpora l'art als seus hotels com a element diferenciador, mentre que Isaac Andik, igual que va fer Peter Stuyvesant, col·loca la col·lecció als centres de treball de la seva empresa Mango.

Les empreses reediten la relació *denaro e bellezza* de la Florència renaixentista. Per exemple: la col·lecció de "la Caixa", promoguda per l'innovador Josep Vilarasau; la del Sabadell, en què ha deixat la seva empremta la presidència d'Oliu; els encàrrecs de cada president del Port de Barcelona; els de l'aleshores

Acesa, tant per a les àrees de descans de les seves autopistes com per a la felicitació d'Any Nou, amb una referència al logo de la mateixa empresa.

Molts artistes col·leccionen, Rembrandt és el més cèlebre en aquest sentit. La col·lecció de Picasso es va mostrar al seu museu de Barcelona. Algunes de les peces de la col·lecció de Maria Fortuny han anat a parar a l'Hermitage. Santiago Rusiñol va ampliar la col·lecció del seu estudi barceloní al Cau Ferrat de Sitges. Frederic Marès, en l'original

gènesi de l'entrançable museu del qual va ser bàsica la intervenció de l'alcalde Miquel Mateu, el mateix col·leccionista i president de la Reial Acadèmia de Sant Jordi. I el regal de Picasso a Sabartés, traspasat a la ciutat de Barcelona i embrió del seu museu, inaugurat el 1963 amb el nom de Col·lecció Sabartés. La passió privada del col·leccionisme acaba sent un bé públic. ●

Francesca Minguella és fundadora de la International Network of Business-Arts Alliances i de l'Asociación Cultura y Alianzas

VÍLNIUS: UNA CIUTAT QUE ES BUSCA

La bonica ciutat de Vilnius, capital de Lituània, té encara al davant una gran pregunta per respondre. És una ciutat que es busca, una ciutat que necessita trobar la seva veritable identitat, oculta sota la densa xarxa de la seva complexa història entre els segles XIV i XX

per Sam Abrams

—A tots els visitants europeus que van a Vilnius els espera una sorpresa agradabilíssima perquè descobriran un secret massa ben guardat: una ciutat vital i cosmopolita i una de les veritables capitals culturals d'Europa. Al nucli antic hi ha autèntiques joies de la cultura europea i internacional, joies com el gòtic flamíger de l'església de Santa Anna; joies com la porta de l'Alba amb la venerada icona de Nostra Senyora, davant de la qual va pregar la gran poetessa Anna Akhmàtova el 1915 per assegurar el retorn sa i estalvi del seu marit Nikolai Gumiliov; joies com el conjunt d'esglésies barroques —la catedral, Santa Caterina, Sant Casimir, Sant Pere i Sant Pau, Sant Joan, Santa Teresa, Sant Miquel, el monestir basiliana— que, amb tota justícia, han guanyat per a la ciutat el sobrenom de Roma de l'Est; joies com la Universitat de Vilnius, la més antiga de les operatives d'Europa de l'Est, que data del segle XVI, i joies com el laberint de carrers medievals a les dues seccions, la Major i la Menor, del Barri o Gueto Jueu.

La caiguda estrepitosa de l'antiga Unió Soviètica va ser l'última d'una sèrie d'oportunitats d'or per aconseguir la plena integració dels països de l'est al gran projecte d'una Europa unida sense fissures o fractures. Al llarg de la història, des de l'Imperi Romà fins a la Unió Europea, passant per la política dels Habsburg i l'era napoleònica, s'han succeït propostes diferents que sempre han anat fracassant. Les teories de Claudio Magris i György Konrad sobre l'anomenada "Mitteleuropa" s'han dissipat deixant una amarga pols de *wishful thinking* o somni directament inassolible. La pura veritat és que la gran majoria de viatgers de l'Europa de l'Oest, que s'entesten a voler conèixer destins més exòtics i llunyans, ignoren una part significativa de la seva pròpia història i cultura atresorades a capitals com ara Praga, Budapest, Bucarest o Vilnius, per citar només alguns exemples, que són una clara i lamentable demostració de la regla general en joc.

Quan el visitant aterra a l'aeroport internacional de Vilnius i recorre els sis quilòmetres fins a la capital de Lituània es troba amb una vigorosa i bella ciutat de prop de mig milió d'habitants: ha aprofitat tots els avantatges que ha tingut al seu abast des de la seva problemàtica independència el 1991 i el seu clamorós ingrés a l'Unió Europea el 2004, amb el 91,1% dels vots favorables. Des de fa un quart de segle, Vilnius s'ha vist abocada a un reptat

L'església gòtica de Santa Anna se situa al centre històric de la ciutat de Vilnius
[Foto Thinkstock]

dor procés de canvis profunds per recuperar la seva capitalitat de Lituània i dels països bàltics. Vilnius ha hagut de reconnectar amb l'economia europea i global de mercat, recondicar els miserables suburbis de l'era soviètica, construir noves zones per acollir la població creixent i la nova activitat econòmica i restaurar l'important llegat patrimonial del barri antic. Pel que fa a la cultura, la ciutat ha vist recompensats els seus esforços perquè des del 1994 el barri antic, el conegut Senamiestis, ocupa el lloc 541 a la llista del Patrimoni de la Humanitat de la Unesco i el 2009 Vilnius va ser Capital Europea de la Cultura, juntament amb Linz.

Ara bé, darrere de la seva extraordinàriament bella i sofisticada façana, la ciutat de Vilnius té encara al davant una gran assignatura pendent. És una ciutat que es busca, una ciutat que necessita trobar la seva veritable identitat, una identitat oculta sota la densa xarxa de la seva complexa història entre els segles

XIV i XX. De moment, i és comprensible, VÍlnius està immersa en una etapa de nacionalisme exacerbada, que s'observa amb facilitat per la quantitat ingent de banderes i símbols de lectura inequívoca. En el futur, per necessitat, VÍlnius haurà de passar pel dolorós procés de fer les paus amb les diferents forces d'ocupació —polonesos, russos, alemanys— que al llarg de la història han forjat el seu caràcter i la seva forta personalitat. També VÍlnius haurà de reconèixer obertament els diferents substrats bielorrussos i ucraïnesos. I, finalment, haurà d'afrontar, cara a cara, l'espinesca qüestió del seu passat pluriconfessional, on coexistien el catolicisme, l'Església ortodoxa russa, l'Església ortodoxa oriental, el protestantisme, el judaisme i, fins i tot, la mínima expressió de l'islam. Indubtablement, la part més dura de la reconciliació serà acceptar la col·laboració innegable i provada amb Stalin i Hitler en l'extermini jueu. El 95% de la població jueva va morir entre el 1939 i el 1944, entre les depor-

tacions i els brutals assassinats en massa als boscos de Panerai, la tradicional zona de lleure festiu.

VÍlnius és una ciutat que es busca i caldrà molta dedicació i valentia perquè es trobi. Però la compensació haurà valgut la pena, la compensació de reconèixer que la particularitat de la identitat de VÍlnius, la particularitat que la fa singular dins el marc europeu, és justament la seva pluralitat, diversitat, riquesa i complexitat. Justament per això, el gran escriptor Czesław Miłosz, nascut a la Lituània profunda i educat a VÍlnius entre el 1920 i el 1940, va declarar a la seva autobiografia del 1959: “Es diu que la civilització moderna crea un avorriment generalitzat i destrueix la individualitat. Si és així, aquesta és una malaltia que m'han estalviat”. S'entén que haver-se format a VÍlnius l'havia fet immune a la gran afecció del seu segle. ●

Sam Abrams és escriptor i professor

REDESCOBRIR SATIE

Si compositors coetanis com Debussy o Ravel fan propostes musicals que gaudeixen del gran favor del públic, Satie pren el camí de la recerca i l'experimentació musical. Nascut ara fa cent cinquanta anys, Satie repensa l'escriptura musical, proposa nous sistemes d'anotacions personalitzades a les seves partitures o reflexiona sobre la sincronia entre música i imatge cinematogràfica. Obre les portes a la música repetitiva i minimalista. Així esdevé una figura clau en la música contemporània

per David Albet

— Erick Satie deia de si mateix: “He vingut al món molt jove en un temps molt vell”. Moltes de les seves obres no es van estrenar mai. En els cent cinquanta anys del seu naixement és un personatge capital per entendre les transformacions estètiques a finals del segle XIX i principis del XX. La seva música expressa com ningú les evolucions artístiques que van des del París dels impressionistes de finals del XIX fins a les avantguardes històriques que desemboquen en els trencaments proposats per l'art surrealista a principis del segle XX. En un moment en què la pintura impressionista repensa l'autonomia de l'art, els sistemes de representació i el paper de l'artista en la societat, Satie reflexiona amb llibertat total sobre la funció social i l'ús de la música i sobre la seva dimensió espai-temps, especialment en el camp de les arts escèniques. Mentre altres compositors coetanis com ara Debussy o Ravel s'entretenen en propostes musicals que gaudeixen del gran favor del públic, Satie no s'atura i continua en l'esforç de recerca i experimentació musical. Satie repensa l'escriptura musical, proposa nous sistemes d'anotacions personalitzades a les seves partitures o reflexiona amb el cineasta René Clair sobre la sincronia

entre música i imatge cinematogràfica. D'aquesta recerca musical prové la música repetitiva i minimalista. La passió experimental farà que esdevingui una figura clau en la música contemporània.

En el París dels anys vint Satie treballa amb pintors cubistes com ara Georges Braque i Picasso, i més tard connecta amb els moviments dadaïsta i surrealista, en què col·labora amb Tristan Tzara i comparteix inquietuds artístiques amb Picabia, Man Ray o Duchamp. L'humor i l'absurd són els trets més distintius tant del seu caràcter com de la seva obra. La vida de Satie en aquest París de principis de segle transcorre entre els encàrrecs per sobreviure a la misèria, el submón dels cabarets i el bullir de les avantguardes. Satie dibuixa, escriu, compon o improvisa *ready mades*. Una de les seves obres menys conegudes però amb un gran impacte en el món de la música és *Vexations*, del 1893. En aquesta obra es repeteix una mateixa frase al piano fins a 840 vegades. La durada de l'obra és variable segons el pols o el tempo en què es toqui i, per tant, el concert pot allargar-se entre 24 i 30 hores. Descoberta als anys quaranta per John Cage, la idea performativa d'aquesta peça musical va marcar el camí d'altres propostes que van més enllà del fet concertístic i de les maneres tradicionals d'entendre el consum de la música des de la platea. Les noves formes d'entendre el fet musical de Satie són claus

Abans de compondre el seu segon 'Nocturn', Satie va escriure aquestes rellevants anotacions al seu quadern de partitures [Foto de Bibliothèque Nationale de France]

en John Cage, Morton Feldman i les noves formes de l'expressionisme abstracte. Noves maneres d'accedir a l'obra d'art en què la clau esdevé l'experiència artística. Seure a la cadira amb una actitud passiva ja no és possible. Potser la darrera influència de Satie ha estat la darrera obra del reconegut dramaturg, coreògraf i artista multidisciplinari Jan Fabre; *Mount Olympus*, en què una quarentena d'actors transiten per l'escena durant 24 hores sense entreactes.

De vegades hi ha obres que per alguna raó atzarosa es converteixen en icones de la cultura popular repetides fins a no poder més. Estic pensant en obres com ara *El crit* d'Edward Munch, l'escultura *El pensador* d'August Rodin o les composicions amb colors primaris de Piet Mondrian. En paraules de Ludwig Wittgenstein, si "haguéssim de designar el que dona vida al signe hauríem de dir que és el seu ús". Aquestes obres concreten un sentiment o un estat d'ànim d'una societat determinada i es converteixen en icones populars amb les utilitats més diverses. Passa el mateix amb les *Gymnopédies* d'Erik Satie, que s'han convertit en el paisatge sonor de qualsevol imatge de melancolia o tristesa, tant si és per a

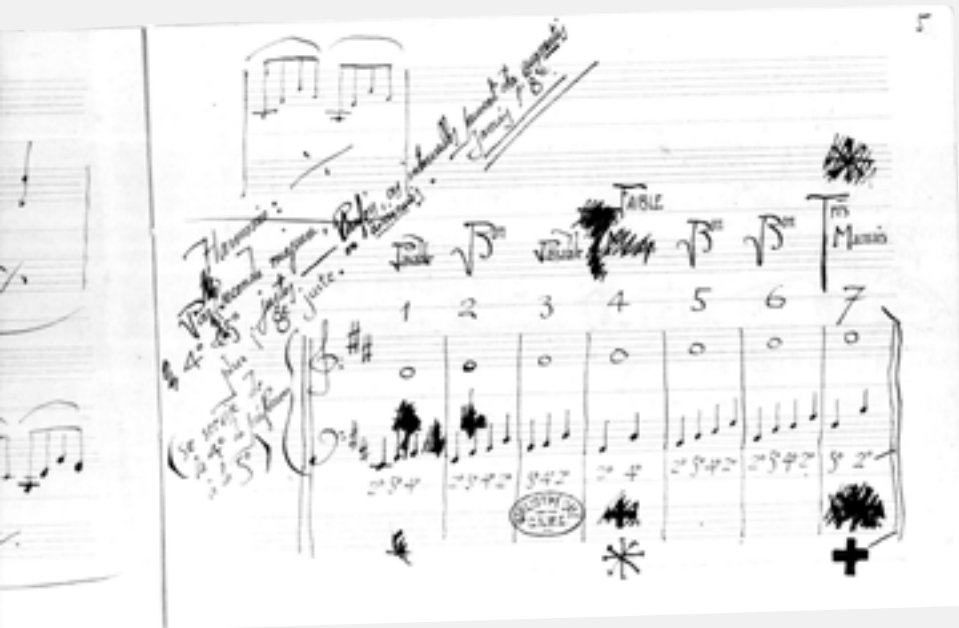
una sessió de meditació *new age* com per a una pel·lícula sentimental. Però malauradament aquestes poques notes enterren una extensa obra i una clara voluntat de recerca musical i artística.

Darrere del pensador de Rodin, darrere del crit de Munch o darrere de les *Gymnopédies* de Satie s'hi amaguen grans artistes amb una clara voluntat d'experimentació.

És a principi del segle XX en què, a poc a poc, es comença a produir un divorci entre la música culta i el públic. Això provocarà que, a partir de la segona meitat del segle, la música contemporània desaparegui del repertori habitual als auditoris de música. La crisi econòmica dels darrers anys encara ha accentuat més aquesta tendència perquè la manca d'ajuts públics i la urgència de vendre entrades per omplir les platees ha allunyat la música contemporània, o les propostes més experimentals, del gran públic. És una drama per als programadors de música contemporània. Els auditoris es refugien en un repertori fàcil d'identificar, confortable i deixen d'oferir noves descobertes musicals. Sembla com si la música s'acabés a Debussy, Ravel o Stravinsky. I justament Satie és la figura que traspasa aquest límit i intenta connectar la música impressionista amb noves formes musicals, com ara la música minimalista i el surrealisme. La seva inquietud per repensar la funció social de la música el portarà a col·laborar amb el món del cinema, el món dels cabarets i amb els ballets de Diaghilev amb Cocteau i Picasso.

Erik Satie és també l'inventor del concepte de música de mobiliari, *musique d'ameublement*. En aquest cas la música, per Satie, no té cap intenció artística. Com si fos un moble, serveix només com a música de fons per acompanyar alguns actes socials o certs espais. Avui la música de mobiliari acompanya la nostra vida als aeroports, als centres comercials i als ascensors. Als nostres llocs de pas, als nostres no-llocs. També aquí Satie es va avançar al seu temps a l'hora de pensar noves utilitats socials per a la música. Satie és un bon exemple d'un artista que viu igual l'afany d'experimentació i el de descoberta artística a fi de connectar el seu art amb tota una època expressiva. Satie va viure el París més urbà i popular a la vegada, amb la passió permanent de la innovació formal. És just que sigui un autor popular però no em sembla just que el condemnem a la música de mobiliari. ●

David Albet és músic

Imma Monsó

Poder triar

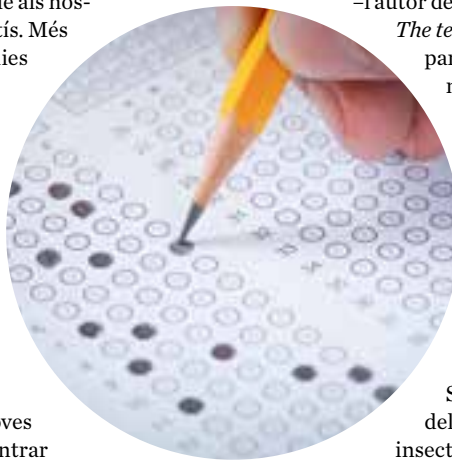
—Tinc un record estrany, sens dubte transformat, de la primera vegada que em vaig enfrontar a un test de respostes múltiples. Si, per una banda, em vaig divertir bastant perquè posar creus era més ràpid i expeditiu que elaborar una cosa pròpia, de l'altra, el record ha quedat entelat d'ombres, com travessat per un corrent sinistre. Aquella primera vegada va ser a principis dels setanta, quan les monges de la meua escola van convidar una empresa que preparava el que llavors es deien “tests psicotècnics” per avaluar el percentatge del nostre coeficient intel·lectual, una cosa que als nostres 11 anys ni sospitàvem que existís. Més tard, l'empresa va enviar a les famílies un dossier del qual només recordo gràfics i corbes, resumides per un element visual impactant: un termòmetre que marcava una temperatura més alta com més gran era el talent demostrat. Recordo el termòmetre però no la temperatura i, com que la mare era molt donada a fer neteja, mai no ho he tornat a veure. No vaig tornar a marcar caselles fins que, anys més tard, em vaig sotmetre a una altra d'aquestes proves de respostes d'opció múltiple per entrar en un curs d'anglès.

Ara, en canvi, els exàmens de respostes d'opció múltiple han aconseguit tanta popularitat que s'utilitzen fins i tot per avaluar disciplines tan “discursives” com la psicologia, la literatura, la història o la filosofia. Que un estudiant hagi de respondre a la pregunta “Què significa que, per Kant, el temps sigui una «forma a priori»?” mitjançant el procediment de marcar una de quatre frases que ja vénen donades no deixa de ser xocant, més encara si tenim en compte que mal formulades solen estar les respostes, atès que elaborar amb rigor aquest tipus d'exàmens és extremadament difícil. Tot i que és cert que a les facultats de lletres encara es permet a l'estudiant esplanar-se en els exàmens –No era aquesta la finalitat de les humanístiques, que l'estudiant fos capaç de construir-se un discurs propi?–, però en les de ciències el *multiple choice* està tan estès que dona lloc a paradoxes curioses.

L'estudiant es troba amb la necessitat de practicar la mecànica per aprovar i per això proliferen els curssets que afinen aquesta habilitat. Alguns cursos arriben fins i tot a prometre a l'estudiant que el convertiran en un marcador de caselles tan astut que ni tan sols haurà d'estudiar res. I malgrat que sens dubte és màrqueting pur, hi ha quelcom d'ombrívol en aquesta promesa, una cosa que connecta de nou amb les meves pitjors sospites sobre els exàmens tipus test.

Fa poc anava llegint un conte de Richard Matheson –l'autor de *L'home vivant*– el títol del qual és *The test* (1954). Aquí un fill ajuda el seu pare a preparar-se per a un examen final molt especial. El pare té vuitanta anys i practica aplicadament això de marcar caselles en el mínim de temps, repetir successions de nombres i altres habilitats. Ja ha fracassat en exàmens anteriors i aquesta és la seva última oportunitat: si no ho aconsegueix, serà –literalment– eliminat. “Però les paraules ja no s'assimilaven fàcilment... ni ràpidament. Semblaven posar-se sobre els teixits del seu cervell com mandrosos, lents insectes carnívors...”. I allí vaig entendre de nou –encara més, em va semblar com-

prendre definitivament– per què aquell primer record sempre ha estat travessat per un feix de premonicions ombrívols. “Així deu ser com es desfaran de nosaltres en el futur”, vaig pensar. “Així se suprimirà la gent gran poc rendible, si una bona llei de l'eutanàsia no ho impedeix: serà mitjançant un examen de respostes múltiples”. D'aquells que permeten, segons alguns pedagogs, “uniformitat de criteri i objectivitat en la correcció”. En aquell punt vaig tornar-me a veure a l'aula sota la llum blanca dels fluorescents, marcant alegrement caselles al costat de les meves companyes, unes més concentrades, altres més distretes, unes més àgils, altres més maldrestes, però totes enfrontades a la mateixa impossibilitat de respondre res de collita pròpia, limitades a no explicar res més enllà de les respostes donades... per altres. Tota una metàfora del que, avui dia, anomenem “poder triar”.

Prudència i Ambició: un millor futur per al seu patrimoni

En un món de canvis constants, cal saber controlar els riscos i aprofitar les oportunitats. Combinant, amb un enfocament global, una gestió dinàmica i defensiva. Associant al tracte personalitzat, un profund coneixement del mercat. Aconsellant-li sobre l'estratègia que millor s'adapti a les seves necessitats.

I si ens convertim en el seu soci de referència i de preferència?

Descobreixi'ns a degroofpetercam.com

ON?

Junts. Amb la Mutua.

A L'HORA D'INVERTIR ELS ESTALVIS, HI HA UNA PREGUNTA QUE NOMÉS NOSALTRES PODEM RESPONDRE: ON INVERTEIXES ELS TEUS DINERS.

- Amb Mutuactivos pots invertir en els mateixos fons en què Mutua Madrileña inverteix bona part del seu patrimoni financer.
- Amb les mateixes condicions.
- Amb el mateix equip d'experts.

MM MUTUACTIVOS
GRUPO **MUTUAMADRILEÑA**

933 417 601
www.mutuactivos.com

Tant a les oficines de l'entitat com a la pàgina web hi ha a disposició dels clients informació obligatòria contractual i precontractual en relació amb els productes o serveis oferts per Mutuactivos.